

Vahingon määrän osoittaminen joukkokanteissa

Pro gradu -tutkielma

24.4.2017

Oppiaine: Prosessi- ja insolvenssioikeus

Projektiseminaari: Yksilöllistä vai kollektiivista
oikeussuojaa – miten taata tehokas oikeuksiin pääsy?

Tekijä: Ella Hiltunen

Ohjaaja: Risto Koulu

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department	
Tekijä/Författare – Author Hiltunen, Ella			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Vahingon määrän osoittaminen joukkokanteissa			
Oppiaine /Läroämne – Subject Prosessioikeus			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika/Datum – Month and year 24.4.2017	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages XXX + 99
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Kollektiivisen oikeussuojan kontekstiin sijoittuva tutkielmani käsittelee vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa kahdesta näkökulmasta, jotka ovat vahingon määrän osoittaminen joukkokanteissa voimassaolevan oikeuden mukaan sekä joukkokanteita tehostavien vahingon määrän osoittamista koskevien kehitysehdotusten esittäminen. Vahingon määrän osoittamista koskeva kysymys saattaa muodostua joukkokanteissa oikeuksiin pääsyn hidasteeksi, sillä täyden korvauksen periaate ja todistustaakkasääntöjen lähtökohdat edellyttävät, että jokainen kantaja osoittaa tälle aiheutuneen vahingon määrän erikseen.</p> <p>Suomen voimassaolevassa oikeudessa ei ole säännöstä, joka koskisi nimenomaisesti vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa. Joukkokanteisiin voi kuitenkin tulla sovellettavaksi oikeudenkäymiskaaren (1.1.1734/4) 17:2.3:n arviointivaltuussäännös, jonka mukaan jos yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksien tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla, tuomioistuim arvioi määrän. Kyseistä säännöstä on sovellettu esimerkiksi tutkielman empiiriseen aineistoon kuuluvissa kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa. Tutkielmassani tulen kuitenkin siihen johtopäätökseen, ettei kyseinen säännös ole oikeuden ennakoitavuuden näkökulmasta riittävä.</p> <p>Tutkielman loppuosiossa esitettävät voimassa olevan oikeuden <i>de lege ferenda</i> -kehitysehdotukset perustuvat muiden oikeusjärjestysten antamiin esimerkkeihin. Punnittavia kehitysideoita ovat rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen hyväksyminen, korvausmäärien standardisointi ja yhteisen vahingonkorvaussumman hyväksyminen, tuomioistuimen arviointivaltuussäännöksen soveltamisalan laajentaminen joukkokannetapauksiin, olemassaolevien välineiden soveltaminen kollektiivista oikeussuojaa edistäen sekä vahingon määrää koskevien suositusten laajempi käyttäminen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Prosessioikeus – kollektiivinen oikeussuoja – joukkokanteet – vahingonkorvaus – vahingon määrä – todistelu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Joukkokanteet ja vahingon määrän osoittamista koskeva ongelma	1
1.2	Tutkimustehtävä ja aiheen rajaus	4
1.3	Käytettävät termit.....	6
1.4	Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto.....	8
1.5	Tutkielman rakenne.....	13
2	Kollektiiviset vahingonkorvausoikeudenkäynnit Suomessa	15
2.1	Kollektiivisen oikeussuojan sisältö, tavoitteet ja kehittäminen.....	15
2.2	Heikossa asemassa olevan kantajan käsite kollektiivisessa oikeussuojassa.....	20
2.3	Tutkielman kannalta relevantit vahingot	22
2.4	Joukkokanteet kollektiivisen oikeussuojan tutkimuksessa.....	24
2.5	Vahingon määrän osoittamista havainnollistavat kilpailuoikeudelliset joukkokannetapaukset	26
2.5.1	<i>Asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynnit</i>	27
2.5.2	<i>Raakapuukartellin vahingonkorvausoikeudenkäynnit</i>	30
2.5.3	<i>Autojen varaosakartellin vahingonkorvausoikeudenkäynnit</i>	31
2.6	Vahingonkorvauksen määrää koskevat yleisperiaatteet joukkokanteiden kontekstissa.....	32
3	Vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa koskevat prosessisäännöt	37
3.1	Vapaa todistusteoria todistelun lähtökohtana myös joukkokanteissa.....	37
3.2	Todistustaakkaa ja näyttökynnystä koskevien pääsääntöjen soveltuminen joukkokanteisiin 39	
3.3	Vahingon määrän osoittamista koskevat poikkeussäännökset joukkokanteissa	43
3.3.1	<i>Tuomioistuimen arviointivaltuussäännöksen soveltuminen joukkokanteisiin</i>	43
3.3.2	<i>Heikomman osapuolen suojelutavoitteen vaikutus todistustaakkaan ja näyttökynnykseen joukkokanteissa</i>	51
3.3.3	<i>Uusi laki kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista ja sen tuomat helpotukset vahingon määrän osoittamiseen joukkokanteissa</i>	52
3.4	Joukkokanteita koskeva konformismin ongelma vahingon määrän osoittamisessa.....	59
4	Vahingon määrän osoittaminen joukkokanteita koskevan oikeuskäytännön mukaan	62
4.1	Vahingon määrän osoittaminen asfalttikartellissa.....	62
4.2	Vahingon määrän osoittaminen raakapuukartellissa.....	67

4.3	Vahingon määrän osoittaminen autojen varaosakartellissa.....	68
4.4	Vahingon määrän osoittaminen muussa suomalaisessa joukkokanteita koskevassa oikeuskäytännössä.....	69
4.5	Välituloksia	69
5	Kehitysehdotukset vahingon määrän osoittamiseen joukkokanteissa	72
5.1	Ulkomaisesta oikeuskäytännöstä saatavat esimerkit vahingon määrän osoittamiseen joukkokanteissa.....	74
5.2	Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen hyväksyminen joukkokanteisiin	75
5.3	Korvausmäärien standardisointi ja yhteisen vahingonkorvaussumman tuomitseminen joukkokanteissa	76
5.4	Tuomioistuimen arviointivaltuussäännöksen soveltamisalan laajentaminen joukkokanteisiin	82
5.5	Olemassa olevien välineiden soveltaminen joukkokanteiden käsittelyä tehostavalla tavalla	83
5.6	Vahingon määrää koskevien suositusten käyttäminen joukkokanteissa	86
5.7	Kehitysehdotuksiin liittyvät ongelmat.....	87
5.7.1	<i>Konformismiin liittyvät ongelmat kehitysehdotuksissa</i>	<i>88</i>
5.7.2	<i>Rangaistusluonteisten vahingonkorvausten kieltäminen ja täyden korvauksen periaatteen rikkominen kehitysehdotuksissa</i>	<i>92</i>
5.7.3	<i>Kehitysehdotusten soveltamisalan rajaaminen.....</i>	<i>93</i>
5.7.4	<i>Maltillisiin kehitysideoihin liittyvät ongelmat.....</i>	<i>96</i>
6	Johtopäätökset.....	97

Lähteet

Oikeuskirjallisuus

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. Porvoo 1989. (Aarnio 1989)

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa: Juha Häyhä (toim.): Minun metodini. Helsinki 1997. Ss. 35–56. (Aarnio 1997)

Andrews, Neil: Multi-Party Proceedings in England: Representative and Group Actions. *Duke Journal of Comparative and International Law* Vol 11:249, 2001. Ss. 249–267. (Andrews 2001)

Aine, Antti: Kilpailunrajoitusvahinko. Helsinki 2016. (Aine 2016)

Bayles, Michael D.: *Procedural Justice: Allocating to Individuals*. Dordrecht, Alankomaat, 1990. (Bayles 1990)

Barker, George – Freyens, Benoît Pierre: The Economics of the European Commission's Recommendation on Collective Redress. Teoksessa: Lein, Eva; Fairgrieve, Duncan; Crespo, Marta Otero; Smith, Vincent (toim.): *Collective Redress in Europe – Why and How?* Ss. 5–30. Lontoo, Iso-Britannia, 2015. (Barker – Freyens 2015)

Bentham, Jeremy: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Teoksen verkkoversio. Kitchener, Ontario, Kanada, 2000. (Bentham 2000)

Cavalier, Georges: Punitive Damages and French International Public Policy. Teoksessa: Stürner, Rolf – Kawano, Masanori (toim.): *Comparative Studies on Business Tort Litigation*. Tübingen, Saksa, 2011. Ss. 219–232. (Cavalier 2011)

Deflem, Mathieu: *Sociology of Law*. 3. lisäpainos. Cambridge, Iso-Britannia, 2008. (Deflem 2008)

Denzin, Norman K.: *The research act: a theoretical introduction to sociological methods*. 5. lisäpainos. Chicago, Yhdysvallat, 1975. (Denzin 1975)

Ervasti, Kaius: Laki, konflikti, tuomio. Helsinki 2012. (Ervasti 2012)

Ervo, Laura: Class Actions in Consumer Cases: A Finnish Start. Teoksessa: Stürner, Rolf – Kawano, Masanori (toim.): Comparative Studies on Business Tort Litigation. Tübingen, Saksa, 2011. Ss. 20–213. (Ervo 2011)

Ervo, Laura – Persson, Annina H.: Finnish and Swedish Legislation in the Light of the ADR Directive – Boards and Ombudsmen. Teoksessa: Lein, Eva; Fairgrieve, Duncan; Crespo, Marta Otero; Smith, Vincent (toim.): Collective Redress in Europe – Why and How? Ss. 455–478. Lontoo, Iso-Britannia, 2015. (Ervo – Persson 2015)

Galanter, Marc: Why the “Haves” Come out Ahead: Speculations on the Limits of Legal Change. *Law & Society Review*. Vol. 9 (1974). Ss. 95–160. (Galanter 1974)

Giussani, Andrea: Enter the Damage Class Action in European Law: Heading Towards Justice on a Bus. Teoksessa: Stürner, Rolf – Kawano, Masanori (toim.): Comparative Studies on Business Tort Litigation. Ss. 157–162. Tübingen, Saksa, 2011. (Giussani 2011)

Gotanda, John Y.: Charting Developments Concerning Punitive Damages: Is the Tide Changing? *Columbia Journal of Transnational Law*, 45:507, 2007. Ss. 507–528. (Gotanda 2007)

Halila, Jouko: Todistustaakan jaosta: silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Helsinki 1955. (Halila 1955)

Halila, Jouko: Vahingonkorvauksen suuruuden todistelusta. *LM* 1961. Ss. 291–303. (Halila 1961)

Havu, Katri – Kalliokoski, Toni: Kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus suomalaisessa lainsoveltamisessa. *DL* 3/2009. Ss. 445 – 460. (Havu – Kalliokoski 2009)

Havu, Katri – Kalliokoski, Toni – Wikberg, Olli: Kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus. Helsinki 2010. (Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010)

Havu, Katri: Oikeus kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen EU:n ja Suomen oikeudessa. Helsinki 2013. (Havu 2013)

Havu, Katri: Oikeus kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen EU:n ja Suomen oikeudessa. *Oikeus* 2014 (43); 1. Ss. 69 – 71. (Havu 2014)

Havu, Katri: Oikeudenkäymiskaaren mukainen vahingon arvioiminen muutoksessa? – Huomioita arvioista, kohtuudesta ja varallisuusvahingoista. Teoksessa: Pönkä, Ville (toim.): *Liikejuridiikka* 1/2015. Ss. 8–27. (Havu 2015)

Hemmo, Mika: *Vahingonkorvausoikeus*. Helsinki 2005. (Hemmo 2005)

Hensler, Deborah: The Globalization of Class Actions: An overview. *The Annals of the American Academy*, 622, March 2009. (Hensler 2009)

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011. Sähköisen version sivunumerot. Käyntipäivä 12.11.2016, osoite: www.helsinki.fi/oikeustiede/tutkimus_ja_julkaisut/julkaisut/yleinen_oikeustiede/hirvonen_mitka_metodit.pdf. (Hirvonen 2011)

Hodges, Christopher: What Are People Trying to Do in Resolving Mass Issues, How Is It Going, and Where Are We Headed? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 622, March 2009. Ss. 330-345. Julkaisun verkkoversio, vastaavat sivut 1–12. (Hodges 2009)

Hodges, Christopher: Collective Redress in Europe: The New Model. *Civil Justice Quarterly* 370, 2010/7. Sähköisen version sivunumerot. Ss. 1–27. Käyntipäivä 31.3.2017, osoite: www.researchgate.net/publication/228184030_Collective_Redress_in_Europe_The_New_Model. (Hodges 2010)

Huovila, Mika: Todistelun välittömyys prosessuaalisten oikeusperiaatteiden valossa tarkasteltuna. *LM* 8/1999. Ss. 1159–1187. (Huovila 1999)

Ioannidou, Maria: *Consumer involvement in private EU competition law enforcement*. Oxford, Iso-Britannia, 2015. (Ioannidou 2015)

Jokela, Antti: Pääkäsitely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. 2., uudistettu painos. Helsinki 2015. (Jokela 2015)

Kagan, Robert A.: *Adversial Legalism: The American Way of Law*. 2. painos. Cambridge, Massachusetts, Yhdsvallat, 2001. (Kagan 2001)

Kalliokoski, Toni – Virtanen, Pirita: Kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus asfalttikartelliratkaisun valossa. DL 1/2014. Ss. 29–46. (Kalliokoski – Virtanen 2014)

Kanniainen, Vesa – Saraste, Tuomas – Tammelin, Katja: Kartellivahingon ja sen määrän toteennäyttäminen vahingonkorvausoikeudenkäynnissä. DL 3/2006. Ss. 419–440. (Kanniainen – Saraste – Tammelin 2006)

Karhu, Juha: Liikevahingon määrä varallisuus oikeudellisena ongelmana. DL 4/2009. Ss. 554–564. (Karhu 2009)

Keinänen, Anssi – Väättänen, Ulla: Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? Teoksessa: Miettinen, Tarmo (toim.): *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytetöiden vaatimuksista, metodeista ja arvostelusta*. Julkaistu Edilexissä 2015/7. Käyntipäivä 13.11.2016, osoite www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/artikkelit/14917.pdf. (Keinänen – Väättänen 2015)

Keske, Sonja E.: *Group Litigation in European Competition Law: A Law and Economics Perspective*. Antwerpen, Belgia, 2010. (Keske 2010)

Klami, Hannu Tapani: *Todistusratkaisu*. Helsinki 2000. (Klami 2000)

Koch, Harald: *Non-Class Group Litigation under EU and German Law*. *Duke Journal of Comparative and International Law*, Vol 11:355, 2001. (Koch 2001)

Koch, Raphael: *Grund und Grenzen kollektiver Rechtsdurchsetzung*. *Deutsche Zeitschrift für Wirtschafts- und Insolvenzrecht* 2016. Ss. 351-360. (Koch 2016)

Kodek, Georg E.: *Class Actions: Some Reflections from a European Perspective*. Teoksessa: Lein, Eva; Fairgrieve, Duncan; Crespo, Marta Otero; Smith, Vincent (toim.): *Collective Redress in Europe – Why and How?* Ss. 117–132. Lontoo, Iso-Britannia, 2015. (Kodek 2015)

Korkea-aho, Emilia – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Empiiristä aineistoako insolvenssi-oikeuden tutkimukseen? *Oikeus* 2002 (31), nro 4. Ss. 353–359. (Korkea-aho – Koulu – Lindfors 2002)

Koulu, Risto: Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunta lainkäyttäjänä. Helsinki 2014. (Koulu 2014)

Koulu, Risto: Kollektiivisen lainkäytön lupaus. Helsinki 2017. (Koulu 2017)

Kuuliala, Matti: Tuomioistuimen rutiinit ja prosessioikeus. *LM* 5/2006. Ss. 727–749. (Kuuliala 2006)

Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II. Helsinki 2001. (Lappalainen 2001)

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas: Siviiliprosessin erityiset lajit ja vaihtoehtoinen riidanratkaisu: Ryhmäkanne. Teoksessa: Frände, Dan (päätoim.): *Prosessioikeus*. 5., uudistettu painos. Helsinki 2017. Ss. 1288–1297. (Lappalainen – Hupli 2017)

Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko: Yleistä todistelusta. Teoksessa: Frände, Dan (päätoim.): *Prosessioikeus*. 5., uudistettu painos. Helsinki 2017. Ss. 603–635. (Lappalainen – Rautio 2017a)

Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko: Näytön arviointi. Teoksessa: Frände, Dan (päätoim.): *Prosessioikeus*. 5., uudistettu painos. Helsinki 2017. Ss. 711–736. (Lappalainen – Rautio 2017b)

Lindblom, Per Henrik: *Grupptalan i Sverige*. Tukholma, Ruotsi, 2008. (Lindblom 2008)

Lindblom, Per Henrik: Sweden. *The Annals of the American Academy* 622, March 2009. Ss. 231–241. (Lindblom 2009)

Linna, Tuula: *Ulosottorealisoinnista de lege ferenda*. Vammala 1987. (Linna 1987)

Luyendijk, Joris: *Rahan ruhtinaat: matka pankkiirien suljettuun maailmaan*. Suomentanut Marit Janatuinen. 2. painos. Jyväskylä 2016. (Luyendijk 2016)

Maniotis, Dimitris N.: Mass Tort Litigation. Teoksessa: Stürner, Rolf – Kawano, Masanori (toim.): Comparative Studies on Business Tort Litigation. Tübingen, Saksa, 2011. Ss. 193–202. (Maniotis 2011)

Murray, Peter L.: Mass Torts and American Civil Justice. Teoksessa: Stürner, Rolf – Kawano, Masanori (toim.): Comparative Studies on Business Tort Litigation. Tübingen, Saksa, 2011. Ss. 176–192. (Murray 2011)

Niiniluoto, Ilkka: Tiede, filosofia ja maailmankatsomus: Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta. Helsinki 1984. (Niiniluoto 1984)

Pihlajamäki, Heikki: Evidence, Crime, and the Legal Profession: The Emergence of Free Evaluation of Evidence in the Finnish Nineteenth-Century Criminal Procedure. Lund, Ruotsi, 1997. (Pihlajamäki 1997)

Pais, Sofia Oliveira: Practical Private Enforcement: Perspectives from Portugal. Teoksessa: Competition Litigation: The New Directive and beyond. Oxford 2016. Luku 10. Teoksen verkkoversio, osoitteesta web.b.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/ehost/detail/detail?sid=49bdeb16-68ad-469e-8507-d8f5ccf2e064%40sessionmgr103&vid=0&hid=102&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZS ZzY29wZT1zaXRl#db=nlebk&AN=1106917. Käyntipäivä 16.3.2017. (Pais 2016)

Pogonowski, Piotr: Mass Tort Litigation. Teoksessa: Stürner, Rolf – Kawano, Masanori (toim.). Comparative Studies on Business Tort Litigation: Tübingen, Germany 2011. Ss. 214–218. (Pogonowski 2011)

Pound, Roscoe: Law in Books and Law in Action. American Law Reivew vol 44 (1910). Ss. 12–36. (Pound 1910)

Pråhl, Johan – Puhakka, Pekka: Suomen ryhmäkannelaki erityisesti viimeaikaisen EU-oikeudellisen kehityksen valossa. DL 4/2014. Ss. 680–686. (Pråhl – Puhakka 2014)

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Helsinki 2015. (Pölönen – Tapanila 2015)

Raitio, Juha: Euroopan unionin oikeus. Helsinki 2016. (Raitio 2016)

Raja, Mira – Lomas, Paul: A Lawyer's Perspective. Teoksessa: Lein, Eva; Fairgrieve, Duncan; Crespo, Marta Otero; Smith, Vincent (toim.): Collective Redress in Europe – Why and How? Ss. ix–xix. Lontoo, Iso-Britannia, 2015. (Raja – Lomas 2015)

Rautio, Jaakko – Frände, Dan: Todistelu – Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Helsinki 2016. (Rautio – Frände 2016)

Rodger, Barry: Institutions and Mechanisms to Facilitate Private Enforcement. Teoksessa: Rodger, Barry (toim.): Competition Law: Comparative Private Enforcement and Collective Redress across the EU. Ss. 23–71. Alphen aan den Rijn, Alankomaat, 2014. (Rodger 2014a)

Rodger, Barry: Collective Redress Mechanisms and Consumer Case-Law. Teoksessa: Rodger, Barry (toim.): Competition Law: Comparative Private Enforcement and Collective Redress across the EU. Ss. 157–192. Alphen aan den Rijn, Alankomaat, 2014. (Rodger 2014b)

Saarnilehto, Ari: Todistustaakasta vahingonkorvausasioissa. Teoksessa: Saarnilehto, Ari (toim.): Ehdon sovittelusta, todistelusta, vahingonkorvauksesta – Velvoiteoikeudellisia kirjoituksia I. Turku 2010. Ss. 53–102. (Saarnilehto 2010)

Salmiala, Bruno A.: Oikeusvarmuus ja vapaa todistusten harkinta nykyisessä prosessimettelyssämme erittäinkin rikosasioita silmällä pitäen. Teoksessa Aarne Rekola et al. (toim.): Toivo Mikael Kivimäki 70 vuotta. Juhlajulkaisu. Helsinki 1956. Ss. 278–280. (Salmiala 1956)

Saranpää, Timo: Näyttöenemmysperiaate riita-asiassa. Helsinki 2010. (Saranpää 2010)

Saranpää, Timo: Riita-asian näyttökynnys- ja todistustaakkasäännökset todistelutoimikunnan mietinnössä. DL 2013, s. 951–966. (Saranpää 2013)

Stadler, Astrid: Mass Tort Litigation. Teoksessa: Stürner, Rolf – Kawano, Masanori (toim.): Comparative Studies on Business Tort Litigation. Tübingen, Saksa, 2011. Ss. 163–175. (Stadler 2011)

Stadler, Astrid: Foreword. Teoksessa: Lein, Eva; Fairgrieve, Duncan; Crespo, Marta Otero; Smith, Vincent (toim.): *Collective Redress in Europe – Why and How?* Ss. ix–xix. Lontoo, Iso-Britannia, 2015. (Stadler 2015)

Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha: *Suomen vahingonkorvausoikeus*. 6., uudistettu painos. Helsinki 2013. (Ståhlberg – Karhu 2013)

Taruffo, Michele: Some Remarks on Group litigation in Comparative Perspective. *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol 11:405. Ss. 405–421. (Taruffo 2001)

Viitanen, Klaus: *Collective Litigation in Finland*. Stanford University Global Class Actions Exchange. Käyntipäivä 13.3.2017, osoite globalclassactions.stanford.edu/sites/default/files/documents/Finland_National_Report.pdf. (Viitanen 2007)

Viitanen, Klaus: Finland. *Annals of the American Academy* 622, March 2009. Ss. 209–219. (Viitanen 2009)

Viitanen, Klaus: *Asianajopalkkiot – kilpailu vai sääntely?* Helsinki 2011. (Viitanen 2011)

Viitanen, Klaus – Wilhelmsson, Thomas: *Kuluttajaoikeuden pääpiirteet*. Teoksessa: Villa, Seppo (päätoim.): *Yritysoikeus*. 3., uudistettu painos. Helsinki 2014. Ss. 1001-1040. (Viitanen – Wilhelmsson 2014)

Viljanen, Mika: *Vahingonkorvauksen määrä: tutkimus vahingosta ja rahoista*. Helsinki 2000. (Viljanen 2000)

Viljanen, Mika: Oikeudenkäymiskaaren 17:6 liikevahingon korvaamisessa – kätevä mutta kömpelö instrumentti? *DL* 4/2009. Ss. 566–578. (Viljanen 2009)

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: *Prosessioikeus oikeudenalana*. Teoksessa: Frände, Dan (päätoim.): *Prosessioikeus*. 5., uudistettu painos. Helsinki 2017. Ss. 41–55. (Virolainen – Vuorenpää 2017a)

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: *Prosessin päälaajat ja tehtävät*. Teoksessa: Frände, Dan (päätoim.): *Prosessioikeus*. 5., uudistettu painos. Helsinki 2017. Ss. 57–82. (Virolainen – Vuorenpää 2017b)

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessin päälaajat ja tehtävät. Teoksessa: Frände, Dan (päätoim.): Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Helsinki 2017. Ss. 117–236. (Virolainen – Vuorenpää 2017c)

Vuorenpää, Mikko: Jutun palauttaminen: KKO 2007:52. Oikeustieto 5/2007. Ss. 12–14. (Vuorenpää 2007)

Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet: Prosessioikeuden yleisiä lähtökohtia sekä menettely käräjäoikeuden tuomioon asti. Helsinki 2009. (Vuorenpää 2009)

Välimäki, Mikko: Uusi ryhmäkannelaki – eräs lainsäädäntöpoliittinen seikkailu. LM 1/2008. Ss. 3–19. (Välimäki 2008)

Wagner, Gerhard: Collective Redress – Categories of Loss and Legislative Options. Law Quarterly Review Vol. 127 (2011). Ss. 55-82. Julkaisun verkkoversio, vastaavat sivut 1–22. (Wagner 2011)

Watson, Alan: Legal transplants: An Approach to Comparative Law. Toinen painos. Georgia, Yhdysvallat, 1993. (Watson 1993)

Werlauff, Erik: Class Action and Settlement in a European Perspective. European Business Law Review, Volume 24 Issue 2, 2013. Ss. 173–186. (Werlauff 2013)

Wikberg, Olli: Onko Euroopan unioni matkalla kohti EU-tason ryhmäkannetta? DL 2/2011. Ss. 226–238. (Wikberg 2011)

Virallisaineisto

Suomi

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista ja kilpailulain muuttamisesta. (HE 83/2016 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17, 21 ja 24 luvun, korvauksesta todistajille valtionvaroista annetun lain, maakaaren 1 luvun, ulosottolain 3 luvun sekä rikoslain 17 luvun muuttamisesta. (HE 137/1945 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 270/2016 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle ryhmäkannelaiksi ja laiksi Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamiseksi. (HE 154/2006 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelu- ja yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. (HE 46/2014 vp)

Muu säädösvalmisteluaineisto

Lakivaliokunnan mietintö 17/1997. Hallituksen esitys oikeusapulaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. (LaVM 17/1997 vp)

Lakivaliokunnan mietintö 30/2006 vp. Hallituksen esitys ryhmäkannelaiksi ja laiksi Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta. (LaVM 30/2006 vp)

Selvitys ryhmäkanteesta. Työryhmämietintö 2005:3. Oikeusministeriö. (Selvitys ryhmäkanteesta 2005)

Wihuri, Antti-Juhani: Ryhmäkanne: Perusselvitys käyttömahdollisuuksista Suomen oikeusjärjestelmässä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1992. Helsinki 1992. (Wihuri 1992)

Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025. Mietintöjä ja lausuntoja 16/2013. Oikeusministeriö. Käyntipäivä 23.4.2017, osoite: oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1363356478461.html. (Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025)

Rautio, Jaakko: Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Oikeusministeriön julkaisu 65/2012. Selvityksiä ja ohjeita. Käyntipäivä 21.4.2017, osoite: www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1354193184221/Files/Oikeusvertailu.pdf. (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012)

Euroopan unioni

Primäärilainsäädäntö

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto. EUVL C 326, 26.10.2012, s. 47—390. (SEUT)

Sekundäärilainsäädäntö

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin, annettu 26 päivänä marraskuuta 2014, 2014/104/EU, EUVL L 349, 5.12.2014, s. 1—19. (Kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauskanteista annettu EU-direktiivi)

Valmisteluasiakirjat ja tiedonannot

Comission staff working document public consultation: Towards a Coherent European Approach to Collective Redress SEC(2011)173 final, Brussels, 4.2.2011. (SEC(2011) 173 final, 4.2.2011)

Komission suositus unionin lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien loukkauksiin perustuvia kieltokanteita ja vahingonkorvausvaatimuksia koskeviin jäsenvaltioiden kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista, annettu 11 päivänä kesäkuuta 2013, 2013/396/EU, EUVL L 201, 26.7.2013, s. 60—65. (Komission suositus yhteisistä kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevistä periaatteista 2013/396/EU, 11.6.2013)

Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaali-
komitealle ja alueiden komitealle ”Kohti kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevaa EU:n
horisontaalista kehystä”. KOM(2013) 401 lopullinen, Strasbourg, 11.6.2013. (KOM(2013)
401 lopullinen, 11.6.2013)

Komission tiedonanto vahingon määrittämisestä Euroopan unionin toiminnasta tehdyn
sopimuksen 101 tai 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C
167/07, EUVL C 167, 13.6.2013, s. 19—21. (Komission tiedonanto vahingon määrittämi-
sestä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C 167/07)

Komission valkoinen kirja yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisesta johtuvista vahingonkor-
vauskanteista, KOM(2008) 165 lopullinen, Bryssel, 2.4.2008. (KOM(2008) 165 lopullinen,
2.4.2008)

Komission vihreä kirja kuluttajan kollektiivisista oikeussuojakeinoista, KOM(2008) 794
lopullinen, Bryssel, 27.11.2008. (KOM(2008) 794 lopullinen, 27.11.2008)

Komission vihreä kirja yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisesta johtuvista vahingonkor-
vauskanteista, KOM(2005) 672 lopullinen, Bryssel, 19.12.2005. (KOM(2005) 672 lopulli-
nen, 19.12.2005)

Komission yksiköiden valmisteluasiakirja: Käytännön opas, vahingon määrittäminen
SEUT 101 ja 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa. Oheisasiakir-
ja komission tiedonantoon vahingon määrittämisestä Euroopan unionin toiminnasta tehdyn
sopimuksen 101 tai 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa
11.6.2013, SWD (2013) 205. (Komission käytännön opas vahingon määrittämisestä SEUT
101 ja 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa SWD (2013) 205)

Euroopan komission julkaisemat ulkopuoliset tutkimukset

Oxera and a multi-jurisdictional team of lawyers led by Assimakis Komninos: Quantifying
Antitrust Damages – Towards Non-binding Guidance for Courts. Study Prepared for the
European Commission. Luxembourg 2009. Saatavissa komission internetsivuilta osoit-
teesta ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_study.pdf, käynti-
päivä 17.3.2017. (Oxeran raportti 2009)

Renda, Andrea et al.: Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios. Report for the European Commission. Bryssel, Rooma ja Rotterdam 2007. Saatavissa komission internetsivuilta osoitteesta ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_white_paper/impact_study.pdf, käyntipäivä 22.4.2017. (Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007)

Euroopan parlamentti

Euroopan parlamentin päätöslauselma kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 2.2.2012.

Mietintö kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 12.1.2012. Oikeudellisten asioiden valiokunta, esittelijä: Klaus-Heiner Lehne.

Ruotsi

Regeringens proposition 2001/02:107: Lag om grupprättegång. (Prop. 2001/2:107 s. 20)

Betänkandet Grupprättegång Del A-C, SOU 1994:151.

Muut

European Group on Tort Law: Principles of European Tort Law. 19.–20.5.2005.

Oikeuskäytäntö

Suomalainen oikeuskäytäntö

Asfalttikartelli

Hovioikeus:

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14, tuomio nro 1369. (Keravan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1369)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1364, tuomio nro 1449. (Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1365, tuomio nro 1450. (Kajaanin kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1450)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1366, tuomio nro 1451. (Vantaan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1451)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1367, tuomio nro 1452. (Nurmijärven kuntaa koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1452)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1368, tuomio nro 1453. (Valtiota kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1453)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1370, tuomio nro 1455. (Rovaniemen kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1455)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1372, tuomio nro 1457. (Siilinjärven kuntaa koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1457)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1373, tuomio nro 1458. (Sodankylän kuntaa koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1458)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1376, tuomio nro 1462. (Naantalın kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1462)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1377, tuomio nro 1463. (Mikkelin kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1463)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1378, tuomio nro 1464. (Lieksan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1464)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1380, tuomio nro 1466. (Kuopion kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1466)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1381, tuomio nro 1467. (Äänekosken kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1467)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1382, tuomio nro 1468. (Tuusulan kuntaa koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1468)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1383, tuomio nro 1469. (Turun kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1469)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1385, tuomio nro 1471. (Suomussalmen kuntaa koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1471)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1386, tuomio nro 1472. (Paimion kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1472)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1387, tuomio nro 1473. (Porin kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1473)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1388, tuomio nro 1474. (Raaseporin kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1474)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1389, tuomio nro 1475. (Raision kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1475)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1390, tuomio nro 1476. (Salon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1476)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1391, tuomio nro 1477. (Imatran kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1477)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1392, tuomio nro 1478. (Joensuun kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1478)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1393, tuomio nro 1479. (Jyväskylän kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1479)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1394, tuomio nro 1480. (Kaarinan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1480)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1396, tuomio nro 1482. (Kouvolan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1482)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1397, tuomio nro 1483. (Kuhmon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1483)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1398, tuomio nro 1484. (Iisalmen kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1484)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1399, tuomio nro 1485. (Hyvinkään kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1485)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1400, tuomio nro 1486. (Hollolan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1486)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1401, tuomio nro 1487. (Helsingin kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1487)

Helsingin hovioikeus 20.10.2016, S 14/1403, tuomio nro 1489. (Forssan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1489)

Käräjäoikeus:

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/9648, tuomio nro 13/64912. (Lappeenrannan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64912)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/10623, tuomio nro 13/64913. (Helsingin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64913)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/49467, tuomio nro 13/64929. (Espoon kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64929)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 08/16883, tuomio nro 13/64898. (Tampereen kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64898)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/2572, tuomio nro 13/64900. (Kemin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64900)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 08/16911, tuomio nro 13/64901. (Suomen valtiota koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64901)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 08/17126, tuomio nro 13/64903. (Äänekosken kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64903)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 08/17127, tuomio nro 13/64906. (Jyväskylän kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64906)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/3828, tuomio nro 13/64908. (Hyvinkään kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64908)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/8891, tuomio nro 13/64909. (Joensuun kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64909)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/9417, tuomio nro 13/64911. (Iisalmen kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64911)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/10852, tuomio nro 13/64915. (Lieksan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64915)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/11363, tuomio nro 13/64916. (Paimion kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64916)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/11591, tuomio nro 13/64917. (Raision kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64917)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/47990, tuomio nro 13/64927. (Vantaan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64927)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/11592, tuomio nro 13/64919. (Turun kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64919)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/11594, tuomio nro 13/64920. (Naantalın kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64920)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/11596, tuomio nro 13/64921. (Kaarinan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64921)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/13094, tuomio nro 13/64924. (Siilinjärven kuntaa koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64924)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 09/42969, tuomio nro 13/64926. (Kuopion kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64926)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/17217, tuomio nro 13/64931. (Raaseporin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64931)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/18649, tuomio nro 13/64932. (Porin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64932)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/18651, tuomio nro 13/64933. (Kiimingin kuntaa, nyk. Oulun kaupunki, koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64933)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/24357, tuomio nro 13/64939. (Tuusulan kuntaa koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64939)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/24739, tuomio nro 13/64940. (Oulun kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64940)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/28694, tuomio nro 13/64942. (Nurmijärven kuntaa koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64942)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/43991, tuomio nro 13/64943. (Kajaanin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64943)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/43993, tuomio nro 13/64944. (Kuhmon kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64944)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 19/43995, tuomio nro 13/64945. (Suomussalmen kuntaa koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64945)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/43997, tuomio nro 13/64946. (Mikkelin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64946)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/49038, tuomio nro 13/64947. (Salon kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64947)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 10/49370, tuomio nro 13/64949. (Keravan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64949)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/2569, tuomio nro 13/64951. (Kemijärven kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64951)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/2570, tuomio nro 13/64952. (Rovaniemen kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64952)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/2573, tuomio nro 13/64953. (Nivalan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64953)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/2575, tuomio nro 13/64954. (Sodankylän kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64954)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/10959, tuomio nro 13/64955. (Kouvolan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64955)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/10964, tuomio nro 13/64958. (Imatran kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64958)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/11832, tuomio nro 13/64960. (Forssan kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64960)

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2013, L 11/2568, tuomio nro 13/64950. (Haapajärven kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64950)

Helsingin kärjäoikeus 28.11.2013, L 11/11833, tuomio nro 13/65000. (Hollolan kuntaa koskeva kärjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/65000)

Muut:

MAO 441/07, 19.12.2007.

KHO 2009:83, 29.9.2009.

Raakapuukartelli

Kärjäoikeus:

Helsingin kärjäoikeus 22.6.2016, L11/14022, tuomio nro 29441. (Metsähallitusta koskeva kärjäoikeuden ratkaisu puukartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 29441)

Muut:

MAO 614/09, 3.12.2009.

Autojen varaosakartelli

Hovioikeus:

Helsingin hovioikeus 31.3.2016, S 14/2868, tuomio nro 533. (Hovioikeuden ratkaisu autojen varaosakartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 533)

Kärjäoikeus:

Helsingin kärjäoikeus 31.3.2014, L 07/33936, tuomio nro 14988. (Kärjäoikeuden ratkaisu autojen varaosakartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 14988)

Muut:

KHO 31.5.2012, taltionumero 1429.

MAO 91/2009, 20.2.2009.

Muut*Korkein hallinto-oikeus:*

KHO 2016:221

Korkein oikeus:

KKO 1989:7

KKO 1994:62

KKO 1995:96

KKO 1997:63

KKO 1998:53

KKO 1999:11

KKO 1999:12

KKO 2000:8

KKO 2007:52

Kuluttajariitalautakunta:

Kuluttajariitalautakunnan ratkaisu ryhmävalitukseen, diaarinumero 1070/81/11, antopäivä 15.5.2012. (Kuluttajariitalautakunnan ratkaisu 15.5.2012)

Euroopan unionin tuomioistuin

Asia C-271/91 Marshall II, kok. 1993 I-04367

Yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93, Brasserie du Pêcheur, kok. 1996 I-01029

Yhdistetyt asiat C-295–298/04, Manfredi, kok. 2006 I-6619

Ulkomaiset tuomioistuimet

Iso-Britannia:

Consumers' Association v JJB Sports Plc, Competition Appeal Tribunal, case number 1078/7/9/07, 30 January 2009.

Morrison Steamship Co. v. Greystoke Castle (Cargo Owners), 1 All E.R. 696 (H.L. 1947).

E.M.I. Records Ltd. v. Riley and Others, 1 W.L.R 923 (Ch. 1981)

Portugali:

DECO v. Portugal Telecom, Supreme Court of Justice, case 03A1243, 7.10.2003.

Ruotsi:

Stockholms tingsrätt mål T 3515-03 / Nacka Tingsrätt mål T 1281-004 (Bo Åberg v. Elefterios Kefalas / Aer Olympic AB)

Stockholms tingsrätt mål T 97-04 (Grupptalan mot Skandia / Försäkringsbolaget Skandia)

Umeå Tingsrätt mål T 5416-04 (Konsumentombudsmannen v. Kraftkommission i Sverige AB, nyk. Stävrullen Finans AB)

Yhdysvallat:

Daar v. Yellow Cab Co. 67 Cal. 2d 698 (L. A. No. 29439. In Bank. Nov. 15, 1967.)

Samuel v. University of Pittsburgh, 395 F. Supp. 1275.

Verkkoaineisto

Aamulehden uutinen 3.6.2016: Kuluttaja-asiamies harkitsee ryhmäkannetta Nokian renkaiden vastaan. Käyntipäivä 30.3.2017, osoite: www.aamulehti.fi/kotimaa/kuluttaja-asiamies-harkitsee-ryhmakannetta-nokian-renkaita-vastaan-23702046/. (Aamulehden uutinen 3.6.2016)

Edilex-uutinen 28.11.2013 (päivitetty 4.12.2013): Käräjäoikeuden ratkaisut asfalttikartellin vahingonkorvausasioissa. Käyntipäivä 4.1.2017, osoite: www.edilex.fi/uutiset/. (Edilex-uutinen käräjäoikeuden ratkaisusta asfalttikartellin vahingonkorvausasioissa 28.11.2013)

European Commission: Competition: Actions for Damages – Quantification of harm. Käyntipäivä 16.2.2017, osoite: ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_en.html. (Komission kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskevat internet-sivut, 16.2.2017)

Financial Timesin uutinen 10.1.2008: JJB and Which? Settle football shirt case. Käyntipäivä 5.4.2017, osoite: www.ft.com/content/bd0acca2-bf08-11dc-8c61-0000779fd2ac. (Financial Timesin uutinen 10.1.2008)

Helsingin hovioikeuden tiedote 20.10.2016 Helsingin hovioikeuden tuomiot asfalttikartelliasioissa. Käyntipäivä 14.1.2017, osoite: oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/tiedotteet2014/2016/wMKdte6m9/Tiedote_20.10.2016_asfalttikartelli.pdf. (Helsingin hovioikeuden tiedote tuomioista asfalttikartelliasioissa 20.10.2016)

Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote 28.11.2013 Asfalttikartellioikeudenkäynti on päätynyt Helsingin käräjäoikeudessa. Käyntipäivä 14.1.2017, osoite: www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/data/uutiset/Asfalttikartelli_tiedote.pdf. (Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013)

Helsingin käräjäoikeuden tiedote 22.6.2016 Helsingin käräjäoikeus on hylännyt Metsähallituksen kanteen kilpailunrajoituksen raakapuun toimituskauppahintoja alentaneesta vaikutuksesta Stora Ensoa, Metsäliittoa ja UPM-Kymmeneä vastaan. Käyntipäivä 19.1.2017, osoite: oikeus.fi/karajaoikeudet/helsinginkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2016/06/helsinginkarajaoikeusonhylannymetsahallituksenkanteenkilpailunrajoituksenraakapuuntoimituskauppahintojaalentaneestavaikutusestastoraensoametsaliittoajaupmkymmeneavastaa.html. (Helsingin käräjäoikeuden tiedote 22.6.2016 Metsähallituksen vahingonkorvausoikeudenkäynnistä)

Helsingin sanomien uutinen 4.3.2016: Nokian Renkaita vastaan vireillä ”joukkokanne” – asiantuntija epäilee rahastusta ja varoittaa tuhansien eurojen oikeudenkäyntikuluista. Käyn-

tipäivä 3.4.2017, osoite: www.hs.fi/talous/art-2000002889077.html. (Helsingin sanomien uutinen 4.3.2016)

Helsingin sanomien uutinen 20.10.2016: Hovioikeus: Valtio ei ollut tietoinen asfalttikartellista – vahingonkorvaukset pienenevät 40 miljoonasta 34 miljoonaan euroon. Käyntipäivä 4.2.2017, osoite: www.hs.fi/talous/art-2000002926314.html. (Helsingin sanomien uutinen 20.10.2016)

Kauppalehden uutinen 1.4.2016: Varaosakartelli: Hovioikeus hylkäsi Atoyn korvausvaatimukset. Käyntipäivä 9.2.2017, osoite: www.kauppalehti.fi/uutiset/varaosakartelli-hovioikeus-hylkasi-atoyn-korvausvaatimukset/DAHt8utF. (Kauppalehden uutinen 1.4.2016)

Kauppalehden uutinen 29.12.2016: KHO maitojupakan saalistushinnoittelusta: Valion kilpailijat voivat hakea vahingonkorvauksia. Käyntipäivä 23.2.2017, osoite: m.kauppalehti.fi/uutiset/kho-maitojupakan-saalistushinnoittelusta-valion-kilpailijat-voivat-hakea-vahingonkorvauksia/wHTjrB54. (Kauppalehden uutinen 29.12.2016)

Keskisuomalaisen uutinen 30.3.2017: Kuluttajaliitto vaatii direktiiviä ryhmäkanteesta – "Kuollut kirjain lakikirjassa". Käyntipäivä 30.3.2017, osoite: <http://www.ksml.fi/kotimaa/Kuluttajaliitto-vaatii-direktiiviä-ryhmäkanteesta---Kuollut-kirjain-lakikirjassa/957160>. (Keskisuomalaisen uutinen 30.3.2017)

Kilpailu- ja kuluttajaviraston internet-sivut: Hintakartellit ja hintasuositukset. Käyntipäivä 22.3.2017, osoite: www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/kilpailuasiat/kilpailunrajoitukset/kartellit-ja-muut-horisontaaliset-kilpailunrajoitukset/hintakartellit-ja-hintayhteisty/. (Kilpailu- ja kuluttajaviraston internet-sivujen osio ”Hintakartellit ja hintasuositukset”)

Kilpailu- ja kuluttajaviraston lehdistötiedote 3.12.2009: Markkinaoikeus päätyi metsäkartelliratkaisussaan samaan arvioon kuin Kilpailuvirasto. Käyntipäivä 30.3.2017, osoite: www.kkv.fi/ajankohtaista/Tiedotteet/kilpailuvirasto/2009/markkinaoikeus-paatyi-metsakartelliratkaisussaan-samaan-arvioon-kuin-kilpailuvirasto/. (Kilpailu- ja kuluttajaviraston lehdistötiedote 3.12.2009)

Kuntaliiton internet-sivut: Puukartelli. Käyntipäivä 23.3.2017, osoite: www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelu/laki/puukartelli. (Kuntaliiton internet-sivujen osio ”Puukartelli”)

Lemminkäinen Oyj:n pörssitiedote 7.12.2016: Asfalttikartelliin liittyvät vahingonkorvaukset: Lemminkäinen sopinut kymmenen kantajan kanssa. Käyntipäivä 20.1.2017, osoite: www.lemminkainen.fi/lemminkainen/sijoittajat/tiedotteet-ja-julkaisut/porssitiedotteet/2017/asfalttikartelliin-liittyvat-vahingonkorvaukset-lemminkainen-sopinut-suomen-valtion-kanssa. (Lemminkäinen Oyj:n pörssitiedote 7.12.2016)

Lemminkäinen Oyj:n pörssitiedote 19.12.2016: Lemminkäinen hakee valituslupaa osaan hovioikeuden asfalttikartellia koskevista vahingonkorvauspäätöksistä. Käyntipäivä 20.1.2017, osoite: www.lemminkainen.fi/lemminkainen/sijoittajat/tiedotteet-ja-julkaisut/porssitiedotteet/2016/lemminkainen-hakee-valituslupaa-osaan-hovioikeuden-asfalttikartellia-koskevista-vahingonkorvauspaatoksista/. (Lemminkäinen Oyj:n pörssitiedote 19.12.2016)

Lemminkäinen Oyj:n pörssitiedote 13.1.2017: Asfalttikartelliin liittyvät vahingonkorvaukset: Lemminkäinen sopinut Suomen valtion kanssa. Käyntipäivä 19.1.2017, osoite: www.lemminkainen.fi/lemminkainen/sijoittajat/tiedotteet-ja-julkaisut/porssitiedotteet/2017/asfalttikartelliin-liittyvat-vahingonkorvaukset-lemminkainen-sopinut-suomen-valtion-kanssa/. (Lemminkäinen Oyj:n pörssitiedote 13.1.2017)

Metsähallituksen tiedote 22.6.2016: Metsähallitus yllättynyt kartellipäätöksestä. Käyntipäivä 16.2.2016, osoite www.metsa.fi/-/metsahallitus-yllattynyt-kartellipaatokesta. (Metsähallituksen tiedote 22.6.2016)

Suurisavotta-ryhmän internet-sivut: Osio ”Usein kysytyt kysymykset”. Käyntipäivä: 3.2.2017, osoite: suurisavotta.fi/ukk.html. (Suurisavotta-ryhmän internet-sivujen Usein kysytyjen kysymysten osio)

Suurisavotta-ryhmän internet-sivut: Osio ”Liity ryhmään”. Käyntipäivä: 6.2.2017, osoite: suurisavotta.fi/liity.html. (Suurisavotta-ryhmän internet-sivujen Liity ryhmään -osio, käyntipäivä 6.2.2017)

Yle Uutisten uutinen 8.2.2016: Hallitus haluaa kaavavalittajat kuriin kunnallisvalituksen poistolla – arvostelijat pelkäävät demokratian puolesta. Käyntipäivä 8.4.2017, osoite: yle.fi/uutiset/3-8658281. (Yle Uutisten uutinen 8.2.2016)

Muut lähteet

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia: Vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määrästä. 3. painos. Helsinki 2014. (Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia 2014)

Lyhenteet

DL	Defensor Legis
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
KapMuG	Gesetz über Musterverfahren in kapitalmarktrechtlichen Streitigkeiten
KilpVahL	Laki kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista (9.12.2016/1077)
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
LM	Lakimies
MAO	Markkinaoikeus
OK	Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
SEUT	Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus
VOK	Oikeudenkäymiskaari muodossa, jossa se oli ennen lailla 732/2015 voimaantulleita muutoksia.

1 Johdanto

1.1 Joukkokanteet ja vahingon määrän osoittamista koskeva ongelma

Nyky-yhteiskunnan suuryritysten toiminta on tyypillisesti globaalia ja massatuotannon luonteista, mistä johtuu myös se, että niiden toiminnassa esiintyvät virheet voivat aiheuttaa vahinkoa laajalle joukolla markkinatoimijoita, kuten kuluttajille ja muille markkinoilla toimiville yrityksille.¹ Kotitaloushyödykkeessä oleva virhe saattaa aiheuttaa saman hyödykkeen ostaneille sadoille tai tuhansille kuluttajille kaikille saman suhteellisen pienen, ehkä muutaman kymmenen tai sadan euron suuruisen vahingon. Koska vahingonkorvausvaatimukset ovat suhteellisen pieniä, ei oikeudenkäyntiin ole taloudellisesti järkevää ryhtyä. Seurauksena on, ettei kuluttaja yleensä saa korvausta kärsimästään vahingosta. Yksittäiselle kuluttajalle aiheutunut vahinko ei ole suuri, mutta kaikkien saman vahingon kärsineiden kuluttajien vahinkojen määrät yhteenlaskettuna saattavat yltää kansantaloudellisesti merkittäviin lukemiin.² Lainvastaisesti toimivat yritykset saavat liikevoittoja, ja seurauksena voi olla markkinavääristymiä.³

Tällaisissa tilanteissa kuluttajien oikeuksiin pääsyä saattaa helpottaa kollektiivinen oikeusuoja. Kollektiivisessa oikeussuojassa on kyse siitä, että suuri joukko samankaltaisessa asemassa olevia henkilöitä saa oikeussuojaa samalla kertaa, jolloin prosessikynnys madaltuu. Kollektiivisen oikeussuojan tyypittilanteessa kantajat ovat tavallisia kuluttajapalkansaajia, jotka eivät muuten välttämättä uskaltaisi ryhtyä oikeudenkäyntiin tai joilla ei olisi siihen varaa.

Suomessa kollektiiviset oikeussuojakeinot ovat muihin maihin verrattuna suhteellisen kehittymättömiä ja yksilöllisten oikeussuojakeinojen käyttö on korostunut.⁴ Myös kol-

¹ Esimerkiksi Viitanen 2007 s. 22, Murray 2011 s. 176 sekä Ervasti 2012 s. 175.

² Hodges 2010 s. 1–2. Esimerkkejä kollektiivisista vahingonkorvausvaatimuksista ks. HE 154/2006 vp s. 11, Wihuri 1992 s. 3–4 ja s. 44–46, Pogonowski 2011 s. 214 sekä Stadler 2011 s. 164. Kilpailuoikeudellisen vahingonkorvauksen osalta Aine 2016 s. 385.

³ KOM(2008) 794 lopullinen, 27.11.2008 s. 3, Mietintö kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 12.1.2012, s. 27, sekä Wikberg 2011 s. 227.

⁴ Koulun mukaan kollektiivisen oikeussuojan välineiden kehittymättömyyttä pohjoismaissa selittää ”yliarvostettu yksilöllisyyden eetos” (Koulu 2017 s. 70). Koulun mukaan Suomi on kollektiivisen oikeussuojan ”kehitysmä” (Koulu 2017 s. 72). Toisaalta kollektiivisen oikeussuojan kehittymättömyyttä selittää myös elinkeinoelämän edustajien vastustus sekä Yhdysvaltojen kollektiivisista vahingonkorvauskanteista kantautuvat pelot kollektiivisen oikeussuojan väärinkäytöstä ja kollektiivisen oikeussuojan vaaroista (Selvitys ryhmäkanteesta 2005 s. 45, Stadler 2011 s. 164, Viitanen – Wilhemsson 2014 s. 1025 sekä Stadler 2016 s. x). Esimerkiksi Suomessa pelättiin ryhmäkannelain säätämisen yhteydessä, että ryhmäkanteella olisi epäsuotuisia vaikutuksia Suomen ja Skandinavian oikeusjärjestelmässä (Ervo 2011 s. 203). Kollektiivista oikeussuojaa on

lektiivisen oikeussuojan tärkeimmät kysymykset ovat jääneet vaille vastausta.⁵ Suomessa tuli voimaan ryhmäkannelaki (13.4.2007/444) vuonna 2007, mutta yhtään ryhmäkannetta ei ole tähän mennessä nostettu.⁶ Yleisestikin romaanis-germaanisen oikeuskulttuurin maisa kollektiivinen oikeussuoja on kehittymättömämpää kuin *common law* -maissa.⁷

Suomessa on kuitenkin pantu vireille oikeudenkäyntejä, joissa useiden kantajien yhtä tai useampaa vastaajaa kohtaan esittämiä kanteita käsitellään samassa oikeudenkäynnissä.⁸ Tunnetuimpia tällaisista niin kutsutuista *joukkokannetapauksista* ovat asfaltti- ja raakapuukartellien vahingonkorvausoikeudenkäynnit, joissa suuri joukko kantajia on nostanut vahingonkorvauskanteen kartelleihin osallistuneita yrityksiä vastaan. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa on raakapuukartelliasian vahingonkorvausoikeudenkäynneissä nostettu 1700 yksittäistä vahingonkorvauskannetta.⁹ Kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausoikeudenkäynneissä Suomi onkin jossain määrin edelläkävijä EU:n mittakaavassa, sillä kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausoikeudenkäynnit ovat olleet muualla EU:ssa viime vuosiin asti harvinaisia.¹⁰

Joukkokanteissa saadaan tehokkuusetuja muun muassa sitä kautta, että kanteet käsitellään kumulaation perusteella osittain yhdessä. Vahingonkorvausta koskevissa joukkoluontoisissa kanteissa yksi vaikeimmista näyttökysymyksistä koskee sitä, miten kantajakohtaisen vahingon määrä osoitetaan ja määritetään oikeudenkäynnissä.¹¹ Vahingon määrän osoittaminen vaikuttaa yleensä merkittävästi oikeudenkäynnin lopputulokseen, sillä se ratkaisee

vastustettu voimakkaasti esimerkiksi siitä näkökulmasta, että se häiritsee kansantaloutta (Giussani 2011 s. 157). Tarkemmin ryhmäkanteen soveltamisalan suppeuden syistä ks. Välimäki 2008. Lisäksi voi olla, että kollektiivisen oikeussuojan kehittymättömyyttä selittää osittain se, että meillä on käytössä kuluttajariitojen ratkaisuun esimerkiksi kuluttajariitalautakunta. Kuluttajariitalautakunnan ratkaisut ovat kuitenkin luonteeltaan vain suositusluonteisia (ks. esimerkiksi Ervo – Persson 2015 s. 463).

⁵ Koulu 2017 s. 145.

⁶ HE 270/2016 vp s. 27. Ryhmäkanteella on sanottu olevan preventiivistä vaikutusta, vaikka sitä ei nostettaisikaan. Preventiivinen funktio ei kuitenkaan välttämättä ole kuluttajien oikeussuojan toteutumiseksi riittävä (Ervo 2015 s. 475–476). Mielestäni se ei ole riittävä siksi, että aina jokin taho preventiivisestä funktiosta huolimatta aiheuttaa muille vahinkoa ja näissä tilanteissa kuluttajilla pitäisi olla todellinen mahdollisuus oikeudenkäyntiin.

⁷ Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007 s. 145, Hodges 2009 s. 9 sekä Koulu 2017 s. 72.

⁸ Vastaavasti Stadler (2011 s. 164) Euroopasta: ”Today mass litigations have definitely reached courts in Europe.”

⁹ Käsitteellisenä tarkennuksena nostettakoon esiin, ettei raakapuukartellissa ole kyse varsinaisesta kartellista vaan *kielletystä tietojenvaihdosta*. Asiasta käytetään kuitenkin vakiintuneesti oikeuskirjallisuudessa ja mediassa termiä raakapuukartelli, ja selvyuden vuoksi käytän samaa termiä myös tässä tutkielmassa. Kartellinimityksen käyttämisellä ei nimittäin ole ratkaisevaa merkitystä tämän tutkielman tutkimuskysymysten kannalta.

¹⁰ Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013.

¹¹ Lindblom 2008 s. 21. Vahingon määrästä rahassa laskettuna käytetään vahingonkorvausoikeudellisessa kirjallisuudessa myös termiä ”*tappio*” (esimerkiksi Saarnilehto 2010 s. 61 sekä Ståhlberg – Karhu 2013 s. 393).

paitsi sen, voidaanko vahingonkorvausta ylipäänsä tuomita, luonnollisesti myös tuomittavan vahingonkorvauksen määrän. Tyypillisesti kärsityn vahingon määrä vaihtelee eri kantajien välillä myös kollektiivisen oikeussuojan tilanteissa eli esimerkiksi silloin, kun kaikkien kantajien vahingonkorvausvaatimukset johtuvat vastaajan tai vastaajien samasta tai samanlaisesta toiminnasta. Suomen vahingonkorvausoikeuden mukaiset täyden korvauksen periaate ja rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen kiello edellyttävät, että vahingonkorvauksen määrä on yhtä suuri kuin aiheutuneen vahingon määrä. Jos vahingon määrä aineellisesti vaihtelee eri kantajien välillä, pitää tuomioistuimen siis määrittää vahingon määrä kantajakohtaisesti. Muunlainen vahingon määrän määrittäminen saattaisi johtaa täyden korvauksen periaatteen tai rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen kiellon rikkomiseen.

Suomen prosessilain mukaan näyttötaakka aiheutuneen vahingon määrästä on pääsääntöisesti vahingonkorvausta vaativalla kantajalla: oikeudenkäymiskaaren (1.1.1734/4) 17:2.1:n mukaan asianosaisen on riita-asiassa näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Lisäksi OK 17:2.2:n mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön.

Kun nämä aineellista vahingonkorvausta koskevat periaatteet ja näyttötaakkaa koskevat prosessioikeudelliset pääsäännöt yhdistetään, päädytään siihen, että myös kollektiivisen oikeussuojan tapauksissa jokaisen kantajan on osoitettava erikseen aiheutuneen vahingon määrä. Näiden pääsääntöjen noudattamisen voi katsoa ainakin lähtökohtaisesti johtavan parhaiten aineellisen totuuden mukaiseen lopputulokseen. Pääsääntöjen noudattaminen joukkokannetapauksissa johtaa myös kuitenkin siihen, ettei kollektiivisen oikeudenkäynnin etuja saavuteta täysimääräisinä. Kun vahingon määrä osoitetaan yksilöllisesti, todistelukustannukset nimittäin kasvavat ja oikeudenkäynti tulee kalliimmaksi. Tällöin kantaja, jolla on pieni vaatimus, ei todennäköisesti uskalla lähteä oikeudenkäyntiin suurien todistelukustannuksien pelossa.¹² Suomen prosessilaki sisältää kuitenkin merkittävän helpotuksen, joka voi tulla sovellettavaksi kollektiivisen oikeussuojan tilanteissa. OK 17:2.3:iin sisältyy nimittäin tuomioistuimen arviointivaltuutta koskeva merkittävä poikkeussäännös, joka saattaa helpottaa vahingon määrän osoittamista kollektiivisessä oikeussuojassa (*arviointivaltuussäännös*).

¹² Komissio on esimerkiksi todennut, että “ - - quantifying antitrust harm has turned out to be one of the major obstacles to compensation of injured parties” (Komission kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskevat internet-sivut, käyntipäivä 16.2.2017).

Vahingon määrän osoittamiseen liittyvät vaikeudet saavat kysymään, voisiko kollektiivisen oikeussuojan toteutumista tehostaa Suomessa vahingon määrää koskevien todisteluprivilegioiden avulla eli siten, että vahingon määrän osoittamisen kollektiivisuutta lisättäisiin. Ulkomaisista oikeusjärjestyksistä voidaan saada esimerkkejä tällaisista kehitysvaihtoehtoista. Esimerkiksi Yhdysvaltojen oikeudessa vahingon määrän osoittamista on helpotettu Suomen oikeusjärjestyksen näkökulmasta radikaalisti.¹³ On kuitenkin myös maltillisempia keinoja helpottaa kollektiivista vahingon määrän osoittamista, kuten erilaisia suunta-antavia ohjeistuksia, joita on annettu esimerkiksi EU:n piirissä.¹⁴ Keskustelu kollektiivisesta oikeussuojasta on myös muuten ollut EU:ssa intensiivistä, ja komissio on ollut aktiivinen kollektiivisen oikeussuojan kehittämisessä.¹⁵ Kehitysehdotuksia pohdittaessa tulee punnita eri suuntiin vaikuttavia argumentteja, joita ovat esimerkiksi kantajan oikeuksiin pääsy, vastaajan oikeuksien huomioonottaminen, oikeudenkäynnin tehokkuus ja aineellisen oikeuden toteutuminen.

1.2 Tutkimustehtävä ja aiheen rajaus

Tutkimustehtäväni jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisenä tutkimustehtävänä on selvittää, miten vahingon määrän osoittaminen ja vahingon määrän määrittäminen tapahtuu tällä hetkellä joukkokanteissa Suomen voimassaolevan oikeuden mukaan. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen sisältyy kaksi toistensa kanssa hyvin läheistä näkökulmaa eli asianosaisen suorittama vahingon määrän osoittaminen sekä tuomioistuimen suorittama vahingon määrän määrittäminen. Tutkimustehtäväni toinen osa on selvittää, miten vahingon määrän osoittamista voisi kehittää kollektiivista oikeussuojaa edistävään suuntaan siten, että kuluttaja-palkansaajan asemassa oleva henkilö pääsisi oikeuksiinsa paremmin. Taustatavoitteina kehitysehdotuksissa on, ettei Suomen aineellista vahingonkorvausoikeutta tarvitsisi loukata ja että niin vastaaja- kuin kantajapuolen edut otettaisiin huomioon.

Tutkielman kontekstina ovat *access to justice* -¹⁶ ja kollektiivista oikeussuojaa kehittävä tutkimus.¹⁷ *Access to justice* -tutkimus ja heikompien aseman parantaminen ei ole ollut

¹³ Esimerkiksi Lindblom 2008 s. 62.

¹⁴ Koulu 2017 s. 19.

¹⁵ Stadler 2015 s. ix ja s. xii.

¹⁶ *Access to justice* -tutkimuksen alkuperä on Yhdysvalloissa 1960-luvulla tapahtuneessa radikaalissa liikehdinnässä (Ervasti 2012 s. 173). Kollektiivisen oikeussuojan tutkimus kuuluu *access to justice* -suuntauksen toiseen aaltoon, jossa pyrittiin parantamaan erilaisten hajallaan olevien intressien haltijoiden pääsyä oikeuksiinsa (Lindblom 2008 s. 41 sekä Koulu 2017 s. 21).

¹⁷ Kollektiivista oikeussuojaa koskeva tutkimus ja keskustelu on ollut Suomessa toistaiseksi hyvin vähäistä (Koulu 2017 s. 6). Koulun (2017 s. 17) mukaan lähes kaikkialla, missä oikeussuojan parantamisen keinoja on mietitty, on päädytty siihen, että oikeussuojaa tulisi parantaa siten, että kollektiivista oikeussuojaa kehitetään.

suomalaisessa prosessioikeuden tutkimuksessa erityisen kiinnostuksen kohteena, ja tarkoituksenani on tällä tutkielmalla ainakin jollain tavoin paikata tätä aukkoa.¹⁸ Tavoitteena on kuitenkin tieteen vaatimusten mukaisesti pitää näkökulma objektiivisena ja olla ottamatta kollektiivista oikeussuojaa ehdoitta puolustavaa tai vastustavaa kantaa.¹⁹

Tutkielma on prosessioikeudellinen, ja keskityn prosessuaalisiin näyttökysymyksiin eli todistelun kohteena olevaan kysymyskokonaisuuteen.²⁰ Keskiössä on siviiliprosessi ja erityisesti dispositiiviset riita-asiat.²¹ Rikosprosessi, hallintoprosessi ja erityistuomioistuinprosessit rajautuvat tutkielmani ulkopuolelle. Aineellisten vahingonkorvauksen määrää koskevien peruseriaatteiden huomioonottaminen on välttämätöntä, jotta voidaan ottaa kantaa vahingon määrän osoittamiseen ja erilaisten vahingon määrän osoittamiseen liittyvien todisteluprivilegioiden käyttöönottamisen mahdollisuuteen. Vahingon määrää koskevien aineellisten kysymysten syvälinen käsittely rajautuu sen sijaan tutkielman ulkopuolelle.²²

Tutkielmassani on kyse vahingon määrän osoittamisesta, joten kyseessä on tarkemmin ottaen reparatiivinen eli kompensoiva kollektiivinen oikeussuoja.²³ Kyseessä on nimenomaan vahingon määrän eikä vahingon aiheutumisen osoittaminen. Vahingon aiheutumisen osoittamista koskevia yleisiä kysymyksiä toki sivutaan paikoittain, sillä ne ovat kiinteässä yhteydessä vahingon määrän osoittamiseen.

¹⁸ Ervasti 2012 s. 91 ja s. 172 sekä LaVM 17/1997 vp s. 6. Kansainvälisesti *access to justice* -tutkimus ja heikompien aseman parantaminen on tosin ollut laajaa (Ervasti 2012 s. 172 ja s. 184).

¹⁹ Esimerkiksi Niiniluoto (1984, s. 19–32) on käsitellyt tieteen tuntomerkkejä. Niiniluodon mukaan tutkimuksen tulee täyttääkseen tieteen kriteerit olla objektiivista ainakin kahdessa mielessä: ensinnäkin ”tutkimuskohteena olevan todellisuuden osan olemassaolon ja ominaisuuksien” tulee olla tutkijan mielipiteistä ja toiveista riippumattomia, ja toiseksi tutkimuksen kohteen tulee antaa vaikuttaa tutkimustuloksen muotoutumiseen.

²⁰ Saranpää 2010 s. 33, Jokela 2015 s. 185, Pölönen – Tapanila 2015 s. 83 sekä Rautio – Frände 2016 s. 5, jotka toteavat, että tuomitsemistoiminta voidaan jakaa kahteen osaan: oikeuskysymyksen ja näyttökysymyksen tutkimiseen ja ratkaisemiseen. Näyttökysymys on luonteeltaan ”psykologinen tai empiirinen”, ja siinä otetaan kantaa todisteiden ja faktojen väliseen suhteeseen. Oikeuskysymys liittyy taas oikeusnormien soveltamiseen.

²¹ Dispositiivisen ja indispositiivisen riita-asian käsitteistä ks. Virolainen – Vuorenperä 2017c s. 61–62.

²² Vahingon määrän aineellisoikeudellisia määrittämismekanismeja on käsitelty esimerkiksi Viljanen 2009. Yhteisen vahingonkorvaussumman aineellisoikeudelliseen jakamiseen ei oteta myöskään tarkemmin kantaa, sillä kyseessä on oman tutkimuksensa ansaitseva laaja kysymys. Esimerkiksi Koulu (2017 s. 69–70) toteaa, että ”[v]arojen jakaminen - - on yhtäältä pitkälti materiaallinen kysymys eikä näin kuulu prosessioikeudellisen tutkimuksen perinteiseen toimenkuvaan, toisaalta taas kaipaisi oman laajan tutkimuksensa”.

²³ Kompensoivaan kollektiiviseen oikeussuojaan liittyy erityiskysymyksiä verrattuna preventiiviseen eli estävään kollektiiviseen oikeussuojaan. Kompensoiva kollektiivinen oikeussuoja nimittäin tyypillisesti sisältää yksilöllisesti käsiteltäviä vaatimuksia, kun taas kompensoiva kollektiivinen oikeussuoja tyypillisesti ei sellaisia sisällä. Preventiivisellä kollektiivisella oikeussuojalla tarkoitetaan lainvastaisen käyttäytymisen estämiseksi annettavia kieltoituomioita (Koulu 2017 s. 77). Komission aloitteissa on käsitelty kummankinlaisia tilanteita (esimerkiksi KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013, s. 4). Suomessa puhutaan yleisesti suoritus- ja vahvistuskanteista (Wikberg 2011 s. 228, av 16).

Käytännön esimerkkinä vahingon määrän osoittamisesta käytän tutkielmassa kilpailuoikeudellisia asfaltti- ja raakapuukartellitapauksia. Tutkielmani ei kuitenkaan ole muuten kilpailuoikeudellinen, mikä tarkoittaa sitä, että sivuutan siinä muut kuin korvattavan vahingon määrän osoittamiseen tiiviisti liittyvät aineelliset kilpailuoikeudelliset kysymykset. Esimerkiksi kilpailuoikeudelliset vahingon määräämistä koskevat menetelmät rajautuvat tämän vuoksi tutkielman ulkopuolelle. Tutkielman on tarkoitus kattaa vahingon määrän osoittaminen kollektiivisessa oikeussuojassa yleisesti eli myös muilla oikeudenaloilla kuin kilpailuoikeudessa. Toki yleisluontoisten johtopäätösten tekemiseen kilpailuoikeudellisten vahingonkorvausratkaisujen perusteella liittyy se ongelma, että kilpailuoikeudelliset oikeudenkäynnit ovat erityisluonteisia verrattuna muihin oikeudenkäynteihin.²⁴ Tästä syystä noudatan yleisluontoisissa johtopäätöksissä varovaisuutta.

1.3 Käytettävät termit

Kollektiivisen oikeussuojan piirissä kielenkäyttö on edelleen suhteellisen epäselvää ja täsmentymätöntä, mistä johtuen on syytä aluksi määrittellä käytettävät keskeiset termit.²⁵ *Kollektiivisella oikeussuojalla* tarkoitan tässä tutkielmassa menettelyjä, joissa usea asianosainen saa asiaansa tuomioistuimen ratkaisun samassa yhteydessä.²⁶

Kollektiivista oikeussuojaa tutkittaessa on tärkeää erottaa toisistaan käsitteet joukkokanne ja ryhmäkanne.²⁷ *Joukkokanteilla* tai *joukkoluonteisilla kanteilla* (englanniksi: *group action*) tarkoitan useiden eri kantajien nostamia erillisiä ja itsenäisiä kanteita tilanteessa, jossa kantajien kanteet liittyvät toisiinsa siten, että vastaaja tai vastaajat ovat samoja ja kantajien vaatimukset muistuttavat toisiaan, ja siksi nämä kanteet käsitellään ainakin osittain yhdessä.²⁸ Tässä tutkielmassa keskityn joukkokanteisiin nimenomaan tässä merkityksessä ja

²⁴ Ks. esimerkiksi KOM(2008) 794 lopullinen, 27.11.2008 s. 3.

²⁵ Koulu 2017 s. 34.

²⁶ Käsitettä kollektiivinen oikeussuoja ei ole vielä otettu yleiseen kielenkäyttöön Suomessa. Suomessa on puhuttu mieluummin esimerkiksi joukkokanteista, -valituksista ja -vaatimuksista sekä joukko- ja massaluonteisista kanteista, valituksista ja vaatimuksista (Koulu 2017 s. 34).

²⁷ Ryhmäkannetta ja joukkokannetta on erityisesti aiemmin käytetty toisensa synonyymeinä (esimerkiksi Lappalainen – Hupli 2017 s. 1288). Tällainen keskeisiä termejä koskeva sekava kielenkäyttö on yksi merkki siitä, että kollektiivista oikeussuojaa koskeva tutkimus on Suomessa ollut hyvin vähäistä. Jotta kollektiivista oikeussuojaa koskevaa tutkimusta voidaan tehdä, tulisi mielestäni kollektiivisen oikeussuojan terminologia yhdenmukaistaa.

²⁸ Käytän vastaavaa terminologiaa kuin Koulu 2017 (s. 34 ja s. 196). Suomessa ei ole erillistä joukkokannerakennelmaa, joten joukkokanteista tulisi aina puhua monikossa (ks. esimerkiksi Koulu 2017 s. 43 ja s. 196). Myös muunlaista kielenkäyttöä esiintyy, kuten ”kollektiivikanne” ja ”ryhmän kanne” (Suurisavotta-ryhmän internet-sivujen Usein kysytyjen kysymysten osio, käyntipäivä 6.2.2017). Koulu tarkoittaa, että toki joukkokanteissa voi olla myös kyse siitä, että vastaajia on useita ja kantajia yksi. Tilanteesta käytetään nimitystä ”käänteinen joukkokanne”. Tästä oli kyse esimerkiksi niin sanotuissa Wincapita-oikeudenkäynneissä. Tutkielmani keskiössä ovat kuitenkin tilanteet, joissa kantajia on useita ja vastaajia vähemmän (Koulu 2017 s.

erityisesti tilanteisiin, joissa kantajia on kymmeniä tai satoja, sillä tällaisissa tilanteissa vahingon määrän osoittamiseen liittyy erityisproblematiikkaa.²⁹

Ryhmäkanteella (englanniksi: *class action*) tarkoitetaan taas ryhmäkannelain mukaista kuluttaja-asiamiehen ajamaa ryhmäkannetta, jossa kyse on yhdestä oikeudenkäynnistä ja yhdestä asiasta. Kyseessä on kanne, jota ajetaan ilman nimenomaista valtuutusta tietyn kanteessa määritellyn ryhmän puolesta ja jonka seurauksena annettu tuomio sitoo kaikkia ryhmän jäseniä, ryhmää edustavaa kantajaa sekä vastaajaa.³⁰ Ryhmäkanne ei ole tutkielman keskiössä, mutta tutkielma sivuaa ryhmäkannetta siten, että ryhmäkannetta koskevaa aineistoa käytetään joukkokanteisiin soveltuvilta osin lähteenä, sillä ryhmäkannetta koskevaa tutkimusta on tehty erityisesti pohjoismaissa enemmän kuin joukkokanteita koskevaa tutkimusta.³¹ Lisäksi useat vahingon määrän osoittamista koskevat kysymykset ovat yhteisiä joukkokanteille ja ryhmäkanteelle.

Myöskään niin sanottuja pilottikanteita en käsittele lainkaan nimenomaisesti. *Pilottikanteessa* (englanniksi: *test case*) on kyse tilanteesta, jossa ratkaisu yhteen niin sanottuun pilottikanteeseen toimii mallina ratkaisuille muissa vastaavissa tapauksissa.³² Nostan pilottikanteen esiin kuitenkin siitä näkökulmasta, että joukkokanteissa voidaan ratkaista jokin kaikkia kantajia koskeva yhteinen kysymys niin sanotulla *sisäisellä pilottikanteella*.³³ Suomen oikeudessa pilottikanne ei kuitenkaan esiinny sen puhtaimmassa muodossa, eli pilottikanteella ei ole oikeusvoimaa kyseisen ratkaisun asianosaissuhteen ulkopuolella.³⁴

197). Ks. joukkokanteiden määritelmästä myös Viitanen 2009 s. 210, Keske 2010 s. 40 sekä Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 269. Joukkokanteista käytetään paitsi englanninkielistä termiä *group action*, myös termiä *joinder procedure* (Keske 2010 s. 40).

²⁹ Vrt. Koulu 2017 s. 45, joka toteaa, ettei kannata asettaa suuria lisävaatimuksia joukkokanteiden määritelmälle, sillä se vain tekee ilmiön tutkimisesta hankalampaa. Koulun mukaan muutaman kymmenen kanteen joukko riittänee oikeuttamaan käsitteen joukkokanne käyttämisen. Mielestäni kuitenkin joukkokanteiden tutkimisesta tulee erityisen relevanttia vasta, kun joukkokanteille asetetaan tietty vähimmäismäärärajoitus, sillä tällöin aktualisoituvat kaikki joukkokanteille tyypilliset ongelmat ja joukkokanteista tulee helpommin kansantaloudellisesti merkittäviä.

³⁰ HE 154/2006 vp s. 1 ja s. 4.

³¹ Koulu 2017 s. 72.

³² Stadler 2011 s. 169. Koulu (2017 s. 39) on määritellyt pilottikanteen seuraavasti: se on kanne, ”jonka halutaan tai luullaan vaikuttavan ”prejudisiaalisesti” muissa samankaltaisissa, tavallisesti myöhemmin vireille pantavissa oikeudenkäynneissä”.

³³ Sisäisen pilottikanteen käsitteestä ks. Koulu 2017 s. 40.

³⁴ HE 154/2006 vp s. 6 sekä Viitanen 2009 s. 210. Toki erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisuilla on vahvaa ohjaavaa vaikutusta, vaikka ne eivät olekaan oikeudessamme juridisesti sitovia. Harvassa oikeusjärjestyksessä on sääntelyä pilottikanteesta, mutta poikkeuksellisenä esimerkkinä voidaan mainita Saksan arvopaperimarkkinaoikeudellinen pilottikannelaki *KapMuG* (saksaksi koko nimi *Gesetz über Musterverfahren in kapitalmarktrechtlichen Streitigkeiten*). Koulu suomentaa kyseisen säännöksen ”saksalaiseksi mallikannelaiksi” (ks. Koulu 2017 s. 277).

Syy siihen, miksi joukkokanteet valitaan tutkielman keskiöön on se, että niistä voidaan löytää suomalaisesta oikeuskäytännöstä havainnollistavia esimerkkejä toisin kuin ryhmäkanteesta, jota ei ole käytetty kertaakaan Suomessa saati pilottikanteesta, joka ei puhtaassa muodossaan ole Suomessa edes mahdollinen. Ryhmäkanteen valitseminen tutkielman keskiöön voisi tosin olla siitä syystä kannattavampaa, että esimerkiksi EU:n aloitteissa ja viimeaikaisessa keskustelussa sitä on pidetty tehokkaampana kollektiivisen oikeussuojan muotona.³⁵ Sitä ei kuitenkaan ole mielestäni ole tarkoituksenmukaista valita tutkimuskohteeksi, sillä ryhmäkanteesta ei löydy empiirisiä tapausesimerkkejä Suomesta.

1.4 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto

Tutkimusmetodini on ensisijaisesti lainopillinen, eli tutkielman tavoitteena on tulkita ja systematisoida oikeuslähteitä. Tarkoituksena on selvittää, miten voimassaolevan oikeuden mukaan vahingon määrä osoitetaan joukkokanteissa ja miten voimassaolevaa oikeutta vahingon määrän osoittamisesta joukkokannetilanteessa voisi kehittää. Lainopillisen metodin näkökulma on oikeuden sisäinen, mikä tarkoittaa sitä, että tutkijana olen sidottu voimassaolevan oikeuden sisältöön.³⁶ Lähden tutkielmassani *law in books* -näkökulmasta tutkien sitä, mitä suoraan laissa sanotaan vahingon määrän osoittamisesta joukkokanteissa. Tämän jälkeen siirryn tutkimuksen toiseen näkökulmaan, joka on *law in action*, eli tutkin sitä, miten vahingon määrä on osoitettu joukkokanteita koskevassa käytännössä.³⁷

Lopuksi annan *de lege ferenda* -suosituksia siitä, miten lainsäädäntöä tulisi kehittää, jotta vahingon määrän osoittaminen rajoittaisi mahdollisimman vähän kollektiivisen oikeussuojan toteutumista. Kyseisessä osiossa lähestymistapa on *de lege ferenda* -tutkimukselle tyypillisellä tavalla ongelmakeskeinen, mikä tarkoittaa sitä, että siinä kartoitetaan, järjestetään

³⁵ Ryhmäkannelakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan lisäksi, ettei kumulaatiota voida pitää toimivana menettelynä, jos kantajia on paljon (HE 154/2006 vp s. 10). Samalla kuitenkin todetaan, että kumulaatio on prosessitaloudellisesti ”hyödyllinen”, sillä samaa asiaa koskevaa näyttöä ei tarvitse ottaa vastaan kuin kerran. Myös Hodges (2009 s. 8) toteaa, että kanteiden yhdistämistä on pidetty tehottomana ratkaisuna kollektiivisen oikeussuojan ”ortodoksisessa” ajattelussa. Kanteiden yhdistäminen voi kuitenkin olla hänen mukaansa tehokas ratkaisu tilanteessa, jossa prosessisäännöt ovat hyvin avoimia. Vastaavasti Keske 2010 s. 41. Vrt. Koulumäki 2017 s. 61, jonka mukaan viimeaikainen keskustelu Euroopassa on kääntynyt puoltamaan joukkokanteita, kun taas ryhmäkanteen saaman suosion on sanottu olevan hiipumassa.

³⁶ Aarnio 1989 s. 54, s. 288 ja s. 303, Aarnio 1997 s. 37 sekä Hirvonen 2011 s. 22 ja 25–26.

³⁷ *Law in books* ja *law in action* -näkökulmien erot sanotaan ensimmäisenä nostaneen esiin Roscoe Pound (ks. Pound 1910). Ks. myös esimerkiksi Ervasti 2012 s. 13–14. *Law in books* ja *law in action* -tutkimussuuntaukset liittyvät juuri *access to justice* -tutkimukseen, jossa lähtökohtana on, ettei riitä, että ihmisten oikeudet on kirjoitettu lakiin, vaan ihmisillä pitää olla myös tosiasiallinen mahdollisuus saada oikeutta (Ervasti 2012 s. 173–174). Samansuuntaisesti on todettu myös EU:n tasolla: ” - - the European Union needs to ensure that citizens and businesses, in particular Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs), can use in practice the opportunities offered to them by the Single Market and the European area of justice. Rights which cannot be enforced in practice are worthless”. (SEC(2011) 173 final, 4.2.2011, kohta 1).

ja perustellaan erilaisia tapoja ratkaista tutkielman alussa käsiteltävä vahingon määrän osoittamista koskeva lainsäädännöllinen ongelma. *De lege ferenda* -osiota edeltää edeltävässä kappaleessa selostettu vastaaminen siihen, miten vahingon määrän osoittamista koskeva kysymys ratkeaa voimassaolevan oikeuden ja oikeuskäytännön mukaan. *De lege ferenda* -osiossa näkökulma vaihtuu alun sisäisestä näkökulmasta ulkoiseksi näkökulmaksi oikeuteen. Ne tarjoavat välttämättömän tietopohjan *de lege ferenda* -suositusten perustaksi.³⁸ *De lege ferenda* -suositusten tukena käytän esimerkkejä muista oikeusjärjestelmistä, sillä ne antavat arvokkaita vaihtoehtoja tavoiksi, joilla vahingon määrän osoittaminen voidaan kollektiivisessa oikeussuojassa järjestää.

Lainopillisen tutkimuksen lähdeaineistona ovat ensisijaisesti lainsäädäntö ja lain esityöt. Suomessa ei ole joukkokanteita koskevaa erityissääntelyä, mutta vahingon määrän osoittamista koskevia vastauksia löytyy jossain määrin yleisesti todistelua koskevasta OK 17 luvusta. Lainsäädäntö ja sen esityöt sisältävät suhteellisen niukasti käyttökelpoista aineistoa tutkielmalleni, mistä syystä tärkeää lähdeaineistoa ovat myös koti- ja ulkomainen oikeuskirjallisuus. Ulkomainen oikeuskirjallisuus on tutkimuksessani merkittävää lähdeaineistoa, sillä tutkimuskysymykseni ydintä on käsitelty suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa suhteellisen pinnallisesti. Olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman uutta kirjallisuutta, mutta joidenkin prosessioikeuden muuttumattomien peruseriaatteiden osalta viitataan myös vanhempaan kirjallisuuteen. Lisäksi käytän lähdeaineistona Euroopan unionissa kollektiivisen oikeussuojan tiimoilta laadittuja dokumentteja.

De lege ferenda -kehitysehdotuksiin liittyen tärkeimpiä esimerkkimaita ovat Ruotsi ja Yhdysvallat. Ruotsi on otettu esimerkiksi, sillä Ruotsin oikeusjärjestys vastaa paljon suomalaista mutta on kollektiivisessa oikeussuojassa kehittyneempi. Ruotsin käyttöä esimerkkinä perustelee myös se, että OK:n todistelua koskeviin säännöksiin on otettu mallia Ruotsista.³⁹ Esimerkiksi otan myös oikeusjärjestyksen erilaisuudesta huolimatta Yhdysvallat, sillä Yhdysvaltojen oikeudessa kollektiiviset oikeussuojakeinot ovat yleisempiä ja kehittyneempiä kuin Suomessa. Yhdysvalloissa on kehitetty useita periaatteita, jotka helpottavat merkittävästi vahingon määrän osoittamista kollektiivisessa oikeussuojassa. Yhdysvalloissa on myös tutkittu ryhmäkanteen lisäksi joukkokanteita runsaasti.⁴⁰ Myös muihin maihin viitataan relevanteissa kohdin. Kun jonkun maan oikeudellinen instrumentti otetaan käyttöön toisessa maassa, kyseessä on oikeudellinen siirrännäinen (englanniksi: *legal transplant*).

³⁸ Linna 1987, s. 9–10.

³⁹ HE 137/1945 vp s. 1–2 sekä Rautio – Frände 2016 s. 2.

⁴⁰ Koulu 2017 s. 72–73.

Eri oikeudellisten siirännäisten mahdollista toimivuutta arvioitaessa otetaan siis Watsonin toteamalla tavalla tutkielmassa huomioon se, voisiko kyseinen instrumentti tulla yhtä kiinteäksi ja sopivaksi osaksi uutta oikeusjärjestystä, johon se siirretään, kuin mitä se on ollut siinä oikeusjärjestyksessä, josta se on otettu.⁴¹ Tämän vaatimuksen pohjalta on mielestäni tärkeää, että kehitysideoita punnittaessa otetaan huomioon Suomen oikeuden perustavanlaatuiset periaatteet, kuten todistustaakkaa koskevat säännöt ja täyden korvauksen periaate.

Lainopillinen metodi on tutkimuksessani siis vallitseva, mutta tutkimukseni ei ole puhtaan lainopillinen. Lainopilliseen tutkimusotteeseen yhdistän empiirisen näkökulman.⁴² Empiirisen aineiston avulla pyrin selvittämään, miten vahingon määrän osoittamista koskevat asiat käytännössä toimivat. Jotta voitaisiin vastata tutkimuskysymykseen siitä, miten vahingon määrä osoitetaan Suomen voimassaolevan oikeuden mukaan joukkokanteissa, tarvitaan avuksi empiiristä tutkimusotetta, jotta tutkimuskysymykseen voidaan saada mahdollisimman kattava, monipuolinen ja totuudenmukainen vastaus. Pelkkien oikeuslähteiden tulkitseminen antaisi kysymykseen yksipuolisen ja jopa harhaanjohtavan vastauksen.⁴³ On kuitenkin korostettava, että empiirisen näkökulman merkitys on tutkimuksessani vain lainopillista metodia tukeva.

Empiirinen tutkimusotteeni on kvalitatiivista. Käytän tutkimuksessani kahdenlaista empiiristä aineistoa. Ensinnäkin lähdeaineistona ovat käräjäoikeuden ja hovioikeuden ratkaisut kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausasioissa.⁴⁴ Näiden ratkaisujen tutkimisella pyrin selvittämään, millaista todistelua vahingon määrästä on esitetty ja miten tuomioistuimet ovat kartelliasioissa arvioineet vahingon määrää koskevaa todistelua.⁴⁵ Kollektiivisen oikeussuojan tutkimus on yleisestikin ottaen hyvin tapausvetoista, ja yksittäisistä tapauksista voidaan esimerkiksi Koulun mukaan tehdä suhteellisen yleisiäkin päätelmiä.⁴⁶ Tässä tutkielmassa yleisten päätelmien tekemisessä tulee kuitenkin nähdäkseni olla varovainen, sillä kuten edellä on todettu, kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausoikeudenkäynnit ovat josain määrin erityislaatuisia muihin oikeudenkäynteihin verrattuna.

⁴¹ Watson 1993 s. 21.

⁴² Kyse on tarkalleen ottaen Denzinin (1975) menetelmätriangulaatiosta, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimuskohdetta tutkitaan useilla aineistonhankinta- ja tutkimusmenetelmillä.

⁴³ Erilaisten tutkimusotteiden yhdistämisestä ks. Keinänen – Väättänen 2015 s. 14-15. Korkea-aho, Koulu ja Lindfors (2002 s. 368) toteavat osuvasti: ” - - empiirinen aineisto tukee ja tehostaa oikeustieteellistä, erityisesti lainopin tutkimusta. Aineisto kohdentaa tutkimusta, lähentää esitettyjä perusteluja soveltamistodellisuuteen, antaa virikkeitä uusiksi kysymyksiksi sekä auttaa painottamaan reaalisia argumentteja.” Tällainen rooli empiirisellä aineistolla on myös tutkielmassani.

⁴⁴ Empiirinen oikeustutkimus on tyypillisesti juuri oikeuskäytännön tutkimusta (Korkea-aho – Koulu – Lindfors 2002 s. 353–354).

⁴⁵ Empiiristen menetelmien hyödyntämisestä kuvattaessa oikeuskäytäntöä Keinänen – Väättänen 2015 s. 5.

⁴⁶ Koulu 2017 s. 47.

Oikeuskäytännöstä tarkastelun keskiöön olen valinnut suomalaisesta oikeuskäytännöstä ratkaisut, jotka vastaavat parhaiten kollektiivisen oikeussuojan tyyppitilanteita ja antavat parhaiten vastauksia vahingon määrän osoittamista koskevaan tutkimuskysymykseen. Empiirinen aineisto koostuu asfalttikartellin 33 vahingonkorvausta koskevasta hovioikeusratkaisusta (32 kuntaa ja valtio) sekä 40 käräjäoikeusratkaisusta (39 kuntaa ja valtio). Lisäksi puukartelliasiansa kirjoitushetkeen mennessä varsinaisesta vahingonkorvauskysymyksestä annettu yksi käräjäoikeuden ratkaisu sekä autojen varaosakartellin yhtä kantajaa koskeva käräjäoikeus- ja hovioikeusratkaisu sisältyvät empiriseen aineistoon, mutta niiden merkitys tutkimuskysymyksen kannalta jää vähäisemmäksi, sillä niissä vahingonkorvaus on esytynyt muulla edellytyksellä kuin vahingon määrän osoittamisen johdosta. Kyseiset ratkaisut eivät myöskään edusta puhtaasti kollektiivista oikeussuojaa, sillä raakapuukartellissa tähän mennessä annettu ainoa ratkaisu koskee vain yhtä kantajaa eikä autojen varaosakartellissa nostettu yhden hylätyn kanteen jälkeen muita kanteita. Toki kollektiivisia elementtejä näissä tilanteissa on kokonaisuutena, koska raakapuukartellissa on muita kantajia, joiden osalta ratkaisu annetaan muissa oikeudenkäynneissä, ja autojen varaosakartellissa potentiaalisia kantajia oli useita. Lisäksi aineistoon kuuluu yksittäisiä korkeimman oikeuden, korkeimman hallinto-oikeuden, Euroopan unionin tuomioistuimen ja ulkomaisten tuomioistuinten antamia ratkaisuja, mutta näitä ratkaisuja ei analysoida yhtä yksityiskohtaisesti kuin edellä mainittuja kartelleja koskevia ratkaisuja.

Empiirisestä aineistosta keskeisimmässä asemassa ovat asfalttikartellin hovioikeusratkaisut, sillä ne edustavat aineiston ainoita ratkaisuja, joissa vahingonkorvauskysymyksen osalta on annettu hovioikeustasoinen ratkaisu. Muissa aineiston joukkokannetapauksissa ei ole myöskään päästy vahingon määrän määrittämiseen asti, sillä vahingonkorvauksen tuomitsemisen muut edellytykset eivät ole täyttyneet. Asfalttikartellin hovioikeusratkaisut voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään sillä perusteella, millainen ratkaisu on vahingonkorvausvaatimuksen osalta ollut. Ensimmäinen ryhmä koostuu ratkaisuista, joissa kantajan vahingonkorvausvaatimukset on hyväksytty ainakin osittain (29 ratkaisua); toinen ryhmä tuomioista, jossa kantajan vahingonkorvausvaatimukset on hylätty, koska vahinkoa ei ole ylipäänsä osoitettu aiheutuneen (neljä ratkaisua); kolmas ryhmä taas tuomioista, jossa kantajan vahingonkorvausvaatimukset on hylätty vanhentumisen perusteella (seitsemän ratkaisua). Näiden kanneryhmien sisällä vahingonkorvauskysymystä on siis arvioitu relevanteilta osin identtisesti.

Kolmannen ryhmän ratkaisut olen sulkenut tutkimusaineiston ulkopuolelle, sillä ne eivät ole relevantteja tutkimuskysymyksen kannalta. Tutkimusaineistoon kuuluvat siis kaikki loput 33 hovioikeuden ratkaisua, mutta selvyuden vuoksi tutkielmassa viitataan kummankin ryhmän osalta yhteen ratkaisuun: ensimmäisen ryhmän osalta Espoon kaupungin ratkaisuun ja toisen ryhmän osalta Lieksan kaupungin ratkaisuun.⁴⁷ Tutkielman kannalta keskeisin ryhmä on ensiksi mainittu ryhmä, sillä siinä tuomioistuimien on päässyt määrittämään vahingon määrää. Toisen ryhmän tapauksissa vahingonkorvaus on estynyt jo muuten eikä vahingon määrää ole päästy arvioimaan, sillä näyttöä vahingon aiheutumisesta ei ylipäänsä ole katsottu olleen. Näitä ratkaisuja käytetään havainnollistamaan arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytyksiä. Lisäksi viitataan hovioikeuden ratkaisuun, jossa Helsingin kaupunki oli kantajana, sillä käräjäoikeus ja hovioikeus päätyivät Helsingin kaupungin asiassa eri ratkaisuun vahingon määrää koskevassa kysymyksessä.⁴⁸

Hovioikeusratkaisujen rinnalla tarkastelen käräjäoikeusratkaisuja niiltä osin, kuin ne poikkeavat käräjäoikeusratkaisuista vahingon määrän osoittamisen osalta. Käräjäoikeusratkaisut ryhmittyvät eri tavoin kuin hovioikeuden ratkaisut: ensimmäisen ryhmän muodostavat ratkaisut, joissa vahingonkorvausta on tuomittu ja vahingonkorvauksen määrän määrittävänä ylihintaprosenttina on pidetty 15 prosenttia (33 ratkaisua); toisen ryhmän muodostavat ratkaisut, joissa vahingonkorvausta on tuomittu ja vahingonkorvauksen määrän määrittävänä ylihintaprosenttina on pidetty 20 prosenttia (kuusi ratkaisua). Lisäksi on kaksi ratkaisua, jotka poikkeavat muista: Kemin kaupunkia koskeva ratkaisu, jossa kanne on hylätty, koska kantaja ei ole osoittanut maksaneensa ylihintaa, sekä Valtion kanne, joka on hylätty valtion kartellia koskevan tietoisuuden vuoksi.⁴⁹ Kuten edellä on todettu, viitataan erityisesti käräjäoikeuden ratkaisuun Helsingin kaupungin asiassa, sillä siinä käräjäoikeus ratkaisi vahingon määrää koskevan kysymyksen eri tavoin kuin hovioikeus.⁵⁰ Käräjäoikeusratkaisuista viitataan ensimmäiseen ja toiseen ryhmään, sillä niistä saadaan tutkimuskysymyksen kannalta hedelmällisiä vertailuja hovioikeusratkaisuihin verrattuna.

Toiseksi käytän empiirisenä lähdeaineistona erilaisia kartellioikeudenkäyntien osapuolten julkaisemia tiedotteita ja internet-lähteitä. Näiden lähteiden käytössä on luonnollisesti nou-

⁴⁷ Kyseessä ovat tuomiot nro 1449 (Espoon kaupunki) ja 1464 (Lieksan kaupunki).

⁴⁸ Helsingin kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1487 sekä Helsingin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64913.

⁴⁹ Kemi oli 40 kantajasta ainoa, joka ei valittanut hovioikeuteen.

⁵⁰ Helsingin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64913.

datettava asianmukaista lähdekritiikkiä, jonka ansiosta myös esimerkiksi osapuolten mahdollisesti harjoittama harhaanjohtava viestintä on mahdollista havaita.

Kun lainopilliseen tutkimukseen yhdistetään muita metodeja, tulee tehdä selvä ero lainopillisen metodin ja muiden metodien käytön välillä.⁵¹ Onkin syytä jo aluksi painottaa, että käsiteltävillä käräjäoikeuden ja hovioikeuden ratkaisuilla ei ole varsinaista oikeuslähteen asemaa, vaan ne ovat empiiristä aineistoa. Niiden on tarkoitus tässä tutkielmassa vain antaa vastaus siihen, miten normeja käytännössä sovelletaan, eikä suoranaisesti auttaa tekemään lainopillista tulkintaa siitä, mikä on voimassaolevan oikeuden sisältö. Tuomioistuinratkaisusta oikeuslähdeasema on ainoastaan korkeimman oikeuden julkaistuilla ennakkoratkaisuilla, joita voidaan pitää heikkoina tai ainakin sallittuina oikeuslähteinä.⁵² Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja ei kuitenkaan kirjoitushetkellä vielä kilpailuoikeudellisista vahingonkorvausoikeudenkäynneissä vahingon määrän osoittamista koskevaan kysymykseen ole annettu.⁵³ Oikeuslähteen asemassa olevalla aineistolla vastaan tutkielmassa lainopilliseen kysymykseen siitä, miten vahingon määrä osoitetaan voimassaolevan oikeuden mukaan. Empiiristä aineistoa käytän apuna vastatessani siihen kysymykseen, miten vahingon määrä osoitetaan käytännössä.⁵⁴

1.5 Tutkielman rakenne

Tutkielmani jakaantuu tämän johdantokappaleen, toisena jaksona olevan taustoittavan jakson ja johtopäätösjakson lisäksi kolmeen pääjaksoon. Nämä pääjaksot ryhmittyvät kolmeen eri osioon: ensimmäinen osio keskittyy *law in books* -näkökulmaan (pääjakso 3), toinen osio *law in action* -näkökulmaan (pääjakso 4) ja kolmas osio (pääjakso 5) *de lege ferenda* -näkökulmaan.

Toisessa pääjaksossa käsittelen lyhyesti kollektiivisten vahingonkorvausoikeudenkäyntien lähtökohtia Suomessa, empiiriseen aineistooni kuuluvien tuomioistuinratkaisujen toiseikastoa yleisesti sekä aineellisia vahingonkorvauksen määrää koskevia perustavanlaatuisia periaatteita. Kolmannessa pääjaksossa siirryn vahingon määrän osoittamista koskeviin prosessioikeudellisiin pääsääntöihin ja niihin liittyviin poikkeuksiin.

⁵¹ Aarnio 1989 s. 57.

⁵² Korkea-aho – Koulu – Lindfors 2002 s. 354, erityisesti av 6, sekä Hirvonen 2011 s. 43.

⁵³ Oikeuslähteistä ks. Aarnio 1989 s. 218–221.

⁵⁴ Jaossa lainopillisen ja empiirisen tutkimuksen käytön välillä käytän apuna Keinäsen ja Väätäsen (2015 s. 6) näkemystä, jonka mukaan tutkijan tulee tunnistaa oma tutkimusintressinsä pystyäkseen määrittelemään oman "metodisen orientaationsa". He korostavat, että lainopilliseen tutkimuskysymykseen ei voi (pääsääntöisesti) vastata empiirisellä aineistolla eikä empiiriseen tutkimuskysymykseen lainopillisella tutkimuskysymyksellä.

Neljännessä pääjaksossa käsittelen empiirisen aineiston avulla sitä, miten vahingon määrä on osoitettu oikeuskäytännössä asfaltti-, raakapuu- ja autojen varaosakartelliratkaisujen valossa. Viidennessä pääjaksossa tutkin mahdollisia malleja Suomen voimassaolevan oikeuden kehittämiseksi. Viimeisessä eli kuudennessa pääjaksossa kokoan johtopäätösten muotoon tutkielmani tulokset.

2 Kollektiiviset vahingonkorvausoikeudenkäynnit Suomessa

2.1 Kollektiivisen oikeussuojan sisältö, tavoitteet ja kehittäminen

Suomalainen oikeussuojajärjestelmä rakentuu vahvasti yksilölliselle oikeussuojalle: kun oikeuksia haetaan, on itse lähtökohtaisesti nostettava kanne tai turvauduttava johonkin muuhun tarjolla olevaan oikeussuojakeinoon.⁵⁵ On kuitenkin tilanteita, joissa yritys aiheuttaa suurelle joukolle kuluttajia tai muita toimijoita suhteellisen pienen vahingon. Tässä tutkielmassa olen valinnut käsiteltäväksi vahingon, joka on joitain satoja euroja, sillä tällainen vahinko ei ole mitätön mutta kuitenkin niin pieni, ettei tällaisessa tilanteessa rationaalinen toimija nosta yksittäistä kannetta, sillä yksilölle aiheutuneen vahingon määrä on niin pieni suhteessa oikeudenkäynnistä aiheutuviin kuluriskiin ja vaivaan.⁵⁶ Oikeuden hakeminen tuomioistuimessa yksin on nimittäin lähes poikkeuksetta hyvin raskas ja kallis prosessi.⁵⁷

Arkielämän esimerkkinä tämän tutkielman keskiössä olevasta vahingonkorvaustilanteesta voidaan mainita kuvitteellinen tapaus, jossa kulutushyödykettä x valmistava yritys onnistuu kartellin avulla pitämään kahden vuoden ajan yllä 20 prosenttia luonnollista korkeampaa hintatasoa. Kulutushyödykkeen x hinta ilman kartellia olisi 20 euroa, ja kuluttaja ostaa tällaisen hyödykkeen kerran viikossa koko kartellin kestoajan eli kahden vuoden ajan. Kuluttaja maksaa hyödykkeestä 4 euroa ylihintaa viikossa, mikä tarkoittaa noin 416 euron ylihintaa koko kartelliperiodin aikana. Kuluttaja tuskin vaatii vahingonkorvausta nostamalla itse kanteen, sillä oikeudenkäynnistä aiheutuvat kulut olisivat niin suuret verrattuna riidan intressiin. Kyseinen 416 euron summa ei kuitenkaan ole täysin mitätön edes yksittäisen kuluttajan näkökulmasta, ja kun kaikkien saman vahingon kärsineiden kuluttajien vahingon määrä lasketaan yhteen, on summa jo kansantalouden kannalta merkittävässä lukemissa. Tosielämästä voidaan myös mainita vastaava tilanne: kuluttajat ovat esimerkiksi puuhanneet joukkokannetta Nokian Renkaat Oyj:tä vastaan. Joukkokanteessa olisi

⁵⁵ Koulu 2017 s. 5. Ryhmäkannelakia koskevassa hallituksen esityksessä (154/2006 vp s. 10) todetaan, että nykyinen oikeusjärjestelmä tarjoaa oikeussuojaa yksilöllisesti prosessikelpoisille vaatimuksille.

⁵⁶ Esimerkiksi Ruotsissa ryhmäkanteen jäsenten vahingonkorvausvaatimukset ovat olleet juuri muutamia satoja euroja (Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1025). Koch (2016 s. 356) puhuu tässä yhteydessä termistä *rationale Apathie* (englanniksi: *rational apathy*), jolla hän tarkoittaa sitä, ettei yksilö nosta kannetta, sillä kyseessä olevan intressin ja oikeudenkäyntikulujen välillä on niin suuri epäsuhta. Vastaavasti Keske 2010 s. 71. Koch (2016 s. 356) toteaa lisäksi, että heikossa taloudellisessa asemassa olevan yksilön ja vahvassa taloudellisessa asemassa olevan yrityksen välillä vallitsee niin suuri taloudellinen epätasapaino (saksaksi *ökonomisches Ungleichgewicht*), ettei yksilö tavallisesti nosta kannetta aineellisen oikeuden toteuttamiseksi. Kollektiivisella oikeussuojalla voidaan Kochin mukaan pienentää tätä taloudellista epätasapainoa.

⁵⁷ Kuluttajariitojen oikeudenkäyntikulut olivat 1970-luvulla matalampia kuin nykyään (Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1021).

tarkoitus vaatia juurikin muutaman sadan euron kantajakohtaista vahingonkorvausta siitä ylihinnasta, jonka kuluttajat ovat Nokian Renkaiden tuotteista testihuijausten seurauksena maksaneet.⁵⁸

Voidaan sanoa, että näissä tilanteissa suhteellisen pienen vahingon kärsineen yksilön prosessikynnys on hyvin korkea.⁵⁹ Prosessikynnöksellä tarkoitetaan niitä tekijöitä, jotka yhdessä määräävät sen, minkälaiset käytännön mahdollisuudet henkilöllä on saattaa riita-asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.⁶⁰ Prosessikynnys käsittää taloudellisen prosessikynnyksen eli erilaiset taloudelliset esteet kanteen viemiseksi tuomioistuimeen sekä henkisen prosessikynnyksen, joka tarkoittaa tuomioistuinta kohtaan koettua pelkoa tai haluttomuutta olla osana oikeudenkäyntiä.⁶¹ Harva kuluttaja ryhtyy oikeudenkäyntiin tilanteessa, jossa intressi on alle 1 500 euroa tai jossa on pienikin riski siitä, että juttu tullaan häviämään.⁶² Ryhmäkannelakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan esimerkiksi, että oikeussuojan vaatiminen oikeudenkäyntiteitse edellyttää sitä, että oikeudenkäynnin kohteena oleva intressi on suurempi kuin kanteen nostamisesta ja asian ajamisesta aiheutuvat kulut ja oikeudenkäynnin aiheuttama vaiva.⁶³ Jos prosessikynnys tällä tavoin nousee liian korkeaksi,

⁵⁸ Helsingin sanomien uutinen 4.3.2016. Kuluttaja-asiamies on myös harkinnut ryhmäkanteen nostamista tapauksessa (Aamulehden uutinen 3.6.2016). Vastaava esimerkki voidaan nostaa Iso-Britanniasta, jossa JJB Sports oli kartellin avulla pitänyt paitojen hintoja luonnollista hintatasoa korkeammalla, ja kuluttajajärjestö vaati tästä vahingonkorvausta (*Consumers' Association v JJB Sports Plc, Competition Appeal Tribunal, case number 1078/7/9/07, 30 January 2009*). Tapaus päättyi sovintoon, josta kaikille lähes 600 kanteeseen liittyneille kuluttajille maksettiin 20 punttaa ostettua paitaa kohden (Financial Timesin uutinen 10.1.2008). Vain pieni osa kuluttajista osallistui ryhmäkanteeseen ja sai vahingonkorvausta, mikä synnytti keskustelun *opt out* -ryhmäkanteen käyttöön otosta Englannissa (Ioannidou 2015 s. 128–129). Ks. tapauksen analyysistä myös Raja – Lomas 2015 s. 70–72.

⁵⁹ Hodges 2009 s. 5, Wagner 2011 s. 5 sekä Euroopan parlamentin päätöslauselma kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 2.2.2012, kohta E. Suomalaisen oikeudenkäynnin prosessikynnystä on yleisestikin pidetty korkeana (Ervasti 2012 s. 196).

⁶⁰ Ervasti 2012 s. 67.

⁶¹ KOM(2008) 165 lopullinen, 2.4.2008 s. 4 sekä KOM(2008) 794 lopullinen, 27.11.2008, s. 4. Ks. prosessikynnyksestä myös Hodges 2009 s. 5, Ervasti 2012 s. 175, Viitanen 2011 s. 3, Koch 2016 s. 356 sekä Koulu 2017 s. 15 ja s. 22.

⁶² Ervo 2011 s. 211, Wagner 2011 s. 2–3 sekä Viitanen – Wilhemsson 2014 s. 1023. Ruotsin ryhmäkannelain esitöissä jaetaan esimerkiksi siviilioikeudelliset vaatimukset kolmeen ryhmään: yksilöllisesti prosessikelpoiset vaatimukset, ei-yksilöllisesti prosessikelpoiset vaatimukset ja prosessikelvottomat vaatimukset (ruotsiksi *individuellt processbara, icke-individuellt processbara ja processimmuna anspråk*) (Prop. 2001/2:107 s. 20). Ks. myös HE 154/2006 vp s. 10 sekä Lindblom 2008 s. 41–43. Toisin kuin Yhdysvalloissa, Suomessa lähtökohtaisesti prosessikelvottomatkin vaatimukset voivat tosin johtaa kantajan kannalta siedettävään lopputulokseen, jos ne uskalletaan viedä oikeuteen. Tämä johtuu Suomen oikeudenkäyntikulusäännöistä, joiden mukaan häviöjä lähtökohtaisesti maksaa oikeudenkäyntikulut. Yhdysvalloissa näin ei ole, minkä vuoksi yksittäisiä pieniä vaatimuksia koskevien kanteiden nostaminen on vielä kannattamattomampaa (Murray 2011 s. 184).

⁶³ HE 154/2006 vp s. 10 ja s. 12. Vastaavasti Euroopan parlamentin päätöslauselma kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 2.2.2012, kohta F. Oikeudenkäyntikuluriskiä koskevan asian on kiteyttänyt osuvasti Nokian renkaiden tapauksen yhteydessä Klaus Viitanen: ”Jos tällaisen jutun voittaa, niin voit saada jonkin verran, muutaman sata euroa hinnanalennusta. Mutta on olemassa riski, että joudut maksamaan tuhansien tai kymmenien tuhansien eurojen oi-

tarkoittaa se sitä, ettei oikeudenkäyntiin ryhdytä, useat kantajat jäävät ilman korvauksia eikä aineellinen oikeus voi toteutua.⁶⁴ Pienten vaatimusten yksilöllistä käsittelyä ei voi pitää tehokkaana menettelynä myöskään vastaajan tai oikeusjärjestyksen näkökulmasta.⁶⁵

Sekä yhteiskunnallisena että asianosaistavoitteena voidaan pitää sitä, ettei pelkästään oikeudenkäynnin kustannuksista johtuvista syistä tarvitsisi luopua oikeudenkäynnistä.⁶⁶ Suuri joukko pieniä hajallaan olevia vahingonkorvausvaatimuksia saattaa yhteenlaskettuna muodostaa merkittävän vahingonkorvaussumman.⁶⁷ Sen lisäksi, että kuluttajat kärsivät vahinkoa, saattaa vahinkoa aiheuttanut yritys saada kyseenalaista etua, mikä vääristää markkinoita. Tästä johtuen näiden yksilötasolla pienten vaatimusten toteuttamisella on merkitystä koko kansantalouden tasolla.⁶⁸ Monissa oikeusjärjestelmissä onkin 1950-luvulta lähtien herätty siihen tosiasiaan, että on paljon henkilöitä, jotka eivät pysty nostamaan kannetta tiettyntyyppisissä asioissa.⁶⁹ Pienten ja hajallaan olevien intressien ollessa kyseessä kuluttajat kohtaavat monia oikeussuojan saatavuuden esteitä, jotka liittyvät korkeisiin oikeudenkäyntikuluihin sekä pitkiin ja raskaisiin oikeudenkäyntimenettelyihin.⁷⁰ Kyseessä on merkittävä *access to justice* - ja ihmisoikeuskysymys.⁷¹ Sen, että joitain intressejä ei voida toteuttaa tuomioistuimessa, on sanottu johtavan jopa oikeusvaltioperiaatteen horjumiseen yhteiskunnassa.⁷²

keudenkäyntikuluja. Tässä jutussa Nokian Renkaat pistää niin kovaa hanttiin, että heidän kulunsa liikkuvat kymmenissä tuhansissa euroissa.” (Helsingin sanomien uutinen 4.3.2016).

⁶⁴ HE 154/2006 vp s. 9.

⁶⁵ KOM(2008) 165 lopullinen, 2.4.2008, s. 4.

⁶⁶ HE 154/2006 vp s. 10. Hallituksen esityksen (s. 9) mukaan ”[o]ikeudenkäytön tarkoitus on sen varmistaminen, että aiheellinen oikeus toteutuu yhteiskunnassa yleisellä tasolla” ja ”aineellisen oikeuden toteutuminen edellyttää - - sitä, että oikeudenloukkausta koskeva asia on tosiasiallisesti saatettavissa tuomioistuimen ratkaistavaksi”. Hallituksen esityksessä todetaan lisäksi (s. 13), että myös yhteiskunnallisella tasolla voidaan pitää tärkeänä, ettei lainvastaisella toiminnalla voida saavuttaa merkittävää taloudellista hyötyä siksi, että suureen joukkoon ihmisiä on kohdistettu arvoltaan vähäinen oikeudenloukkaus.

⁶⁷ Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1023.

⁶⁸ Stadler 2011 s. 165 sekä Wagner 2011 s. 5. Ervasti (2012 s. 175) käyttää termiä organisatorinen este tilanteesta, jossa oikeuksia ei pystytä toteuttamaan niiden pienuuden ja hajaantuneisuuden vuoksi.

⁶⁹ Hodges 2009 s. 5. Esimerkiksi Koch (2016 s. 356) toteaa, että kollektiivisen oikeussuojan tarve perustuu yksilöllisen oikeussuojan vajaukseen: ”Forderungen nach kollektiven Rechtsinstrumenten beruhen auf Defiziten individueller Rechtsdurchsetzung.” Suomessa vuoden 1987–1993 alioikeusuudistuksen myötä on katsottu kansalaisten oikeuksiinpääsymahdollisuuksien huonontuneen esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen, oikeudenkäyntikuluriskin ja käsittelyaikojen kasvusta johtuen (Ervasti 2012 s. 88).

⁷⁰ Wikberg 2011 s. 227 sekä KOM(2008) 794 lopullinen, 27.11.2008, s. 4–8.

⁷¹ Hensler 2009 s. 7 sekä Hodges 2010 s. 1.

⁷² Hodges 2009 s. 5. Ks. myös Pogonowski 2011 s. 214. Vrt. vanhanaikainen periaate *de minimis non curat praetor*, jonka mukaan pienistä vaatimuksista ei tulisi nostaa kannetta tuomioistuimessa lainkaan (ks. Wagner 2011 s. 5). Ainakaan massavahinkotilanteissa periaatteella ei ole mielestäni enää käyttöalaa, sillä näissä tilanteissa yksittäisillä pienillä vahingoilla on yhteiskunnallista merkitystä.

Kollektiivisen oikeussuojan avulla eli hakemalla oikeuksia yhdessä⁷³ voidaan kuitenkin tehdä myös lähtökohtaisesti ei-yksilöllisesti prosessikelpoisista vaatimuksista prosessikelpoisia.⁷⁴ Kollektiivisen oikeussuojan kantavana ajatuksena on, että myös ne kuluttajat ja muut heikossa asemassa olevat henkilöt, jotka eivät muuten voisi nostaa vahingonkorvauskanteita, voivat päästä oikeuksiinsa ja saada vahingonkorvausta.⁷⁵ Toisaalta heikon kantajan lisäksi kollektiivinen oikeussuoja saattaa helpottaa myös vastaajan tilannetta, kun sen ei tarvitse osallistua useisiin samaa asiaa koskeviin oikeudenkäynteihin eikä yrityksen ollessa kyseessä vastaajan liiketoiminta kohtuuttomasti häiriinny.⁷⁶ Kollektiivisessa oikeussuojassa on etusijalla yksilön oikeuksien toteuttaminen ja yksilölle aiheutuneen vahingon korvaaminen.⁷⁷ Kollektiivisen oikeussuojan mahdollisuus haastaakin perinteisen yksilölliseen oikeussuojaan perustuvan oikeuksiin pääsyn.⁷⁸

⁷³ Koulu 2017 s. 5.

⁷⁴ KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013 s. 4, Hensler 2009 s. 7, Hodges 2009 s. 5, Giussani 2011 s. 157 sekä Pogonowski 2011 s. 215. Prosessikynnyksen alentamisesta kollektiivisen oikeussuojan avulla tarkemmin ks. Wihuri 1992 s. 33–34 ja s. 102. Myös erilaiset ilmaiset lautakuntamenettelyt voivat parantaa kuluttajien oikeuksiin pääsyä, ks. HE 154/2006 vp s. 12. Kollektiivisella oikeussuojalla voi tosin olla myös vahingollista käyttäytymistä ennaltaehkäisevää vaikutusta (Hodges 2009 s. 5 sekä Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1025). Esimerkiksi Yhdysvaltojen kollektiivisuutta suosivalla oikeusjärjestelmällä voidaan nähdä olevan vahvoja vaikutuksia potentiaalisiin vahingonaiheuttajiin, kuten suuryrityksiin (Hodges 2009 s. 5). On myös yritysten kannalta oikeudenmukaista, ettei mikään yritys hyödy lainvastaisesta toiminnasta (Ervo 2011 s. 211). Lisäksi kollektiivinen oikeussuoja vahingonkorvausasioissa mahdollistaa kantajien yhdenvertaisen kohtelun. Yksilöllisissä kanteissa on riski siitä, että jos vahingonkorvaukset aiheuttavat vastaajan maksukyvyttömyyden, vain ensimmäiset kantajat saavat vahingonkorvauksensa. Kollektiivisessa oikeussuojassa vastaavaa riskiä kantajien epäyhdenvertaisesta kohtelusta ei ole (Murray 2011 s. 178). Erillisissä kanteissa on myös riski siitä, että eri asioissa annetaan ylipäänsä erilainen ratkaisu (Murray 2011 s. 181). Muista kollektiivisen oikeussuojan hyödyistä ks. Pogonowski 2011 s. 215.

⁷⁵ Raja – Lomas 2015 s. 77. Muista keinoista, joilla kuluttajat voivat päästä oikeuksiinsa ks. esimerkiksi Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1018–1022. Kuluttajat voivat viedä esimerkiksi riidan kuluttajariitalautakuntaan, jonka suositukset ovat tosin suositusluontoisia. Kuluttaja-asiamies voi lisäksi panna vireille kuluttajariitalautakunnasta annetun lain (12.1.2007/8) 4 §:n mukaisen *ryhmävalituksen*, jos useilla kuluttajilla taikka useilla yksityistakaajilla tai yksityisillä pantinantajilla on tai voidaan olettaa olevan samaa elinkeinonharjoittajaa kohtaan sellaisia vaatimuksia, jotka voidaan ratkaista yhdellä lautakunnan päätöksellä. Suomessa on tehty yksi ryhmävalitus. Se tehtiin Peab Oy:tä vastaan, ja se koski rivitaloyhtiön hoitovastiketta (Kuluttajariitalautakunnan ratkaisu 15.5.2012). Monissa maissa on pyritty laskemaan kuluttajien prosessikynnystä myös luomalla erilaisia yksinkertaistettuja oikeudenkäyntimenettelyjä (Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1022).

⁷⁶ Wihuri 1992 s. 102.

⁷⁷ Taruffo 2001 s. 407 sekä Koch 2016 s. 356.

⁷⁸ Hodges 2009 s. 9. Esimerkiksi Giussanin (2011 s. 158) bussivertauksen (ks alaviite 80) mukaan ”buses - - give access to transport to people who cannot afford a taxi ride”. Toki kollektiivinen oikeussuoja on tehokasta myös tuomioistuimen kannalta, mutta tämä tuomioistuimen näkökulma ei ole tutkielmani keskiössä. Giussani (2011 s. 158) toteaa tähän liittyen bussivertauksen kautta: ”buses - - transport in just one vehicle many customers who would otherwise use different cabs; the corresponding reduction of vehicles in the streets guarantees, on the whole, lighter, and not heavier, traffic conditions, with a stunning increase in citizens global mobility”.

Kollektiivisen oikeussuojan käsite hakee vielä muotoaan.⁷⁹ Käsite voidaan määritellä esimerkiksi siten, että kollektiiviset oikeussuojakeinot tarkoittavat prosessioikeudellista järjestelyä, jossa yhdistetään useita samankaltaisia oikeusvaateita samaan tuomioistuimenmenettelyyn ja sitä kautta kevennetään menettelyjä ja tehostetaan täytäntöönpanoa.⁸⁰ Kollektiivisen oikeussuojan kautta saadaan skaalaetuja, kantajan oikeudenkäyntikulut laskevat ja kantajan neuvotteluasema saattaa parantua.⁸¹ Myös tuomioistuimen näkökulmasta oikeudenkäynti tehostuu ja tuomioistuimen työmäärä voi pienentyä.⁸² Toisaalta kollektiivinen oikeussuoja voi olla myös vastaajan edun mukaista, sillä vastaajan tarvitsee osallistua useiden oikeudenkäyntien sijaan vain yhteen.⁸³

Oikeusvertailevasti voidaan todeta, että Yhdysvalloissa kollektiivinen oikeussuoja on kehittynyttä, ja edellä kuvatussa ylihintatilanteessa yksi kuluttaja todennäköisesti nostaisi ryhmäkanteen kaikkien vahinkoa kärsineiden kuluttajien puolesta. Viittauksissa Yhdysvaltojen oikeusjärjestykseen tulee kuitenkin pitää mielessä, että kyseessä on aivan erilainen oikeuskulttuuri kuin Suomessa, eivätkä siksi kaikki siellä käyttöönotetut instrumentit sovi Suomeen. Yhdysvaltojen oikeusjärjestyksestä on kuvailtu termillä ”*adversial legalism*”, jolla tarkoitetaan yhteiskuntaa, jossa pienimmätkin riidat annetaan juristien hoidettavaksi ja viedään tuomioistuimeen.⁸⁴ Tällaisessa yhteiskunnassa prosessikynnys on ehkä liiankin matala. Suomessa ei tällaista kulttuuria ole, vaan edellä kuvatulla tavalla prosessikynnys on tietyissä tapauksissa jopa turhan suuri. Myöskään muualla Euroopassa tällainen kulttuuri ei ole vahva, vaikka joissain maissa esimerkiksi ryhmäkanteen soveltamisala onkin laaja.⁸⁵ Toisaalta meilläkin esimerkiksi kaavoitusta koskevia kunnallisvalituksia on sanottu tehtävän liikaa, ja kaavavalitusoikeutta on ollut suunnitelmissa karsia.⁸⁶ Kyseessä on kuitenkin yksittäinen tapaustyyppi, joka poikkeaa prosessikynnystä koskevasta yleisestä tilanteesta. Kollektiivista oikeussuojaa tutkittaessa tulee myös mielestäni huomioida se, että

⁷⁹ Koch 2016 s. 351.

⁸⁰ KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013 s. 4 sekä Komission suositus yhteisistä kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevista periaatteista 2013/396/EU, 11.6.2013. Ks. kollektiivisen oikeussuojan määritelmästä myös Koch 2016 s. 351–352 sekä Koulu 2017 s. 16. Giussani (2011 s. 158–159) kuvaa kollektiivista oikeussuojaa bussivertauksen avulla: bussivertauksessa oikeusjärjestelmä nähdään kaupunkina ja kollektiivinen oikeudenkäynti joukkoliikennevälineenä. Oikeusjärjestelmä, jossa ei ole kollektiivisia oikeussuojakeinoja, vastaa vertauksessa siis kaupunkia, jossa kulkuvälineinä on takseja mutta ei busseja.

⁸¹ Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 268.

⁸² Hodges 2010 s. 2–3.

⁸³ Mietintö kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 12.1.2012, s. 12.

⁸⁴ Kagan 2001 s. 3.

⁸⁵ Stadler 2011 s. 167.

⁸⁶ Esimerkiksi Yle Uutisten uutinen 8.2.2016.

Yhdysvalloissa kollektiivisen oikeussuojan vahvuutta selittää lisäksi se, ettei siellä ole yhtä vahvaa hyvinvointivaltiota kuin Suomessa, jolloin valtiolta ei saada turvaa elämän epäönnyksissä tilanteissa toisin kuin Suomessa.⁸⁷

Viime vuosina Euroopan unioni on kuitenkin pyrkinyt edistämään kollektiivista oikeussuojaa.⁸⁸ Tämän kehityksen voidaan katsoa alkaneen vuonna 2005, jolloin komissio julkaisi vihreän kirjan yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisesta johtuvista vahingonkorvauskanteista.⁸⁹ Euroopassa näyttäisikin olevan meneillään joukkoluonteisia vahingonkorvauskanteita koskeva muutoksen aikakausi.⁹⁰ Eurooppalainen konsensus tosin pyrkii edistämään kollektiivista oikeussuojaa suhteellisen varovaisesti.⁹¹ Toistaiseksi EU:n piirissä on ollut vain suosituksia ja valmisteluhankkeita kollektiivisen oikeussuojan alalta, kuten komission suositus unionin lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien loukkauksiin perustuvia kieltokanteita ja vahingonkorvausvaatimuksia koskeviin jäsenvaltioiden kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista 2013/396/EU.⁹² Kyseinen asiakirjakin on vain *soft law* -luonteinen.⁹³ Komissiolta on kuitenkin luvassa pian eli kesällä 2017 lisää aloitteita kollektiiviseen oikeussuojaan liittyen.⁹⁴ Koulun mukaan jäsenvaltioita velvoittavat toimet eivät kuitenkaan ole kaukana, ellei kollektiivista oikeussuojaa kehittävä suunta käänny.⁹⁵ Lisäksi kilpailuoikeuden ja tarkemmin kartellivahingonkorvausten alalla on jo ollut merkittäviä lainsäädäntötoimia.⁹⁶

2.2 Heikossa asemassa olevan kantajan käsite kollektiivisessa oikeussuojassa

Tutkielmassa keskeisessä asemassa ovat heikossa asemassa olevat kantajat. Köyhien ja muiden yhteiskunnan heikkojen tahojen oikeuksiin pääsyn parantaminen on ollut perinte-

⁸⁷ Kagan 2001 s. 129 ja s. 170.

⁸⁸ Hodges 2009 s. 3 sekä Stadler 2015 s. ix ja s. xii.

⁸⁹ KOM(2005) 672 lopullinen, 19.12.2005.

⁹⁰ Stadler 2011 s. 174. Stadler totesi näin jo vuonna 2011, mutta voidaan perustellusti sanoa muutosten aikakauden olevan vireillä edelleen.

⁹¹ Hodges 2009 s. 4 ja Koch 2016 s. 355.

⁹² Komission suositus unionin lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien loukkauksiin perustuvia kieltokanteita ja vahingonkorvausvaatimuksia koskeviin jäsenvaltioiden kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista, annettu 11 päivänä kesäkuuta 2013, 2013/396/EU.

⁹³ Stadler 2015 s. ix.

⁹⁴ Komission kollektiivista oikeussuojakeinoista antaman suosituksen 41 kohdan mukaan komission olisi arvioitava suosituksen täytäntöönpanoa käytännön kokemusten perusteella viimeistään 26.7.2017 (Komission suositus yhteisistä kollektiivisistä oikeussuojakeinoista koskevista periaatteista 2013/396/EU, 11.6.2013, kohta 41).

⁹⁵ Koulun 2017 s. 149.

⁹⁶ Koch 2016 s. 355.

sesti *access to justice* -tutkimuksen ytimessä.⁹⁷ Ennen varsinaisten tutkimuskysymysten käsittelyä on syytä lyhyesti avata, mitä tällaisella kantajalla tarkoitan tutkielmassani.

Heikossa asemassa olevalla kantajalla tarkoitan tässä tutkielmassa henkilöä, jonka sosioekonominen asema muodostaa esteen oikeudenkäyntiin ryhtymiselle. Heikossa asemassa olevan henkilön tyyppiesimerkki on tavallinen kuluttaja-palkansaaja, mutta aivan yhtä hyvin kyseessä voi olla myös pienyritys, aatteellinen yhdistys tai asunto-osakeyhtiö.⁹⁸ Esimerkiksi Valtion määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä voisi ajatella aiheutuneen vahinkoa juuri pienyrityksille.⁹⁹ Tällaisella taholla ei yleensä ole tarkempaa tietoa tai kokemusta oikeudenkäynnistä eikä erityisen vahvaa taloudellista asemaa, mistä johtuen henkilö jättää usein nostamatta kanteen, vaikka hänellä olisikin selvästi perusteltu vaatimus.¹⁰⁰

Heikossa asemassa olevan henkilön vastakohtana voidaan pitää aktiivista ja osaavaa tahoja, kuten suuryritystä tai muuta institutionaalista ja vahvaa toimijaa, joka vastaavassa tilanteessa ryhtyy oikeudenkäyntiin ja näin saa esimerkiksi vahingonkorvausta kärsimästään vahingosta. Aineellinen oikeus toteutuu tyypillisesti vahvassa asemassa olevien henkilöiden kohdalla mutta jää toteutumatta heikommassa asemassa olevien kohdalla.¹⁰¹ Heikko kantaja saa kollektiivisesta oikeussuojasta helpotusta tilanteeseensa, kun kantajapuolen prosessiriski jakaantuu useammille tahoille.¹⁰² Kollektiivisen oikeussuojan johtavana ajatuksena onkin helpottaa tavallisten kuluttaja-palkansaajien pääsyä oikeuksiinsa tilanteissa, joissa heidän intressinsä on suhteellisen pieni, samanlaisia kantajatahoja on useita ja intressit fragmentaarisia.¹⁰³

⁹⁷ Ervasti 2012 s. 125.

⁹⁸ Galanter 1974 s. 97, Ervasti 2012 s. 175–176 sekä Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1011. Ks. KOM(2008) 165 lopullinen, 2.4.2008, s. 4, jossa kuluttajan ja pienen yrityksen prosessikynnys rinnastetaan toisiinsa. Galanter (1974 s. 97) jakaa oikeudenkäyntiin osallistujat kahteen ryhmään: *one-shotters* ja *repeat players*. *One-shotter* on osallistuu oikeudenkäyntiin vain harvoin, kun taas *repeat player* osallistuu oikeudenkäynteihin jatkuvasti. *One-shotter* on tyypillisesti kuluttaja, kun taas *repeat player* on yritys. Tämän tutkielman heikommassa asemassa olevaan kantajaan liittyy tämä *one-shotter*-ominaisuus.

⁹⁹ KHO:n seuraamusmaksupäätös KHO 2016:221. Ks. myös Kauppalehden uutinen 29.12.2016.

¹⁰⁰ Ks. HE 154/2006 vp s. 12. Yhdysvalloissa kollektiivisella oikeussuojalla on pyritty parantamaan erityisten heikommassa asemassa olevien ryhmien ja vähemmistöjen, kuten naisten, afroamerikkalaisten ja vammaisten asemaa (Kagan 2001 s. 170). Tutkielmassani en rajoitu tällaisiin tiettyihin ryhmiin, vaan heikommassa asemassa olevan henkilön käsite on hyvin laaja, mutta toki tällaiset ryhmät kuuluvat heikommassa asemassa olevan henkilön käsitteen alle tässäkin tutkielmassa.

¹⁰¹ HE 154/2006 vp s. 12.

¹⁰² Koch 2016 s. 357.

¹⁰³ Koulu 2017 s. 97. Esimerkiksi Giussanin (2011 s. 158) bussivertauksen (ks alaviite 80) mukaan ”buses - - give access to transport to people who cannot afford a taxi ride”. Toki kollektiivinen oikeussuoja on tehokasta myös tuomioistuimen kannalta, mutta tämä tuomioistuimen näkökulma ei ole tutkielmani keskiössä. Giussanin (2011 s. 158) toteaa tähän liittyen bussivertauksen kautta: ”buses - - transport in just one vehicle many customers who would otherwise use different cabs; the corresponding reduction of vehicles in the

Tutkielman lähtökohtaa siitä, että heikommassa asemassa olevien oikeuksiin pääsyä voitaisiin parantaa kehittämällä vahingon määrän osoittamisen kollektiivisuutta, voidaan kritisoida. On nimittäin niin, että kaikista heikoimmat yksilöt eivät kykene todennäköisesti organisoimaan edes joukkokanteita.¹⁰⁴ Heidän oikeuksiin pääsystä tueksi tarvittaisiinkin mielestäni muita keinoja kuin ne, jotka ovat tämän tutkielman keskiössä. Voidaankin esittää tutkielmassa käytettävästä termistä ”heikommassa asemassa oleva henkilö” sellainen tarkennus, että tosiasiasa tällainen henkilö on yleensä pikemminkin tavallinen suhteellisen hyvin toimeentuleva kuluttaja-palkansaaja kuin niin sanottu yhteiskunnan vähä-osainen. Lienee myös mahdollista, että menestyksekkäät joukkokanteet nostavat tuotteiden hintoja, koska yritykset pulverisoivat niille tuomitut vahingonkorvaukset tuotteiden hintoihin. Tällöin kaikkein köyhimmat kärsivät kohonneista hinnoista, vaikka heillä ei ole ollut mahdollisuutta hyötyä joukkokanteista.

2.3 Tutkielman kannalta relevantit vahingot

Vahinkoja on luokiteltu oikeuskirjallisuudessa prosessioikeudellisella perusteella eli siten, missä määrin yhteinen käsittely on oikeudenkäynnissä mahdollista.¹⁰⁵ Se, mihin ryhmään vahinko kuuluu, ratkaisee sen, soveltuuko vahinko kollektiivisesti käsiteltäväksi ja mikä kollektiivinen oikeussuojamekanismi soveltuu kyseiseen vahinkoon parhaiten. Myös tässä tutkielmassa esitettävät kehitysehdotukset soveltuvat eri tavoin näihin eri vahinkolajeihin. Tutkimuksessa on erotettu kolme kollektiivisen vahingonkorvauksen tilannetta:¹⁰⁶

1. Yhteisvahingot (englanniksi: *damage to common goods*) ovat vahinkoja, jotka ovat ryhmälle yhteisiä ja joissa yksilön kärsimää vahingon määrää on mahdotonta määrittellä. Esimerkki tällaisesta on ilmastonmuutoksen aiheuttama kärsimys.
2. Sarjavahingot (englanniksi: *scattered loss*, saksaksi: *Streuschäden*) ovat vahinkoja, joissa vahingon kohdistuminen tiettyihin henkilöihin ja vahingon määrät ovat ennalta selviä tai ainakin suhteellisen helposti määritettävissä.¹⁰⁷ Sarjavahingot ovat standardimaisia eli yksittäisten vahinkojen määrät ovat pitkälti vakioituja ja tavalli-

streets guarantees, on the whole, lighter, and not heavier, traffic conditions, with a stunning increase in citizens global mobility”.

¹⁰⁴ Koulun 2017 s. 316.

¹⁰⁵ Koulun korostaa jaottelun prosessioikeudellisuutta sekä sitä, ettei sillä ole vastinetta vahingonkorvausoiden yleisissä opeissa (Koulun 2017 s. 125). Vrt. perinteinen velvoiteoikeudellinen tapa jaotella vahingot henkilö-, esine- ja varallisuusvahinkoihin taikka tuottamusvastuuseen ja ankaraan vastuuseen (esimerkiksi Ståhlberg – Karhu 2013 s. 289–290).

¹⁰⁶ Wagner 2011 s. 4–7 sekä Koulun 2017 s. 125. Suomenkieliset käännökset perustuvat Koulun (2017 s. 125–126) käyttämiin käännöksiin.

¹⁰⁷ Sarjavahingon kaltaisista vahingoista on käytetty myös termiä ”atomized loss” (Kodek 2015 s. 131).

sesti pieniä tai pienehköjä. Sarjavahinkoa voi aiheutua esimerkiksi tilanteessa, jossa kulutushyödyke sisältää 100 gramman sijaan 99 grammaa tuotetta.¹⁰⁸

3. Massavahingot (englanniksi: *mass torts*, saksaksi: *Masseschäden*) ovat suppeassa merkityksessä vahinkoja, joille tyypillistä on aiheutuneen vahingon määrän suuruus ja kantajakohtaiset erot. Vahinko kohdistuu yleensä tiettyyn henkilöön, ja vahingot ovat tyypillisesti henkilövahinkoja. Massavahinkoa voivat olla esimerkiksi tuotteen huolimattomasta valmistamisesta aiheutuvat henkilövahingot, ympäristön pilaantumisen aiheuttamat vahingot sekä muut fyysistä vahinkoa aiheuttavat menettelyt.¹⁰⁹ Vahingon määrä ei ole massavahingoissa standardimainen toisin kuin sarjavahingoissa. Toisaalta massavahinkojen käsite on nähty myös laajempänä: massavahingoista laajassa mielessä on puhuttu tilanteessa, jossa sama teko tai laiminlyönti on aiheuttanut ylipäänsä samanlaista vahinkoa suurelle joukolle ihmisiä.¹¹⁰ Massavahinko laajassa mielessä esiintyy näin ollen melkein missä vain, kuten tuotevastuun, ympäristövahinkojen, lento- ja muiden liikennevälineonnettomuuksien, ihmisoikeusloukkausten, terrorismin, harhaanjohtavan markkinoinnin ja kilpailuoi-keuden, alalla.¹¹¹ Massavahinkoja voivat siis laajassa mielessä olla niin erilaisten onnettomuuksien ja katastrofien aiheuttamat vahingot kuin virheellisestä tuotteesta aiheutuvat vahingonkorvausvaatimukset.¹¹²

Yhteisiä vahinkoja ei ylipäätään voi ratkaista kollektiivisen oikeussuojan keinoin suomalaisessa oikeusjärjestelmässä, ellei rangaistusluonteista vahingonkorvausta sallita. Sarjavahingot soveltuisivat ehkä joukkokanteita paremmin ratkaistavaksi ryhmäkanteella, mutta ne soveltuvat myös joukkokanteilla ratkaistaviksi.¹¹³ Sarjavahingon osalta vahingon määrän osoittaminen ei lähtökohtaisesti aiheuta suurempia ongelmia joukkokanteissa, ja oikeudenkäynti voi olla tehokas. Massavahingossa aktualisoituu selvimmin vahingonkorvauksen edellytysten osoittamisen ongelma. Vahingot eivät ole standardinomaisia, jolloin vahingon määrää ei voida osoittaa ainakaan täysin kollektiivisesti, toisin kuin sarjavahin-

¹⁰⁸ Ks. lisää esimerkkejä Wagner 2011 s. 5–6.

¹⁰⁹ Murray (2011 s. 177) nimittää näitä suppeamman massavahingon piiriin kuuluvia vahinkoja perinteisiksi massavahingoiksi (englanniksi ”*traditional classes of mass torts*”).

¹¹⁰ Murray 2011 s. 177 sekä Pogonowski 2011 s. 214.

¹¹¹ Wihuri 1992 s. 87. Wihuri (s. 87–88) mainitsee Yhdysvaltojen oikeudesta massavahinkotapausten esi-merkkinä asbestia sisältäneiden tuotteiden, hotellin kävelysillan romahtamisen, Three Mile Islandin radioak-tiivisten päästöjen ja ruokamyrkytyksen aiheuttaman vahingon.

¹¹² Pogonowski 2011 s. 214 sekä Stadler 2011 s. 163.

¹¹³ Ks. Koulu 2017 s. 161.

goissa.¹¹⁴ Huomionarvoista on mielestäni tosin se, että vahingon määrän osoittamista helpottavan tuomioistuimen arviointivaltuussäännöksen on oikeuskirjallisuudessa katsottu soveltuvan juuri henkilövahinkojen määrän osoittamiseen, sillä niistä ei usein ole edes mahdollista esittää uskottavaa näyttöä.¹¹⁵ Tämä saattaa tosiasiaassa tehdä ainakin massavahinkojen määrän osoittamisesta helpompaa.

Sarja- ja massavahinkotilanteiden ongelmat hahmottuvat eri tavoin. Sarjavahingoissa yhden henkilön kärsimä vahinko on niin mitätön, ettei se tosiasiaassa vaikuta yhden kantajan asemaan. Sarjavahinkojen prosessikelvottomuudessa ensisijainen ongelma ei olekaan se, ettei yksittäinen kantaja saa oikeuksiaan toteutettua, vaan se, ettei oikeusjärjestys kykene tehokkaasti estämään tällaista lainvastaista toimintaa. Massavahingoissa taas tilanne on yleensä se, että yksittäisen vahingon määrä on niin suuri, että useat vahingonkärsijät nostavat kyllä asiassa yksittäisenkin kanteen. Ongelma niissäkin on enemmän yleisen intressin tasolla: kun tuomioistuimiin tulee tällaisissa tilanteissa suuri määrä yksittäisiä kanteita, on ongelmana se, että tuomioistuimen työmäärä kasvaa kohtuuttomaksi.¹¹⁶ Tästä johtuen tutkimustehtävän kannalta relevanteimmat vahingot sijoittuvat sarja- ja massavahinkojen väliin, eli kyseessä on jaksossa 2.1 mainittu joidenkin satojen eurojen suuruinen vahinko. Kyseisen vahingon korvaaminen on nimittäin liian pieni, jotta vahingonkärsijä nostaisi yksittäisen kanteen, mutta vahinko ei ole kuitenkaan aivan mitätön. Lisäksi vahinkotapahduma, vahingon määrä ja muut vahingonkorvauksen edellytykset ovat eri kantajien välillä siinä määrin yhteneviä, että vahingon määrän yhteisestä määrittämisestä on mielekästä puhua.

2.4 Joukkokanteet kollektiivisen oikeussuojan tutkimuksessa

Kollektiivisen oikeussuojan tutkimuksessa terminologia on edellä todetun tavoin täsmennyksellistä, joten aluksi lienee syytä avata vielä hieman lisää tutkielman keskiössä olevaa kollektiivisen oikeussuojan muotoa, joukkokannetta. Joukkokanteet ovat Suomen oikeuden

¹¹⁴ Koulu 2017 s. 125–126. Koulu käsittelee asiaa hieman eri näkökulmasta, eli siitä, mitkä ovat kullekin vahinkotyyppille optimaalisimmat (kollektiivisen) oikeussuojan muodot. Esimerkiksi yhteisvahingot eivät sovellu kollektiiviseen oikeussuojan kautta ratkaistaviksi lainkaan, jos rangaistusluonteista vahingonkorvausta ei sallita. Sarjavahingoille parhaita kollektiivisen oikeussuojan keinoja olisivat taas rikosoikeudenkäynti, *opt out* -ryhmäkanteen tai järjestökanteen. Massavahinkojen sanotaan soveltuvan paremmin yksilöllisen kuin kollektiivisen oikeussuojan piirissä ratkaistaviksi, mutta kollektiivisen oikeussuojan keinoista massavahinkoihin sopisi parhaiten pilottikanteen tai *opt in* -ryhmäkanteen.

¹¹⁵ Pölönen – Tapanila 2015 s. 131.

¹¹⁶ Wagner 2011 s. 6–7.

kannalta merkittäviä, sillä suomalaisen ryhmäkanteen jäätyä toistaiseksi vaille käyttöä kollektiivinen oikeussuoja on toteutunut Suomessa erityisesti juuri joukkokanteiden kautta.¹¹⁷

Joukkokanteilla tarkoitetaan tilannetta, jossa useat henkilöt nostavat yhtä tai useampaa vastaajaa kohtaan jollakin tavalla toisiinsa liittyvän kanteen.¹¹⁸ Kantajilla on näissä tilanteissa tyypillisesti samaa tai samoja vastaajia kohtaan samanlaisia vaatimuksia, jotka tukeutuvat samaan perusteeseen, kuten vastaajan tekoon tai laiminlyöntiin.¹¹⁹

Joukkokanteet ovat luonteeltaan kumulatiivisia, mikä tarkoittaa sitä, että niissä asianosaiset muodostavat ”ryhmän” tai ”joukon”, mutta ryhmään kuuluvat kanteet pysyvät erillisinä, ryhmään kuuluvilla ”jäsenillä” on oikeudenkäynnissä itsenäinen toimintakyky ja he säilyttävät asianosaisasemansa. Joukkokanteissa erillisiin kanteisiin sisältyvät vaatimukset periaatteessa käsitellään ja ratkaistaan erikseen.¹²⁰ Tältä osin joukkokanteet poikkeavat täysin ryhmäkanteesta, jossa alkuperäisten intressinhaltijoiden itsenäinen toimintakyky katoaa oikeudenkäynnin alkaessa.¹²¹

Joukkokanteille on vaikea tarjota aivan täsmällistä määritelmää, sillä joukkokanteiden piiriin mahtuu niin monenlaisia tilanteita.¹²² Edellä esitetty joukkokanteiden määritelmä jättää avoimeksi muun muassa sen, miten kanteiden on liityttävä toisiinsa.¹²³ Koulun mukaan ”jonkinainen vuorovaikutus” riittää.¹²⁴ Riittävänä yhteytenä voidaan pitää sitä, että tuomioistuimien huomaa kanteiden välisen yhteyden ja hallinnoi kanteita yhdessä. Tällöin siis tuomioistuimien ei välttämättä kumuloi kanteita käsiteltäviksi yhdessä, mutta pitää koko ajan mielessä kokonaisuuden, josta yksittäinen kanne on osa, antaa yksittäisten kanteiden käsittelyn tosiasiasa vaikuttaa toisiinsa ja koordinoi kanteita yhdessä.¹²⁵ Tämän tutkielman peruslähtökohta on sama, eli joukkokanteiden määritelmä pidetään suhteellisen laajana. En

¹¹⁷ Viitanen 2009 s. 210.

¹¹⁸ Ks. määritelmästä tarkemmin kohta 1.3.

¹¹⁹ Koulu 2017 s. 37–38.

¹²⁰ HE 154/2006 vp s. 5, Viitanen 2009 s. 210, Prähl – Puhakka 2014 s. 684 sekä Koulu 2017 s. 34, s. 42 ja s. 193.

¹²¹ Koulu 2017 s. 35 ja s. 42–43.

¹²² Mielestäni joukkokanteille kaivattaisiin yhteistä ja tarkempaa määritelmää, jotta niitä voitaisiin tutkia johdonmukaisesti.

¹²³ Koulu 2017 s. 35–38. Koulu käsittelee tarkemmin seikkoja, jotka joukkokanteiden määritelmä jättää avoimeksi.

¹²⁴ Koulu 2017 s. 200. Kanteiden välisestä yhteydestä ks. tarkemmin Koulu 2017 s. 45–46. Koulu (2017 s. 196) toteaa joukkokanteiden määritelmästä: ” - - joukkokanteiden määritelmä on pitkälti sopimuksenvarainen. Jokainen päättää periaatteessa itse, montako kannetta tarvitaan oikeuttamaan käsitteen käyttäminen tai kuinka läheinen niiden keskinäisen liittynän on oltava”.

¹²⁵ Koulu 2017 s. 43. Yhteinen koordinoitakin on tosin ilmaisuna melko epämääräinen. Ks. koordinoinnin tavoista Koulu 2017 s. 200.

esimerkiksi rajoitu käsittelemään vain kanteita, jotka on prosessioikeudellisesti kumuloitu käsiteltäviksi yhdessä.

On kuitenkin myönnettävä, että kollektiivinen oikeussuoja on tehokkainta tilanteissa, joissa kollektiivisuudessa mennään pidemmälle: osa oikeudenkäynneistä tai koko oikeudenkäynti kokonaan käsitellään yhdessä OK 18:2:n tai OK 18:6:n mukaisen kumulaation nojalla (englanniksi: *consolidation of actions*).¹²⁶ Esimerkiksi todistelu voidaan suorittaa yhteisesti ja oikeudenkäyntiaineistosta tulee yhteistä, jolloin yhdessä asiassa esitetty todistelu katsotaan esitetyksi kaikissa asioissa. Näin tietty todistelu tarvitsee esittää vain kerran, mikä on prosessitaloudellisesti edullista.¹²⁷ Toki erilliset oikeudenkäynnit voivat tukea toisiaan silloinkin, kun niitä ei kumulaation nojalla käsitellä yhdessä, jos niillä on muuta yhteistä. Esimerkiksi todistelu voi helpottaa sitä kautta, että yhden oikeudenkäynnin aineistoa hyödynnetään toisessa oikeudenkäynnissä ilman, että oikeudenkäyntejä olisi kumuloitu yhdessä käsiteltäviksi. Näytön arviointi suoritetaan kuitenkin pääsääntöisesti jokaisen kantajan osalta aina erikseen. Vahingon määrän osoittamisen osalta tähän liittykin olennainen kysymys siitä, kuinka pitkälle vahingon määrän osoittamisen yhteiskäsittelyssä on mahdollista mennä. Tavallisesti vahingon määrä jää kantajakohtaisesti osoitettavaksi.¹²⁸

2.5 Vahingon määrän osoittamista havainnollistavat kilpailuoikeudelliset joukkokannetapaukset

Suomessa on tähän mennessä ollut kilpailuoikeudellisia vahingonkorvausoikeudenkäyntejä, joita voidaan pitää edeltävässä jaksossa kuvatun joukkokanteiden käsitteen piiriin kuuluvana. Tunnetuimpia näistä ovat niin kutsutut asfaltti-, raakapuu-, autojen varaosa- ja vetyperoksidikartelli.¹²⁹ Vakiintunutta käytäntöä ei kuitenkaan ole muodostunut useista keskeisistä kysymyksistä, kuten esimerkiksi korvausperusteista, näyttötaakasta ja sen jakau-

¹²⁶ Viitanen 2009 s. 211 sekä Koulu 2017 s. 193. Koulu (2017 s. 202) toteaa, että Suomen lainkäyttöjärjestelmä suosii joukkokanteita, sillä mahdollisuudet kanteiden kumuloimiseen ovat oikeusvertailevasti laajat. Kumulaatiosta kollektiivisen oikeussuojan näkökulmasta ks. tarkemmin Koulu 2017 s. 86–91.

¹²⁷ HE 154/2006 vp s. 5 ja s. 10 sekä Stadler 2011 s. 166. Lisäksi kumulaatiolla pystytään estämään se, että toisiinsa liittyvissä jutuissa annetaan keskenään ristiriitaiset tuomiot.

¹²⁸ Koulu 2017 s. 38–39, s. 46 ja s. 193.

¹²⁹ Koulu (2017 s. 196) varoittaa siitä, ettemme voi tietää, ovatko nämä oikeudenkäynnit suomalaisia joukkokanteita hyvin "edustavia" tapauksia, sillä meillä ei ole tiedossa, ovatko nämä julkisuutta saaneet joukkokannetapaukset tyypillisiä vai ainoastaan suuria ja erikoisia. Muista kotimaisista kilpailuoikeudellisista vahingonkorvausoikeudenkäynneistä ks. Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010 s. 129–143. Joukkokannetapauksena merkittävä oli myös niin sanottu marginaalikorotusasia. Asiassa oli kyse lainasopimusten vakioehtojen tulkinnasta. Kantajina oli 38 kuntasektorin toimijaa, joiden muodollisesti erilliset kanteet kumuloitiin käsiteltäviksi kahdessa eri oikeudenkäynnissä. Ks. Prähl – Puhakka 2014 s. 685 sekä Koulu 2017 s. 48.

tumisesta tai vanhentumisesta.¹³⁰ Kilpailuoikeuden rikkomuksista saattaa tyypillisesti aiheutua vahinkoa suurelle joukolle, ja kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausoikeudenkäynnit ovatkin käsittäneet Suomessa hyvin laajan kantajajoukon. Muilla oikeudenaloilla tällaiset laajamittaiset joukkoluonteiset oikeudenkäynnit eivät ole olleet Suomessa yhtä yleisiä, minkä vuoksi kilpailuoikeudelliset vahingonkorvauskanteet soveltuvat käytettävissä olevista kansallisista joukkoluonteisista oikeudenkäynneistä parhaiten antamaan esimerkin siitä, miten vahingon määrä osoitetaan Suomen voimassaolevan oikeuden mukaan käytännössä. Tarkempaan käsittelyyn otetaan asfaltti-, raakapuu- ja autojen varaosakartelli, joiden tosiseikaston esitän tässä jaksossa. Jaksossa 4 käsitelen sitä, miten tapauksissa vahingon määrän osoittamista koskevaa kysymystä on käsitelty.

2.5.1 Asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynnit

Asfalttikartelliasia käsittää 40 kunnan sekä valtion vahingonkorvauskanteet Suomen asfalttimarkkinoilla vuosina 1994–2002 KHO:n mukaan toimineeseen kartelliin osallistuneita seitsemää yhtiötä (Lemminkäinen Oyj, VLT Trading Oy, Skanska Asfaltti Oy, NCC Roads Oy, SA-Capital Oy, Rudus Asfaltti Oy, Super Asfaltti Oy) ja yhtä muuta yhtiötä (Interasfaltti Oy) vastaan.¹³¹ Vahinkoa väitettiin aiheutuneen siitä, että kuntien ja valtion tilaamien asfalttitöiden hinnat olivat kartellin vuoksi korkeammat kuin ne olisivat olleet ilman kilpailua rajoittavia toimia. Vastaajat kiistivät, että kartellista olisi aiheutunut vahinkoa. Vahingonkorvauskanteiden taustalla olivat kilpailuoikeudelliset seuraamuspäätökset MAO 441/07 ja KHO 2009:83. KHO tuomitsi kartelliin osallistuneet yritykset 82,55 miljoonan euron seuraamusmaksuihin.¹³²

Asfalttikartellin kantajajoukosta on heti alkuun syytä tehdä se huomio, ettei se edusta kollektiivisen oikeussuojan piiriin kuuluvien joukkokanteiden tyyppitapausta. Kollektiivisen oikeussuojan perusajatuksenahan on parantaa kuluttajien ja kuluttajaan rinnastettavassa asemassa olevien tahojen oikeuksiin pääsyä alentamalla prosessikynnystä tilanteessa, jossa

¹³⁰ HE 83/2016 vp s. 7.

¹³¹ Huomionarvoista on, että asfalttikartellissa vastaajapuolellakin oli eräänlainen kollektiivi, sillä vastaajia oli peräti kahdeksan.

¹³² Edilex-uutinen käräjäoikeuden ratkaisusta asfalttikartellin vahingonkorvausasioissa 28.11.2013 ja Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013 sekä esimerkiksi Helsingin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa 13/64913 s. 55. Näissä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa on kyse ilmiöstä nimeltä *follow-on damages action* eli vahingonkorvausta koskeva jatkokanne, jolla tarkoitetaan tilannetta, jossa kilpailuviranomainen on ensiksi todennut rikkomisen tapahtuneeksi (esimerkiksi KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013, s. 5 av 13, sekä Kalliokoski – Virtanen 2014 s. 30–31). Tällaisissa jatkokanteissa on kyse siitä, johtuuko vahinko kyseisestä rikkomisesta sekä kenelle mahdollista vahingonkorvausta maksetaan ja mikä on vahingonkorvauksen määrä (KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013, s. 14, Kalliokoski – Virtanen 2014 s. 32 sekä Rodger 2014a s. 32–34).

yksittäisen tahon vaatimus on suhteellisen pieni. Asfalttikartellin vahingonkorvausoi-
keudenkäynnissä kantajatahot ovat kuitenkin institutionaalisia ja niiden vaatimukset euro-
määräisesti suuria, joten niille oikeudenkäyntikynnys on tuskin ollut ongelma.¹³³ Kyseisen-
laiseen esimerkkiin on tyydyttävä, sillä Suomesta ei löydy esimerkkiä, jossa kuluttajat oli-
sivat hakeneet korvausta kilpailuoikeuden rikkomisesta aiheutuneesta vahingosta. Tällais-
ten tapausten puuttuminen havainnollistaa mielestäni kollektiivisten oikeussuojakeinojen
puutteellisuutta Suomessa.¹³⁴ Vaikka kyseessä ei siis ole kollektiivisen oikeussuojan tyyp-
pitapaus, ilmenee siitä useita kollektiiviselle oikeussuojalle tyypillisiä kysymyksiä. Esi-
merkiksi vahingon määrän osoittaminen on kysymys, joka asfalttikartellissa on aktualisoi-
nut kollektiiviselle oikeussuojalle tyypillisellä tavalla. Asfalttikartellia koskevien vahin-
gonkorvausratkaisujen käytön tarkoituksena tässä tutkielmassa on siis tarjota esimerkki ja
pohdinta-alusta vahingon määrän osoittamiselle myös joukkokanteissa, joissa kantajapuol-
lella on kuluttajia, vaikka asfalttikartellissa kantajapuoli muodostuukin institutionaalisista
toimijoista.

Vahingonkorvausoikeudenkäynneissä käräjäoikeudessa kantajina oli 40 kuntaa ja valtio.
Kanteet tulivat vireille vuosina 2008–2011.¹³⁵ Käsittely käräjäoikeudessa eteni siten, että
kirjallisen valmistelun jälkeen toimitettiin kaksi yhteistä valmisteluistuntoa ja kannekohtai-
set valmisteluistunnot keväällä 2012. Kannekohtaisten suullisten valmisteluistuntojen jäl-
keen käräjäoikeus yhdisti kanteet käsiteltäviksi samassa pääkäsittelyssä. Yhteinen pää-
käsittely käytiin vuosina 2012–2013, ja yhteisen pääkäsittelyn vuoksi oikeudenkäyntiai-
neisto on kaikissa kanteissa sama. Pääkäsittelyn jälkeen käräjäoikeus erotti kanteet uudel-
leen tuomioiden antamista varten.¹³⁶

Helsingin käräjäoikeus antoi 28.11.2013 tuomiokokonaisuuden, joka muodostui 41 tuo-
miosta. Käräjäoikeudessa 39 kunnan vahingonkorvausvaatimukset hyväksyttiin osittain;

¹³³ Koulu 2017 s. 48.

¹³⁴ Rodger 2014b s. 168–169. Iso-Britanniasta tällainen esimerkki löytyy. Kyseessä on jo edellä mainittu
tapaus *Consumers' Association v JJB Sports Plc*. Suomessa kuluttajakanteiden vähäisyys saattaa johtua myös
siitä, että vanhan kilpailunrajoituslain (480/1992) 18 a §:n mukaan vain elinkeinonharjoittajat olivat
oikeutettuja vahingonkorvaukseen kilpailuoikeuden rikkomisesta (ks. esimerkiksi Havu – Kalliokoski 2009).
Vuonna 2011 kilpailulain säätämisen yhteydessä myös muut kuin elinkeinonharjoittajat tulivat oikeutetuiksi
vahingonkorvaukseen. Nykyisin vahingonkorvaukseen oikeutettuja koskee KilpVahL 2 §, jonka mukaan
luonnollisella henkilöllä tai oikeushenkilöllä, joka on kärsinyt vahinkoa kilpailuoikeuden rikkomisesta, on
oikeus saada täysi korvaus aiheutuneesta vahingosta vahingon aiheuttaneelta elinkeinonharjoittajalta tai
elinkeinoharjoittajien yhteenliittymältä.

¹³⁵ Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013.

¹³⁶ Edilex-uutinen käräjäoikeuden ratkaisusta asfalttikartellin vahingonkorvausasioissa 28.11.2013, Helsingin
käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013 ja esimerkiksi Helsingin kau-
punkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa 13/64913 s. 55.

yhden kunnan ja valtion kanteet hylättiin kokonaan.¹³⁷ Käräjäoikeus katsoi, että asfalttikartelli oli aiheuttanut siihen kuuluiden yritysten asiakkaina olleille vahinkoa, joka tuli korvata.¹³⁸ Käräjäoikeudessa hyväksytyjen vahingonkorvausten määrän kokonaispääoma oli 37,4 miljoonaa euroa, minkä lisäksi tuomittiin huomattavan suuruiset korot. Tämän tutkielman kannalta olennaista on se, että vahingon määrä arvioitiin käyttämällä ns. ylihinta-prosenttia, joka oli 15 prosenttia pääosin, mutta joidenkin kuntien osalta 20 prosenttia.¹³⁹

Korvausvastuuseen tuomitut yhtiöt sekä kantajapuolelta useat kunnat ja valtio hakivat hovioikeudessa muutosta käräjäoikeuden tuomioihin. Hovioikeus antoi ratkaisunsa 20.10.2016. Hovioikeuden ratkaisusta tekee erityisen merkittäviä se, että kyseessä on ensimmäinen hovioikeustasoinen ratkaisu siitä, miten kartelleihin liittyviä yksityisoikeudellisia vaatimuksia käsitellään.¹⁴⁰

Hovioikeuden näkemykset erosivat käräjäoikeuden näkemyksistä muun muassa vahingonkorvauksen määrän, joidenkin kantajien korvausvaatimusten vanhentumisen ja valtion kärsimän vahingon osalta. Tämän tutkielman kannalta on olennaista, että hovioikeus hylkäsi osan kantajien vaatimuksista, sillä se katsoi, ettei kilpailunrajoituksista tai vahingosta ollut esitetty riittävää näyttöä. Osan kantajien vaatimuksista se puolestaan hylkäsi, sillä se katsoi näytön puuttuneen vastaajayhtiön toiminnan ja vahingon välisestä syy-yhteydestä. Tällaisissa tilanteissa hovioikeus pääosassa asioita alensi vahingonkorvauksen määrää, mutta joissain tapauksissa myös hylkäsi kantajan vahingonkorvausvaatimuksen kokonaan.¹⁴¹

¹³⁷ Valtion kanne hylättiin käräjäoikeudessa kokonaan, sillä käräjäoikeus katsoi, että Tielaitos ja Tieliikelaitos olivat osallistuneet valtion töitä koskeneeseen kartelliin ainakin 1998 lähtien, minkä lisäksi Tielaitoksen edustajat olivat olleet tietoisia kartellin olemassaolosta 1994 lähtien. Käräjäoikeus katsoi, ettei valtiolle ollut tapahtunut vahinkoa sellaisesta toiminnasta, josta se oli toiminnan tapahtuma-aikana hyväksynyt, johon se oli osallistunut ja josta se itsekin oli katsonut hyötävänsä (Suomen valtiota koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64901).

¹³⁸ Esimerkiksi Helsingin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa 13/64913 s. 240.

¹³⁹ Edilex-uutinen käräjäoikeuden ratkaisusta asfalttikartellin vahingonkorvausasioissa 28.11.2013 ja Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013.

¹⁴⁰ Hovioikeudenneuvos Ari Siltama Helsingin uutisessa 20.10.2016.

¹⁴¹ Helsingin hovioikeuden tiedote tuomioista asfalttikartelliasioissa 20.10.2016. Lisäksi hovioikeus arvioi valtion kannetta erilailla kuin käräjäoikeus. Käräjäoikeus katsoi valtion olleen tietoinen kartellista ja Tielaitoksen tuotannon osallistuneen kartellin toimintaan. Hovioikeus taas katsoi jääneen näyttämättä, että valtio olisi ollut tietoinen kartellista tai että Tielaitoksen tuotanto olisi osallistunut kartelliin (Helsingin hovioikeuden tiedote tuomioista asfalttikartelliasioissa 20.10.2016).

Hovioikeuden 20.10.2016 antamista tuomioista pantiin vireille valituslupahakemuksia KKO:hon. Lemminkäinen Oyj tosin ilmoitti sopineensa asian valtion sekä osan kunnista kanssa.¹⁴²

2.5.2 Raakapuukartellin vahingonkorvausoikeudenkäynnit

Niin sanotussa raakapuukartelliasiansa on kyse kolmen metsäyhtiön eli Stora Enso Oyj:n, Metsäliitto Osuuskunnan ja UPM-Kymmene Oyj:n välisestä hintayhteistyöstä ja kielletystä tietojenvaihdosta raakapuun ostomarkkinoilla vuosina 1997–2004.¹⁴³ MAO määräsi tuomiollaan MAO 614/09 Kilpailuviraston esityksestä Stora Enso Oyj:n ja Metsäliitto Osuuskunnan maksamaan seuraamusmaksuja yhteensä 51 miljoonaa euroa. UPM Kymmene Oyj:lle ei määrätty seuraamusmaksua, sillä se oli ilmoittanut *leniency*- eli sakkovapautusjärjestelmän puitteissa Kilpailuvirastolle kilpailunrajoituksesta.¹⁴⁴

Helsingin käräjäoikeudessa nostettiin raakapuukartelliasian johdosta peräti 1700 kannetta, joilla vaadittiin korvausta siitä vahingosta, jonka metsäyhtiöt olivat kilpailunrajoituksillaan aiheuttaneet. Kyseessä on siis toistaiseksi laajin joukkokannetapaus Suomessa.¹⁴⁵ Kantajina on Metsähallitus, kuntia, seurakuntia ja yksityisiä metsänomistajia. Kantajien voi sanoa jakaantuvan kolmeen erilaiseen kategoriaan: Metsähallitus, noin 600 kantajasta koostuva Suurisavotta-ryhmä sekä kunnat ja seurakunnat. Kantajien mukaan metsäyhtiöiden välisen tietojenvaihdon seurauksena oli saavutettu keinotekoinen, alennettu hintataso. Kartellilla saavutettu hyöty oli kantajien mukaan ollut pois raakapuun myyjiltä. Kantajien mukaan aiheutuneen vahingon määrä oli teoreettisen oikean markkinahinnan (”normaalihinta”) ja maksetun hinnan (”kartellihinta”) välinen erotus. Yksittäisten kantajien vaatimukset vaihtelivat pääosin 2000 eurosta satoihin tuhansiin euroihin, mutta joukossa oli myös joitain todella suuria vaatimuksia. Esimerkiksi Metsähallituksen korvausvaatimus oli lähes 160 miljoonaa euroa.¹⁴⁶

¹⁴² Lemminkäinen Oyj:n pörssitiedotteet 7.12.2016, 19.12.2016 ja 13.1.2017.

¹⁴³ Kyseessä ei siis KHO:n mukaan ole tosiasiansa ollut kartelli vaan hintayhteistyö ja kielletty tietojenvaihto. Tässä tutkielmassa käytetään kuitenkin tapauksesta vakiintunutta termiä ”raakapuukartelli”.

¹⁴⁴ Kyseessä oli ensimmäinen Suomessa tehty *leniency*-hakemus (MAO 614/2009 vrt. MAO 91/2009). Ks. myös Kuoppamäki 2012 s. 83–83. Markkinaoikeus tosin antoi ratkaisunsa ensiksi autojen varaosakartellin seuraamusmaksuasiassa, jossa kartelli saatiin myös selville *leniency*-järjestelmän kautta (MAO 91/2009 sekä Kilpailu- ja kuluttajaviraston lehdistötiedote 3.12.2009).

¹⁴⁵ Koulu 2017 s. 207. Ks. myös Prähli – Puhakka 2014 s. 685.

¹⁴⁶ Metsähallitusta koskeva käräjäoikeuden ratkaisu puukartelliasiansa, tuomio nro 29441, s. 1, s. 6 ja s. 20.

Ainoa ratkaisu, joka varsinaisesta vahingonkorvauskysymyksestä on ehditty antaa, on kärjäoikeuden ratkaisu Metsähallituksen asiassa vuoden 2016 kesäkuulta.¹⁴⁷ Kuntien ja eräiden muiden yhteisöjen asia odottaa kirjoitushetkellä ratkaisuaan: pääkäsittely on alkanut marraskuussa 2016 ja päätynyt helmikuun 2017 puolivälissä.¹⁴⁸ Myös Suurisavotta-ryhmän kanteet odottavat kirjoitushetkellä vielä lopullista ratkaisua (pääkäsittelyn on tarkoitus kestää maaliskuusta 2017 kesäkuuhun 2017).¹⁴⁹ Puukartelliasian relevanssia tämän tutkielman kannalta vähentää se, että ainoa ratkaistu asia, Metsähallituksen asia, ei yksinään ole erityisen hyvä joukkokanteiden malliesimerkki. Se nimittäin käsiteltiin yksin, ja toisin kuin joukkokanteiden malliesimerkissä, Metsähallituksen vahingonkorvausvaatimus, lähes 160 miljoonaa euroa, oli todella suuri. Ratkaisussa ei myöskään päästy vahingon määrän määrittämiseen, sillä siinä todettiin, ettei vahinkoa ollut aiheutunut.¹⁵⁰ Ratkaisu havainnollistaa kuitenkin arviointivaltuussäännöksen soveltamedellytyksiä. On harmillista tämän tutkielman kannalta, ettei raakapuukartelliasian kahdessa muussa asiaryhmässä ole ehditty antaa vielä kärjäoikeuden tuomioita, sillä ne edustavat paremmin kollektiivisen oikeus-suojan tyyppitilannetta. Erityisesti Suurisavotta-ryhmän kanteet ovat tyylipuhdas esimerkki joukkokanteista, sillä kantajia on paljon, kantajat ovat kuluttajiin verrattavissa ja vaatimukset ovat suhteellisen pieniä.¹⁵¹

2.5.3 Autojen varaosakartellin vahingonkorvausoikeudenkäynnit

Autojen varaosakartellissa oli kyse tapauksesta, jossa autovaraosamarkkinoiden tukkuporilla toimineet viisi yritystä HL Group Oy, Oy Kaha Ab, Koivunen Oy, Örum Oy Ab ja Oy Arwidson Ab pitivät vuosina 2004–2005 yllä hintakartellia markkinaoikeuden päätöksen MAO 91/2009 mukaan. KHO (päätös 31.5.2012) ei muuttanut markkinaoikeuden päätöstä.¹⁵²

Atoy Oy nosti viittä kartelliyritystä vastaan kanteen ja vaati vahingonkorvausta kartellin vuoksi menettämästään liiketoiminnasta. Kärjäoikeus hylkäsi vahingonkorvausvaatimuksen, sillä se katsoi, ettei kilpailurikkomusten ja väitetyn vahingon välillä ollut syy-yhte-

¹⁴⁷ Metsähallitusta koskeva kärjäoikeuden ratkaisu puukartelliasiansa, tuomio nro 29441. Vanhentumisasiaa tosin on puukartellissa käsitelty jo pitkään.

¹⁴⁸ Tuomio arvioidaan annettavan syyskuun lopussa 2017 (Kuntaliiton internet-sivujen osio ”Puukartelli”, käyntipäivä 23.2.2017).

¹⁴⁹ Helsingin kärjäoikeuden tiedote 22.6.2016 Metsähallituksen vahingonkorvausoikeudenkäynnistä.

¹⁵⁰ Metsähallitusta koskeva kärjäoikeuden ratkaisu puukartelliasiansa, tuomio nro 29441, s. 1 ja s. 330.

¹⁵¹ Koulu 2017 s. 197 ja s. 207.

¹⁵² Ks. myös Kilpailu- ja kuluttajaviraston internet-sivujen osio ”Hintakartellit ja hintasuositukset”, käyntipäivä 22.3.2017.

yttö.¹⁵³ Hovioikeus oli asiasta samaa mieltä eikä muuttanut käräjäoikeuden ratkaisun lopputulosta.¹⁵⁴ Autojen varaosakartellin merkitystä tämän tutkielman kannalta vähentää se, ettei kyseinen tilanne kehittynyt joukkokannetilanteeksi. Kollektiivisen oikeussuojan piiriin ylipäänsä tapauksen voisi tosin ajatella kuuluvan ehkä siitä syystä, että sitä voisi pitää pilottiratkaisun luonteisena. Hylkäävän tuomion vuoksi muut potentiaaliset kantajat lienevät nimittäin jättäneet kanteen nostamatta.¹⁵⁵

2.6 Vahingonkorvauksen määrää koskevat yleisperiaatteet joukkokanteiden kontekstissa

Joukkoluonteiset vahingonkorvauskanteet sisältävät tyypillisesti joukon yksilöllisiä vaatimuksia: vaatimusten korvausperusteet ja erityisesti määrät yleensä vaihtelevat.¹⁵⁶ Kollektiivisen oikeussuojan käytön vähimmäisedellytyksenä vahingonkorvauskanteissa on pidetty sitä, että vahingonkorvauksen peruste on eri kanteille yhteinen.¹⁵⁷ Vaikka vastuuperuste ja jopa vahingon aiheutuminen sinänsä olisi todettu ryhmän jäsenten kesken yhteisesti, tulee myös vahingon määrä vielä osoittaa.¹⁵⁸ Vahingon määrän osoittaminen vaatii yleensä yksilöllisen käsittelyn, ja sen todistaminen on monesti vaikeaa.¹⁵⁹ Vertailun vuoksi on syytä todeta, että kompensoivaan oikeussuojaan eli joukkoluonteisiin vahingonkorvausoikeudenkäynteihin liittyy sellaista problematiikkaa, jota niin sanottuun preventiiviseen eli lainvastaisen toiminnan jatkumisen estämään pyrkivään kollektiiviseen oikeussuojaan ei liity. Preventiivisessä kollektiivisessä oikeussuojassa yksilöllisiä vaatimuksia ei nimittäin yleensä samalla tavoin ole.¹⁶⁰

¹⁵³ Käräjäoikeuden ratkaisu autojen varaosakartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro. 14988, s. 174 ja s. 180.

¹⁵⁴ Hovioikeuden ratkaisu autojen varaosakartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 533, s. 54.

¹⁵⁵ Näin arvioi ainakin Atoyn pääomistaja Mäki: "Odotimme, että kartellitukkurit olisivat joutuneet korvausvastuuseen Atoylle aiheutuneista vahingoista. Päätös on valitettava, koska nyt yksikään kartellin uhri ei uskalla hakea korvauksia - - ." (Kauppalehden uutinen 1.4.2016).

¹⁵⁶ Koulu 2017 s. 69 ja 82.

¹⁵⁷ Ryhmäkanteen käytön osalta Wihuri 1992 s. 101.

¹⁵⁸ Ståhlberg – Karhu 2013 s. 11–12.

¹⁵⁹ Komission käytännön opas vahingon määrittämisestä SEUT 101 ja 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa SWD (2013) 205, kohta 3. Wihuri 1992 s. 96 ja s. 98 sekä Murray 2011 s. 181. Syy-yhteyden osoittaminen on toinen kollektiiviseen oikeussuojaan liittyvä mielenkiintoinen kysymys, joka yleensä vaatii varsin yksilöllistä todistelua (Wihuri 1992 s. 92 sekä Maniotis s. 202). Syy-yhteyden osoittaminen voi jossain tapauksissa olla erittäin vaikeaa (Saarnilehto 2010 s. 58 sekä Viljanen 2009 s. 577). Syy-yhteyden osoittamisesta kartellivahingonkorvausoikeudenkäynneissä ks. tarkemmin Kanninen – Saraste – Tammelin 2006 s. 423–425. Syy-yhteyden osoittamiseen kollektiivisen oikeussuojan ongelmana ei valitettavasti voida kuitenkaan tässä tutkielmassa syvemmin paneutua.

¹⁶⁰ Koulu 2017 s. 77.

Näistä lähtökohdista kollektiivinen oikeudenkäynti vahingonkorvaustilanteissa näyttää vain rajallisesti mahdolliselta: kollektiivisuus on usein mahdollista vain esimerkiksi korvausperusteen osalta. Jopa Yhdysvalloissa kollektiiviset vahingonkorvaustapaukset ovat olleet laskussa 1990-luvulta lähtien ja tuomioistuimet ovat kieltäytyneet käsittelemästä tiettyjä asioita ryhmäkanteena siitä syystä, että ne vaativat yksilöllistä vahingon määrän ja syy-yhteyden käsittelyä.¹⁶¹ Vahingonkorvauskanteiden kollektiiviseen käsittelyyn liittyvää problematiikkaa havainnollistaa myös se, että ryhmäkannelain valmistelun yhteydessä jopa esitettiin useasti, ettei vahingonkorvausvaatimuksia voitaisi käsitellä ryhmäkannemenettelyssä ilman aineellisen vahingonkorvausoikeuden muuttamista.¹⁶² Vahingonkorvauksen määrä onkin kysymys, jonka peruseriaatteista poikkeamiseen liittyy erityisen suuria paineita kollektiivisen oikeussuojan piirissä.¹⁶³

Ennen vahingonkorvauksen määrän tarkempaa käsittelyä on syytä tarkentaa, että vahingon määrä ja vahingonkorvauksen määrä ovat terminologisesti eri asioita. Vahingon määrä tarkoittaa tosiasiasa aiheutuneen vahingon määrää, kun taas vahingonkorvaus on tuomioistuimen määräämä summa korvausta eli varsinaisen saatavan määrä.¹⁶⁴ Aineellisoikeudellisessa ihannetilanteessa Suomen oikeuden mukaan vahingon määrä ja vahingonkorvauksen määrä ovat saman suuruiset, mutta esimerkiksi rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen sallivissa oikeusjärjestyksissä vahingonkorvauksen määrä voi olla paljon suurempi kuin tosiasiasa aiheutuneen vahingon määrä. Samoin OK 17:2.3:n arviointivaltuussäännöstä sovellettaessa vahingonkorvaus perustetaan vahingon määrän arvioimiseen, jolloin vahingonkorvauksen määrä ei välttämättä vastaa tismalleen aiheutuneen vahingon määrää.

Suomen vahingonkorvausoikeuden lähtökohtana vahingonkorvauksen määrän määrittämisessä on *täyden korvauksen periaate*.¹⁶⁵ Täyden korvauksen määrä määritetään ns. *differenssiopin* avulla. Differenssioppi tarkoittaa sitä, että vahingonkärsijä on saatettava siihen asemaan, jossa hän olisi ollut siinä hypoteettisessa tilanteessa, ettei vahinkoa olisi aiheutu-

¹⁶¹ Wihuri 1992 s. 96 ja s. 98, Murray 2011 s. 181–182 sekä Stadler 2011 s. 164. Wihuri (1992 s. 96) toteaa, että vahingon määrä on kysymys, jolla on vahingonkorvausvastuun edellytyksistä kaikkein suurin riski muodostua yksilölliseksi.

¹⁶² HE 154/2006 vp s. 16.

¹⁶³ Samansuuntaisesti Wihuri 1992 s. 98.

¹⁶⁴ Ståhlberg – Karhu 2013 s. 71 sekä Havu 2015 s. 9 ja s. 19. Havu (2015 s. 9 ja alaviite 37) toteaa, että esimerkiksi uuden OK 17:2.3:n esityöt sisältävät ristiriitaisuuden siltä osin, tarkoittaako säännöksen tilanne vahingonkorvauksen ollessa kyseessä vahingon vai vahingonkorvauksen arviointia. Yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 46/2014 vp s. 47) todetaan esimerkiksi, että ”[s]äännös koskisi *vahingon määrän* lisäksi soveltamisalaa laajentaen myös muita *yksityisoikeudellisia saatavia*”. Korostukset ovat tässä kohdassa kirjoittajan lisäämiä ja Havun artikkeliin perustuvia.

¹⁶⁵ Ståhlberg – Karhu 2013 s. 397.

nut. Vahingonkorvauksen määrä ilmentää siis todellisen ja hypoteettisen tapahtumainkulun välistä erotusta.¹⁶⁶ Täyden korvauksen periaatteella on kaksi ulottuvuutta: koko vahinko on korvattava, mutta toisaalta rikastumiskiellon periaatteen mukaan vahingonkorvaus ei saa myöskään johtaa siihen, että vahingonkärsijä pääsisi parempaan asemaan, kuin missä hän olisi ollut ilman vahinkotapahtumaa.¹⁶⁷ Myös EU-oikeudessa täyden korvauksen periaatetta on pidetty vahvana lähtökohtana, jota on painotettu viime vuosina monissa eri yhteyksissä sekä Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä.¹⁶⁸ Vahingonkorvaus toteutetaan aina rahamääräisenä, eli vahingonaiheuttaja veloitetaan suorittamaan vahingon kärsijälle tietty määrä rahaa, oli sitten kyse taloudellisesta tai henkilövahingosta.¹⁶⁹

Täyden korvauksen periaate ja differenssiteoria johtavat käytännössä siihen, että vahingon määrä tulee myös joukkokannetilanteessa määrittää yksilöllisesti.¹⁷⁰ Tämä on kollektiivisen oikeussuojan tehokkaan toteutumisen kannalta ongelma. Toisaalta vahingon määrän tarkan osoittamisen kannalta hankalaa on se, että differenssiopin mukainen vahingonkorvaus perustuu hypoteettiseen tapahtumakulkuun, joka on vain ”erilaisten oletusten tulos” eikä koskaan todellinen historiallinen tapahtuma.¹⁷¹ Vahingon määrän osoittamisen hypoteettisuus voikin olla avain todisteluprivilegioiden käyttöönottamiseen: koska vahingon määrä on aina kuviteltu asia, ei mielestäni olisi niin vakavaa, jos vahingonkorvauskin määritettäisiin hieman vapaammin.

Rangaistusluonteisella vahingonkorvauksella tarkoitetaan puolestaan sitä, että tuomitaan vahingonkorvaus, joka on selvästi suurempi kuin todellinen aiheutunut vahinko.¹⁷² *Common law* -maissa, esimerkiksi Yhdysvalloissa, voidaan tuomita rangaistusluonteisia vahin-

¹⁶⁶ Esimerkiksi Wihuri 1992 s. 96, Viljanen 2000 s. 3 sekä Kanninen – Saraste – Tammelin 2006 s. 428–429. Vahingonkorvauksella on kahdenlaisia tavoitteita. Vahingonkorvauksella on toisaalta reparatiivinen rooli, eli se täyttää vahinkoa kärsineen oikeuden saada vahingosta asianmukainen korvaus. Toisaalta vahingonkorvauksella on preventiivinen rooli, eli sen tehtävä on myös ehkäistä vahinkoja ennalta. Täyden korvauksen periaate painottuu enemmän ensiksi mainittuun ja rangaistusluontoinen vahingonkorvaus jälkimmäiseen tavoitteeseen (KOM(2008) 165 lopullinen, 2.4.2008, s. 3, Wihuri 1992 s. 87 sekä Ståhlberg – Karhu 2013 s. 8–9). Englanniksi täyden korvauksen periaatteen mukaisista vahingonkorvauksista käytetäänkin termiä ”*compensatory damages*” (vrt. rangaistusluontoinen vahingonkorvaus – ”*punitive damages*”).

¹⁶⁷ Esimerkiksi Hemmo 2005 s. 204, Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010 s. 72–73, Cavalier 2011 s. 220, Ståhlberg – Karhu 2013 s. 393–394 ja s. 397 sekä Aine 2016 s. 141.

¹⁶⁸ Ks. esimerkiksi KOM(2008) 165 lopullinen, 2.4.2008, s. 3, Komission tiedonanto vahingon määrittämisestä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C 167/07 sekä Yhdistetyt asiat C-295–298/04, Manfredi, kok. 2006 I-6619, 95 kohta. Täyden korvauksen periaate on tosin vain lähtökohta, jota on kritisoitu useasta eri näkökulmasta. Täyden korvauksen periaatteeseen liittyvistä ongelmista ks. esimerkiksi Viljanen 2000 s. 3–4.

¹⁶⁹ Viljanen 2000 s. 15.

¹⁷⁰ Wihuri 1992 s. 96.

¹⁷¹ Kanninen – Saraste – Tammelin 2006 s. 428, Viljanen 2009 s. 566 sekä Ståhlberg – Karhu 2013 s. 9. Erityisesti kartellivahingon määrä voidaan arvioida useiden erilaisten hypoteettisten tapahtumainkulkujen avulla (Kanninen – Saraste – Tammelin 2006 s. 428).

¹⁷² Esimerkiksi Gotanda 2007 s. 509–510, Lindblom 2008 s. 63 sekä Keske 2010 s. 197–198.

gonkorvauksia myös ryhmä- tai joukkokanteissa.¹⁷³ Rangaistusluonteisessa vahingonkorvauksessa otetaan huomioon vahinkoa aiheuttaneen henkilön teon moitittavuus, eli keskiössä on, toisin kuin täyden korvauksen periaatetta sovellettaessa, vahingonkärsijän sijaan vahingonaiheuttaja. Suomen voimassaolevan oikeuden mukaan vastaajan toiminnan moitittavuudella taas ei ole eikä sillä myöskään saa olla merkitystä vahingonkorvauksen määrän kannalta. Rangaistusluonteista vahingonkorvausta perustellaan esimerkiksi sen vahinkojen aiheuttamista ehkäisevällä vaikutuksella.¹⁷⁴ Vahingonkorvauksella onkin Yhdysvalloissa suuremmassa määrin rikkomuksia ennaltaehkäisevä tarkoitus kuin Pohjoismaissa.¹⁷⁵ Rangaistusluontoiset vahingonkorvaukset saattavat olla Yhdysvalloissa valtavia. Esimerkiksi Yhdysvaltojen *Clayton Antitrust Actin* 4 §:n mukaan kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvaustapauksissa on mahdollista tuomita jopa kolminkertainen vahingonkorvaus. Myös yhdysvaltalaisessa tupakka-oikeudenkäynnissä vuonna 2007 määrättiin 821 000 dollaria korvausta varsinaisesta vahingosta (englanniksi: *compensatory damages*) ja peräti 79,5 miljoonaa dollaria rangaistusluonteista vahingonkorvausta.¹⁷⁶

Kansallisessa oikeudessamme ja yleisesti muissakin roomanis-germaanisen oikeusperinteen maissa rangaistusluonteinen vahingonkorvaus on kielletty, eli vahingonkorvaus ei saa ylittää todellista aiheutunutta vahinkoa eikä tekijän moitittavuudella ole merkitystä vahingonkorvauksen määrän arvioinnissa.¹⁷⁷ Jopa *common law* -maihin kuuluvassa Iso-Britanniassa rangaistusluonteinen vahingonkorvaus on rajoitettu vain tiettyihin erityistapauksiin.¹⁷⁸ Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen kieltö on yhteydessä rikastumiskiellon periaatteeseen, eli vahingonkorvaus ei saa olla suurempi kuin aiheutunut vahinko. Roomanis-germaanisen oikeuskulttuurin maissa katsotaan, että rangaistuksia voidaan tuomita vain rikosoikeuden alalla. Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen kieltö on niin keskeinen Suomen oikeudessa, että sen on katsottu olevan jopa *ordre public* -kysymys.¹⁷⁹ Myös EU-oikeudessa suhtaudutaan kielteisesti rangaistusluonteiseen vahingonkorvauk-

¹⁷³ Lindblom 2008 s. 62–63, sekä Raja – Lomas 2015 s. 77. Lindblomin mukaan rangaistusluonteinen vahingonkorvaus voi Yhdysvalloissa olla jopa kaksi tai kolme kertaa todellisen aiheutuneen vahingon suuruinen.

¹⁷⁴ Esimerkiksi Viljanen 2000 s. 456–457.

¹⁷⁵ Gotanda 2007 s. 510, Lindblom 2008 s. 63 sekä Taruffo 2001 s. 410.

¹⁷⁶ Ks. Cavalier 2011 s. 220.

¹⁷⁷ Cavalier 2011 s. 221. Myös esimerkiksi Saksassa rangaistusluonteiset vahingonkorvaukset on kielletty (ks. esimerkiksi Keske 2010 s. 234). Vrt. ratkaisu KKO 1994:62, jossa hyväksyttiin teon moitittavuuden vaikutus vahingonkorvauksen määrän suuruuteen.

¹⁷⁸ Keske 2010 s. 217.

¹⁷⁹ Gotanda 2007, s. 508, s. 510 ja s. 518 sekä Cavalier 2011 s. 221. Tosin Cavalierin näkemyksen mukaan Ranskan oikeuden *ordre public* hyväksyy rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen.

seen.¹⁸⁰ Paikoin oikeuskirjallisuudessa esiintyy tosin näkemys, että Euroopan maat olisivat menossa kohti rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen hyväksymistä, sillä esimerkiksi komission kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskevassa vihreässä kirjassa on mainittu vaihtoehtona rangaistusluonteinen vahingonkorvaus.¹⁸¹ EU-toimielinten taholta tulleiden uudempien näkemysten valossa rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen käyttöönotto ei kuitenkaan näytä todennäköiseltä.¹⁸² Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen käyttöönotto tulee kuitenkin tutkielman viidennessä jaksossa pohdittavaksi muiden kehitysvaihtoehtojen rinnalla.

¹⁸⁰ KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013, s. 9, Euroopan parlamentin päätöslauselma kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 2.2.2012, kohta 20., alakohta ”Täysi korvaus todellisesta vahingosta”, Mietintö kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 12.1.2012, s. 9 sekä Komission suositus yhteisistä kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevista periaatteista 2013/396/EU, 11.6.2013, kohta 31. Näin myös oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Werlauff 2013 s. 185. Hänen mukaansa rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen kieltäminen on yksi kollektiivisten oikeussuojakeinojen väärinkäyttöä ehkäisevistä elementeistä. Myös EU:n kilpailuoikeudessa suhtaudutaan kieltävästi rangaistusluonteiseen vahingonkorvaukseen (kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauskanteista annetun direktiivin 3 artikla).

¹⁸¹ KOM(2005) 672 lopullinen, 19.12.2005, s. 8 sekä Gotanda 2007 s. 507–509 ja 520–521. Gotanda käsittelee paljon sitä, voitaisiinko rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen sisältäviä tuomioita edes täytäntöönpanna Euroopan maissa, koska niiden katsotaan olevan *ordre publicin* vastaisia (ks. esimerkiksi Gotanda 2007 s. 509)

¹⁸² Ks. esimerkiksi Komission suositus yhteisistä kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevista periaatteista 2013/396/EU, 11.6.2013, kohta 31. Kohdassa sanotaan: ”Joukkovahinkotilanteen vuoksi kärsimään joutuneille luonnollisille tai oikeushenkilöille myönnettävän vahingonkorvauksen ei pitäisi olla suurempi kuin korvaus, joka olisi myönnetty siinä tapauksessa, että vaadetta olisi ajettu eril- lisillä kanteilla. Erityisesti olisi kiellettävä sellaiset rankaisevat vahingonkorvaukset, jotka johtavat liiallisen korvauksen suorittamiseen vahingon kärsineelle kantajaosapuolelle.”

3 Vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa koskevat prosessisäännöt

3.1 Vapaa todistusteoria todistelun lähtökohtana myös joukkokanteissa

Vahingonkorvausta koskevissa oikeudenkäynneissä todistelu on keskeisessä asemassa, sillä vahingonkorvauskanteisiin liittyy yleensä vaikeasti todistettavissa olevia asioita, joista erityisen vaikeana on pidetty vahingon määrän osoittamista.¹⁸³ Vahingon määrän osoittaminen on vahingonkorvausoikeudenkäynneissä tärkeää paitsi siksi, että se on korvausvastuun edellytys, myös siksi, että se määrittää tuomittavan vahingonkorvauksen määrän. Kollektiivisen oikeussuojan toteutumisen kannalta merkittävä on kysymys siitä, kuinka suurelta osin vahingon määrä voidaan osoittaa ryhmän jäsenten kesken yhteisellä todistelulla. Kysymys on kollektiivisen oikeussuojan kannalta merkittävä, sillä vahingon määrää koskeva yhteinen todistelu tehostaa todistelua ja laskee todistelukustannuksia. Asiantuntijatodistelussa kustannussäästö voi olla erityisen suuri.¹⁸⁴

Joukkoluontoisissa vahingonkorvauskanteissa vahingon määrän osoittamisen kannalta merkittävään asemaan nousevat OK:n näyttökynnystä ja todistusharkintaa koskevat säännökset.¹⁸⁵ Todistelua koskevat yleissäännökset ovat OK 17 luvussa. Tarkasteltaessa OK 17 luvun säännöksiä on tärkeä huomata, että niitä on muutettu lailla 732/2015. Tämän tutkielman kannalta perustavanlaatuisia uudistuksia ei ole tullut, mutta on tärkeää panna merkille, että tutkielman kannalta keskeiseen tuomioistuimen arviointivaltuussäännökseen (vanha OK 17:6, muutettu lailla 732/2015, nykyinen OK 17:2.3) on tullut muutoksia, joita ei voi pitää ainakaan täysin merkityksettöminä.¹⁸⁶ Nämä muutokset mainitaan merkityksellisissä kohdin.¹⁸⁷ Suomen prosessilaki on rakennettu yksilöllisen oikeussuojan vaatimuksia varten, ja siksi sen soveltaminen kollektiiviseen oikeussuojaan on jossain määrin kankeaa. Soveltaminen vaatii ainakin tuomioistuimelta tapauskohtaista harkintaa monissa tilanteissa, kuten sovellettaessa todistelua koskevia OK 17 luvun säännöksiä ja erityisesti tässä jaksossa käsiteltävää OK 17:2.3:a.

¹⁸³ Halila 1961 s. 291.

¹⁸⁴ Rautio – Frände 2016., s. 82–83 ja s. 87.

¹⁸⁵ Koulu 2017 s. 82.

¹⁸⁶ HE 46/2014 vp s. 46.

¹⁸⁷ Esimerkiksi Aine (2016 s. 143) toteaa, että OK 17:6 ja OK 17:2.3 muodostavat tietynlaisen jatkumon.

Peruslähdekohtana todistelulle suomalaisissa tuomioistuimissa on *vapaa todistusteoria*.¹⁸⁸ Vapaa todistusteoria käsittää sen, että sekä todistelu että todistusharkinta on vapaata. *Vapaa todistelu* koskeva säännös sisältyy OK 17:1.1:iin¹⁸⁹, jonka mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.¹⁹⁰ Pääsääntönä on siis se, ettei asianosaisten mahdollisuutta esittää näyttöä eri todistuskeinoin ole rajoitettu.¹⁹¹ Vapaan todistusteorian toinen osa, *vapaa todistusharkinta*, tarkoittaa puolestaan sitä, että tuomioistuin harkitsee vapaasti ilman lain sitovia säännöksiä, mikä näyttöarvo tietyille todisteille annetaan.¹⁹² Tämä vaatimus sisältyy OK 17:1.2:iin, jonka mukaan tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Momentin mukaan tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä.¹⁹³ Tuomareiden näytön vaikuttavuutta koskevaa harkintaa ei siis ole laissa säännelty.¹⁹⁴ KKO:n ennakkoratkaisutkaan eivät voi suoraan ohjata tätä ajatusprosessia: ne tarjoavat ”pedagogisia” esikuvia näytön arvioinnin esittämiselle tuomiossa.¹⁹⁵

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että jokaisen kantajan osalta on pääsäännön mukaan näytettävä tälle yksilöllisesti aiheutuneen vahingon määrä myös joukkokanteissa. Mitään varsinaista kollektiivisia oikeudenkäyntejä koskevaa vahingon määrän määrittämistä sääntelevää yhteisen käsittelyn mahdollistavaa poikkeussäännöstä ei oikeudessamme ole.¹⁹⁶ Tästä

¹⁸⁸ HE 137/1945 vp s. 1–2, Lappalainen 2001 s. 138, Saranpää 2010 s. 125, Jokela 2015 s. 191 sekä Rautio – Frände 2016 s. 2. Vrt. aiempi *legaalinen eli lakisääntöinen todistusteoria*, jossa eri todistuskeinoja, niiden käyttämistä, todisteiden arviointia ja täyden näytön vaatimusta säänneltiin tiukoilla vaatimuksilla (ks. erityisesti Pihlajamäki 1997 s. 165 sekä lisäksi Lappalainen 2001 s. 139, Tapanila – Pölönen 2015 s. 36 ja Rautio – Lappalainen 2017a s. 612).

¹⁸⁹ Vapaa todistelu koskeva momentti vastaa aiemman lain mukaista oikeustilaa, mutta aiemmin vapaasta todistelusta ei säädetty laissa (HE 46/2014 vp s. 45). Vapaan todistelun lisäksi OK 17:1.1 sisältää myös vaatimukset todistelun välittömyydestä (todistelu esitetään sille tuomioistuimelle, joka ratkaisee asian) sekä kontradiktorisuuden vaatimuksen (asianosaisella on oikeus lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta).

¹⁹⁰ Ilmaisu ”jollei laissa toisin säädetä” viittaa siihen, että säännökseen sisältyy poikkeuksia. Poikkeuksista OK 17:1.1:n vapaan todistelun pääsääntöön säädetään muun muassa OK 17:8:ssa (Rautio – Frände 2016 s. 30).

¹⁹¹ Rautio – Lappalainen 2017a s. 612.

¹⁹² Lappalainen 2001 s. 138, Jokela 2015 s. 191–192, Pölönen – Tapanila 2015 s. 35 sekä Rautio – Frände 2016 s. 30 ja 36.

¹⁹³ ”Jollei laissa toisin säädetä” tarkoittaa lain esitöiden mukaan sitä, että joissain tapauksissa todisteen (esimerkiksi tunnustus, legaalinen presumtio) näyttöarvosta saatetaan säätää erikseen (HE 46/2014 vp s. 46).

¹⁹⁴ Lappalainen – Rautio 2017a s. 612.

¹⁹⁵ Rautio – Frände 2016 s. 36.

¹⁹⁶ Raja – Lomas 2015 s. 77. Rajan ja Lomaksen (2015 s. 77) mukaan tällaisten poikkeussäännösten puuttuminen ilmentää eurooppalaisen oikeuskulttuurin perustavanlaatuisen arvojen suojelemista.

merkittävänä poikkeuksena on kuitenkin OK 17:2.3:n (aiempi OK 17:6) mukainen arviointivaltuussäännös, joka valtuuttaa tuomioistuimen arvioimaan tietyissä tilanteissa saatavan määrän. Säännöstä on sovellettu Suomessa joukkokannetilanteissa, mitä voidaan pitää jossain määrin yllättävänä, sillä säännöksen tarkoituksena ei ole alun perin ollut yksilöllisen todistelun välttäminen ja kollektiivisen oikeussuojan tukeminen.

3.2 Todistustaakkaa ja näyttökynnystä koskevien pääsääntöjen soveltuminen joukkokanteisiin

Vahingonkorvausasioissa todistustaakkaa ja näyttökynnystä koskevat kysymykset ovat erityisen relevantteja, sillä vahingonkorvausasioissa on osoitettava useita asioita.¹⁹⁷ Keskeiseksi säännökseksi nouseekin OK 17:2, joka koskee todistustaakkaa ja näyttökynnystä riita-asioissa.¹⁹⁸ Säännöksen ohjauskyky ei ole erityisen vahva, sillä se on muotoilultaan hyvin yleisluonteinen.¹⁹⁹ Se tarjoaa kuitenkin laintasoisen lähtökohdan sille, miten todistustaakka jakautuu ja millainen on näyttökynnys riita-asioissa. Todistustaakan jako ja näyttökynnys aktualisoituvat kysymyksinä indispositiivisissa riita-asioissa vain, jos asianosainen vetoaa vaatimustensa tueksi konkreettisiin oikeustositseikkoihin ja vastapuoli kiistää nämä toisen asianosaisen väitteet.²⁰⁰

Todistustaakka (*onus probandi*) on yksi todistusoikeuden peruskysymyksistä.²⁰¹ OK 17:2.1:ssä säädetään todistustaakan jakautumisesta: riita-asiassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Kyseessä on todistustaakan jakautumisen pääsääntö, joka ei kuitenkaan anna yksiselitteistä vastausta todistus-

¹⁹⁷ Saarnilehto 2010 s. 57.

¹⁹⁸ OK 17:2:ssa on ollut tarkoitus säilyttää nykytila, joskin OK 17:2.2 sisältää uutta sääntelyä. Nykyään sekä todistustaakkaa koskevan kysymyksen että näyttötaakan katsotaan olevan niin kiinteässä yhteydessä toisiinsa, että niiden katsotaan olevan osa yhtä ”todistustaakkaongelmaa” (Lappalainen – Rautio 2017b s. 712 ja s. 716).

¹⁹⁹ Saarnilehto (2010 s. 102) esittää, että todistustaakaan vaikuttaa neljä tekijää: materiaalisen oikeuden tarpeet, kokemusperäinen todennäköisyys, näyttömahdollisuus ja esitetty muu näyttö. Lisäksi erityislainsäädäntö sisältää erilaisia näyttötaakaan vaikuttavia säännöksiä (ks. esimerkiksi Lappalainen 2001 s. 308).

²⁰⁰ Rautio – Frände 2016 s. 36.

²⁰¹ Pölönen – Tapanila 2015 s. 127. Todistustaakasta käytetään yleisesti myös termejä näyttötaakka, näyttövelvollisuus, näyttövastuu ja todistamisvelvollisuus (ks. esimerkiksi Lappalainen 2001 s. 310, Saarnilehto 2010 s. 54, Jokela 2015 s. 345 sekä Pölönen – Tapanila 2015 s. 127). Pohjoismaissa on tosin 1940-luvulta lähtien alettu kannattaa näyttöenemmysperiaatetta eli ns. ylipainoperiaatetta, jonka mukaan todistustaakka ei ole kummallakaan asianosaisapuolella, vaan tuomioistuin ratkaisee asian sen perusteella, kumpaa vaihtoehtoa se pitää todennäköisempänä (esimerkiksi Saranpää 2010 s. 2–3 sekä Jokela 2015 s. 351–354). Jokela (2015 s. 353) tosin toteaa, ettei näyttöenemmysperiaatetta voida hyväksyä pääsäännöksi todistustaakka-säännösten sijaan.

taakan jakautumisesta kaikissa tilanteissa.²⁰² Todistustaakalla tarkoitetaan sitä, että sillä asianosaisella, jolla on todistustaakka, on velvollisuus näyttää tietty tosiseikka toteen. Jos kyseinen asianosainen ei tähän pysty, kantaa hän kielteiset seuraukset siitä, jos kyseistä seikkaa ei voida näyttää toteen.²⁰³ Tällöin ratkaisun perustaksi tulee kyseisen osapuolen kannalta edullisen seikan vastakohta. Hallituksen esityksestä käy ilmi, että OK 17:2.1:n muotoilu on yhteydessä väittämistaakan jakoon. Väittämistaakalla tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on velvollisuus vedota tiettyyn oikeustositseikkaan, jotta se otettaisiin ratkaisussa huomioon. Pääsääntöisesti sillä henkilöllä, jolla on väittämistaakka, on myös todistustaakka kyseisestä seikasta.²⁰⁴ Pääsääntöisesti kaikissa riita-asioissa kantajalla on todistustaakka niistä seikoista, joihin kantaja vetoaa vaatimustensa tueksi, ja vastaajalla on todistustaakka vastatosiseikoista.²⁰⁵ Jos tietystä seikasta ei ole esitetty riittävää näyttöä, todistustaakka on siis se, joka määrittää ratkaisun lopputuloksen.²⁰⁶

Näyttökynnystä koskevan OK 17:2.2:n mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön. Säännös vastaa yleisluontoisesti siihen, miten paljon näyttöä on esitettävä, jotta asianosaisen on selvinnyt todistustaakastaan. Asianosaisen on siis esitettävä ”uskottava näyttö”, josta lain esitöiden mukaan voidaan käyttää myös termiä ”jonkinlainen järkevä näyttöenemmyys”.²⁰⁷ Säännös vahvistaa siis Ruotsista peräisin olevaan näyttöenemmyysperiaatteen, mutta näyttöenemmyyttä lienee halutun vielä korottaa niin, että se on hieman enemmän kuin yksinkertainen näyttöenemmyys 50 %.²⁰⁸ Ennen OK 17 luvun uudistusta näyttökynnystä koskevaa vastaavalaista säännöstä ei ole ollut, mutta uusi säännös ei muuta oikeustilaa aiemmasta.²⁰⁹ Uskot-

²⁰² OK 17:2.1:n mitänsanomattomuudesta ks. Lappalainen 2001 s. 308 (vanha OK 17:1), Saarnilehto 2010 s. 67 (vanha OK 17:1), Saranpää 2013 s. 953, Ståhlberg – Karhu 2013 s. 511, Jokela 2015 s. 347 sekä Pölönen – Tapanila 2015 s. 127.

²⁰³ Rautio – Frände 2016 s. 36, Saarnilehto 2010 s. 53 sekä Lappalainen 2001 s. 307.

²⁰⁴ Lappalainen 2001 s. 320, Saranpää 2013 s. 954, Jokela 2015 s. 345–347, Pölönen – Tapanila 2015 s. 127 sekä Lappalainen – Rautio 2017b s. 715 ja s. 718–719. Tosin on nähty, että todistustaakkanormien rooli on laajempi kuin vain ratkaista tilanteet, joissa jotain seikkaa ei ole onnistuttu näyttämään toteen (Lappalainen – Rautio 2017b s. 712). Pölönen ja Tapanila (2015 s. 127) muotoilevat näyttötaakkaa koskevan pääsäännön muotoon: ”Se joka väittää, näyttää”. Antiikin roomalaiset ilmaisivat asian seuraavasti: *ei incumbit probatio qui dicit non qui decat*.

²⁰⁵ HE 46/2014 vp s. 46.

²⁰⁶ Pölönen – Tapanila 2015 s. 127.

²⁰⁷ Ibid., s. 135 sekä Lappalainen – Rautio 2017b s. 729. Vanhasta käsitteestä ”täysi näyttö” on kokonaan luovuttu (HE 46/2014 vp s. 46). Näyttöenemmyysperiaatetta tarkemmin on tutkinut Saranpää 2010.

²⁰⁸ Saranpää 2013 s. 959–960 sekä Pölönen – Tapanila 2015 s. 135. HE 46/2014:ssä (s. 46) todetaan, että riita-asioissa näyttökynnys on matalampi kuin rikosasioissa, joissa näyttökynnyseltä vaaditaan tasoa ”ei varteenotettava epäily”. Ks. esimerkiksi Lappalainen – Rautio 2017b s. 730.

²⁰⁹ HE 46/2014 vp s. 46.

tavan näytön ja järkevän näyttöenemmyyden käsitteet eivät ole mitenkään yksiselitteisiä, ja tuomioistuimen suorittamalle harkinnalle jääkin huomattavasti sijaa.²¹⁰

OK 17:2:n 1 ja 2 momenteissa on kysymys ainoastaan todistustaakkaa ja näyttökynnystä koskevista pääsäännöistä, joista poikkeamisen mahdollistaa OK 17:2.4:n poikkeussäännös: mitä säännöksen 1 (todistustaakka) ja 2 (näyttökynnys) momentissa säädetään, noudatetaan, jollei todistustaakasta tai näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu.²¹¹ Aina todistus- ja väittämistaakka eivät siis ole samalla osapuolella eikä uskottavaa näyttöä tarvita tuomion perustaksi.²¹² Todistustaakka voi olla siis myös käännetty, mikä tarkoittaa sitä, ettei sillä asianosaisella, jolla on väittämistaakka oikeustositseikoista, ole todistustaakkaa. Tällainen tilanne on kyseessä esimerkiksi KilpVahL 2.3 §:n mukaisessa kartelleja koskevassa vahinko-olettamasäännöksessä, jonka mukaan kartellin oletetaan aiheuttaneen vahinkoa, jollei rikkomiseen syyllistynyt muuta näytä.²¹³ Kartellia koskevassa vahingonkorvausasiassa asianosaisella, jolla on väittämistaakka oikeustositseikoista, ei siis ole todistustaakkaa siitä, että kartelli on ylipäänsä aiheuttanut vahinkoa. OK 17:2.3:n arviointivaltuussäännös on taas esimerkki säännöksestä, joka mahdollistaa poikkeamisen uskottavan näytön esittämisen vaatimuksesta.

Lain lisäksi pääsäännöistä voidaan poiketa myös, jos ”asian laadusta” johtuu muuta. Tällä ilmaisulla on laissa tunnustettu todistustaakan jakautumista koskevan kysymyksen vaikeus. Lain esitöiden mukaan ilmaisu ”asian laadusta” tarkoittaa sitä, että todistustaakka voi perustua myös oikeuskäytäntöön.²¹⁴ Todistustaakan jakautumisen on tosin oikeustieteen piirissä sanottu voivan perustua jopa oikeuskirjallisuuteen.²¹⁵ Jokela on kuitenkin todennut, että oikeustieteessä ja -käytännössä kehitellyt todistustaakkasäännöt ovat osittain kiistanalaisia.²¹⁶

Vahingonkorvausasioissa todistustaakkaa koskevan pääsäännön mukaan vahingonkorvausta vaativan on siis näytettävä toteen hänelle aiheutunut korvattavaa lajia oleva vahinko eli kantajan kannalta epäedullinen muutos, vahingon määrä, vahingonaiheuttajan

²¹⁰ Rautio – Frände 2016 s. 37. Uskottavan näytön käsitteen sisällöstä ks. Jokela 2015 s. 346–347. Tosiasiasa tässä jaksossa käsitellyt todistustaakan ja näyttökynnyksen lähtökohdat ovat vain teoreettisia pääsääntöjä. Käytännössä tuomarin suorittama todistusharkinta tapahtuu vapaammin (Lappalainen – Raution 2017b s. 713).

²¹¹ Pölönen – Tapanila 2015 s. 127.

²¹² Lappalainen 2001 s. 320 sekä Jokela 2015 s. 347.

²¹³ Käännetty todistustaakka on kyseessä myös esimerkiksi osakeyhtiölain (21.7.2006/624) johdon vahingonkorvausvelvollisuutta koskevan 22:1.3:n tilanteissa. Tällainen poikkeussäännös on myös muun muassa maksupalvelulain (290/2010) 72 §:ssä.

²¹⁴ HE 46/2014 vp s. 48 sekä Pölönen – Tapanila 2015 s. 128.

²¹⁵ Lappalainen – Rautio 2017b s. 720.

²¹⁶ Jokela 2015 s. 347–348.

menettely eli vastuuperuste sekä vahingonaiheuttajan menettelyn ja aiheutuneen vahingon välinen syy-yhteys.²¹⁷ Korvausvastuusta vapauttavat seikat, kuten vahingonkärsijän myötävaikutus tai ulkopuolisen syyn vaikutus, on puolestaan vahingonaiheuttajan näytettävä.²¹⁸ Vastaajalla ei ole kuitenkaan suoranaista velvollisuutta osoittaa, ettei vahinkoa ole aiheutunut.²¹⁹ Vahingonkorvauksen tuomitsemisen edellytyksiä koskevaan pääsääntöön sisältyy toki poikkeuksia, joista edeltävässä kappaleessa on mainittu tämän tutkielman kannalta kaksi keskeistä.²²⁰ Tässä jaksossa käsitellyt todistustaakkaa koskevat lähtökohdat on tärkeää pitää mielessä, kun seuraavassa käsitellään tarkemmin todistustaakkaan liittyviä poikkeuksia. Erityisesti on korostettava sitä pääsääntöä, että jos vahingonkorvausta vaativa ei osoita vahingon määrää eikä kyseessä ole jokin seuraavassa jaksossa käsiteltävistä arviointivaltuussäännöksen soveltamistilanteista, vahingonkorvausta ei lähtökohtaisesti voida tuomita. Tästä pääsäännöstä käytännössä kuitenkin poiketaan usein vedoten esimerkiksi seuraavaksi käsiteltävään arviointivaltuussäännökseen. Tällöin tuomioistuin tekee ratkaisun käytettävissä olevan informaation perusteella ja lukee näyttövelvollisuutensa laiminlyöneen osapuolen haitaksi näytön puuttumisesta aiheutuneen epävarmuuden.²²¹ Vahingon määrää koskevaa näyttövaatimusta on kuitenkin pidetty maltillisena.²²²

Lisäksi painotan, että seuraavassa jaksossa käsiteltävä tuomioistuimen arviointivaltuussäännös poistaa kantajan todistustaakan ja alentaa näyttökynnystä vain vahingon määrän osalta, ei muiden vahingonkorvauksen edellytysten osalta.²²³ Kantajalla on siis arviointivaltuussäännöksen soveltamistilanteissa edelleen todistustaakka muista edellä mainituista

²¹⁷ Halila 1955 s. 259–260, Wihuri 1992 s. 89, Lappalainen 2001 s. 337–338, Saarnilehto 2010 s. 57 sekä Pölönen – Tapanila 2017 s. 127. Esimerkiksi liikennevahinkoa koskevassa tapauksessa KKO 1997:63 korvausvaatimus hylättiin, sillä kantaja ei ollut näyttänyt toteen syy-yhteyttä hänelle aiheutuneiden oireiden ja kolarissa saadun niskan retkahdusvamman välillä. Ks. myös KKO 1999:11 ja KKO 1999:12. Joistain vahingonkorvausvastuun edellytyksistä näyttötaakka voi tosin olla myös vastaajalla. Tällaisesta esimerkkinä on tuottamus sopimusperusteisessa vastuussa (esimerkiksi Lappalainen 2001 s. 338–339).

²¹⁸ Saarnilehto 2010 s. 62. Korvausvastuun edellytysten osalta on näyttötaakassa joitain eroja sopimus- ja sopimukseenulkoisessa vastuussa, mutta vahingon määrän osoittamista koskevaan näyttötaakkaan ei liity olennaisia eroja (Saarnilehto 2010 s. 64–65, Ståhlberg – Karhu 2013 s. 512 ja s. 519 sekä Pölönen – Tapanila 2017 s. 128).

²¹⁹ Ståhlberg – Karhu 2013 s. 511 ja s. 518 sekä KKO 2007:52.

²²⁰ Saarnilehto 2010 s. 59.

²²¹ Viljanen 2009 s. 572–574 sekä Ståhlberg – Karhu 2013 s. 516. Halila (1955 s. 292–293) toteaa, että ennen OK 17:6:n säätämistä oli oikeuskäytännössä joissain tapauksissa arvioitu vahingon määrä, mutta oli myös usein päädytty hylkäämään vahingonkorvauskanne tilanteessa, jossa näyttöä vahingon määrästä ei ollut esitetty, koska näyttöä ei ollut ylipäänsä saatavissa.

²²² Hemmo 2005 s. 201.

²²³ Halila 1955 s. 261, Havu 2015 s. 11 sekä Aine 2016 s. 143. Joissain tilanteissa asianosaisilla saattaa olla eri käsitys siitä, kummalla on todistustaakka (Saarnilehto 2010 s. 54–55 ja Jokela 2015 s. 357). Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:52 korkein oikeus on katsonut, että tuomioistuimen on kerrottava asianosaisille, kummalla on todistustaakka, jos todistustaakan jakautumisesta on epäselvyyksiä. Ratkaisusta on tosin esitetty oikeuskirjallisuudessa eriäviä näkemyksiä (ks. esimerkiksi Vuorenpää 2007 s. 14 ja Saarnilehto 2010 s. 56–57).

seikoista, kuten vahingon aiheutumisesta, ellei kyseisen seikan osoittamisen todistustaakkaa ole käännetty jollain poikkeussäännöksellä.²²⁴ Todellisuudessa tosin erityisesti vahinkoa ja vahingon määrää koskevat seikat ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa.²²⁵ Esimerkiksi vanhaa OK 17:6:a koskevassa ratkaisukäytännössä vahingonkorvausvastuun edellytyksiä on arvioitu suhteellisen jäsentelemättömästi.²²⁶

3.3 Vahingon määrän osoittamista koskevat poikkeussäännökset joukkokanteissa

3.3.1 Tuomioistuimen arviointivaltuussäännöksen soveltuminen joukkokanteisiin

Yksi tämän tutkielman kannalta keskeisimmistä säännöksistä sisältyy OK 17:2.3:iin, joka mahdollistaa edellä kuvatuista vahingon määrän osoittamista koskevista todistustaakan ja näyttökynnyksen pääsäännöistä poikkeamisen.²²⁷ Säännöksen taustalla on se, että vahingon määrän todistaminen on yleensä vaikeaa, ellei mahdotonta.²²⁸ Kyseessä on tuomioistuimen arviointivaltuutta koskeva poikkeussäännös, jonka mukaan *jos yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksien tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla, tuomioistuin arvioi määrän.*²²⁹ Säännöksellä on erityistä merkitystä juuri kollektiivisen oikeussuojan kannalta, sillä säännös mahdollistaa summittaisemman arvioinnin tilanteessa, jossa yksittäisen kantajan kärsimästä vahingosta ei ole mahdollista esittää uskottavaa näyttöä tai se on vaikeaa.²³⁰ Tuomioistuin voi siis säännöksen määrittelemissä tilanteissa arvioida saatavan määrän, vaikka siitä ei olisi esitetty tarpeeksi näyttöä näyttökynnyksen ylittämiseen tai näyttöä ei olisi esitetty lainkaan. Säännöksen tarkoituksena on lain esitöiden

²²⁴ Tällaisessa poikkeussäännöksestä on esimerkkinä kartelleja koskeva uusi vahinko-olettama, jota käsitellään jaksossa 3.3.3. Ennen kartelleja koskevan vahinko-olettamasäännöksen voimaantuloa todistustaakan ei ole oikeuskäytännössä katsottu kääntyvän vahingon aiheutumisen osalta edes kartellin tapaisissa vakavissa kilpailurikkomustilanteissa. Ks. tarkemmin jakso 4.2.

²²⁵ Ståhlberg ja Karhu (2013, s. 448) ovat jopa todenneet, ettei puhtaan varallisuusvahingon yhteydessä vahingon ja vahingon määrän erottaminen toisistaan ole mahdollista. Ks. myös Karhu 2009 s. 556 sekä Saarnilehto 2010 s. 62. Lisäksi Viljanen (2009 s. 565–578), Ståhlberg ja Karhu (2013 s. 516) sekä Aine (2016 s. 143) toteavat, että arviointivaltuussäännöksen mukainen arvio voi kohdistua myös siihen, onko vahinkoa ylipäänsä syntynyt, jos tilanne on se, että vahinko on ilmennyt sellaisena taloudellisena menetyksenä, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

²²⁶ Havu 2015 s. 11–12.

²²⁷ Koulou 2017 s. 120. Tällainen säännös sisältyy myös useiden muiden maiden oikeusjärjestyksiin.

²²⁸ Halila 1961 s. 291.

²²⁹ Vrt. Principles of European Tort Law, jonka 2:105 artikla sisältää vastaavanlaisen säännöksen: ”Damage must be proved according to normal procedural standards. The court may estimate the extent of damage where proof of the exact amount would be too difficult or too costly.”

²³⁰ Vastaava säännös on myös Ruotsissa rättegångsbalkenin 35:5:ssä (ks. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012) sekä Saksassa Bürgerliches Gesetzbuchin §33(3):ssa (ks. Keske 2010 s. 234).

mukaan estää se epäoikeudenmukainen tilanne, että saatavan perusteista on esitetty uskottava näyttö ja maksuvelvollisuus on kiistaton, mutta määrään liittyy näyttövaikeuksia eikä siitä ole pystytty esittämään riittävän vahvaa näyttöä.²³¹ Yksityisoikeudellisen saatavan, esimerkiksi vahingon aiheutumisen, olemassaolo on siis tullut etukäteen osoittaa normaalein todistelusäännöin. Myöskään syy-yhteyden osoittamisesta arviointivaltuussäännös ei vapauta. Lisäksi esimerkiksi kilpailuoikeudelliset erityiskysymykset, kuten vahingon aiheutumisen ajankohta, on osoitettava erikseen.²³²

Uusi OK 17:2.3 vastaa osittain edeltäjänsä, aiempaa OK 17:6:ä. Vanhan arviointivaltuutta koskevan säännöksen mukaan *milloin kysymys on vahingon määrästä eikä siitä ole saatavissa näyttöä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, on oikeudella valta arvioida vahinko kohtuuden mukaan*. Uudessa OK 17:2.3:ssa on laajennettu arviointivaltuuden soveltamisalaa entisestä: aiemmin säännös koski vain vahingonkorvausta, mutta uusi säännös koskee kaikkia yksityisoikeudellisia saatavia.²³³ Momentissa mainittu yksityisoikeudellinen saatava käsittää sekä vahingonkorvaussaatavat että muut rahamääräiset saatavat, kuten hinnanalennukseen, sopimussakkoon tai perusteettoman edun palautukseen perustuvat rahasaatavat.²³⁴

OK 17:2.3 ja sen edeltäjä OK 17:6 ovat muotoiluiltaan hyvin avoimia, mikä jättää tuomioistuimelle laajan harkintavallan niin säännöksen soveltamisen edellytyksiä kuin varsinaista vahingon määrää arvioitaessa.²³⁵ Arviointivaltuussäännöksen mukaan arviointi voidaan tehdä vain, jos yksi kolmesta vaihtoehtoisesta edellytyksestä täyttyy:

1. saatavasta ei ole mahdollista saada uskottavaa näyttöä,
2. näyttö on saatavissa vain vaikeuksien tai
3. kustannukset ja vaivat uskottavien todisteiden hankkimiseksi ovat kohtuuttomia asian laatuun nähden.²³⁶

²³¹ HE 46/2014 vp s. 47. Ks. myös HE 154/2006 vp s. 17, Lappalainen 2001 s. 338, Ståhlberg – Karhu 2013 s. 516–517, Pölönen – Tapanila 2015 s. 130–131 sekä Rautio – Frände 2016 s. 37. Havu (2015 s. 15) tuo osuvasti esiin sen seikan, ettei vahingon määrän arviointi tosiasiaassa välttämättä poikkea merkittävästi siitä, että tuomioistuin määrittäisi vahingon esitetyn todistelun perusteella.

²³² Koulu 2017 s. 82–83.

²³³ HE 46/2014 vp s. 46–47 sekä Koulu 2017 s. 83 ja s. 120. Vanhan OK 17:6:n ja uuden OK 17:2.3:n välisistä eroista ks. Havu 2015. Havu (2015 s. 18) toteaa, että vanha OK 17:6 ja uusi OK 17:2.3 saattavat olla lähempänä toisiaan kuin säännösten sanamuodoista voisi päätellä.

²³⁴ Rautio – Frände 2016 s. 37 sekä Rautio – Lappalainen 2017b s. 727. Momentti soveltuu myös rikosperusteisiin rahasaataviin. Erillinen kysymys on tietenkin se, onko rikos tehty vai ei.

²³⁵ OK 17:6:n osalta Viljanen 2009 s. 572.

²³⁶ Vahingon määrän arviointi ei säännöksen mukaan näyttäisi siis tulevan kyseeseen silloin, kuin näyttöä vahingon määrästä ei esitetä, vaikka sitä olisi saatavissa. Saarnilehto toteaa, että jos vahingon määrästä ei

Ensimmäinen vaihtoehtoinen edellytys täyttyy eli uskottavaa näyttöä ei ole lain esitöiden mukaan mahdollista saada esimerkiksi silloin, kun on kyse aineettomasta vahingosta eli kivusta, särystä tai pysyvästä haitasta, sillä ne eivät ole arvioitavissa objektiivisilla mittapuilla.²³⁷ Vahingon määrä on tosin mielletävissä esimerkiksi kipua kärsivän ja terveen kehon väliseksi tunnetilaeroksi. Tunnetilaeron muuttaminen rahamääräiseksi tappioksi ei kuitenkaan ole mahdollista objektiivisesti arvioiden, toisin kuin esimerkiksi auton varaosan käypä hinta tai säännöllisessä työssä käyvän henkilön yhden kuukauden palkka.²³⁸

Toisessa vaihtoehtoisessa tilanteessa on kyse siitä, että uskottavan näytön katsotaan olevan saatavissa vain vaikeuksin. Kyseessä on tilanne, jossa saatavan määrästä voitaisiin ehkä ideaalitulanteessa esittää uskottava näyttö, mutta käytännössä tämä ei onnistu. Tällöin jotain suuntaa-antavaa näyttöä voidaan kyllä esittää, mutta tarkkaa rahamäärää ei voida näytön perusteella määrittää. Lain esitöiden mukaan tällaisesta tilanteesta voi olla kyse, kun tuotantovälineen toimituksen viivästyksen vuoksi tuotetta ei ole saatu markkinoille. Tällöin ei olisi realistista vaatia esittämään uskottavaa näyttöä siitä, kuinka monta lisäkappaletta olisi voitu myydä, jos toimitus ei olisi viivästynyt.²³⁹

Kolmannessa vaihtoehtoisessa tilanteessa on kysymys siitä, että kustannukset ja vaivat todisteiden hankkimiseksi ovat kohtuuttomat asian laatuun nähden. Asian laadulla viitataan lain esitöiden mukaan asian laajuuteen ja riidan intressiin.²⁴⁰ Tässä tilanteessa edellytyksenä on siis punninta asian laadun ja uskottavan näytön esittämisestä aiheutuvien kustannuksen välillä: saatavan määrän todistamisen ei tulisi maksaa enemmän kuin itse saatavan.²⁴¹ Laajassa ja vaikeassa asiassa voidaan vaatia kattavan näytön esittämistä ja esimerkiksi lisätodistajien kuulemista, mutta intressiltään pienessä asiassa arviointivaltuussäännöstä voidaan soveltaa helpommin. Päinvastaisessa tilanteessa eli silloin, kun kysymys on merkittävästä rahallisesta intressistä, asianosaiselta voidaan edellyttää näytön hankkimista ja esittämistä vahingon määrän osalta, vaikka siihen liittyisi vaikeuksia.²⁴²

esitetä selvitystä, vaikka se olisi mahdollista, kanne hylätään (vanhan OK 17:6:n osalta Saarnilehto 2010 s. 61).

²³⁷ Lappalainen 2001 s. 338 sekä Rautio – Frände 2016 s. 37.

²³⁸ Ståhlberg – Karhu 2013 s. 395.

²³⁹ HE 46/2014 vp s. 47 sekä Rautio – Frände 2016 s. 37. OK 17:6:n ratkaisukäytännössä on päädytty vahingon määrän arvioimiseen sillä perusteella, että vahingon määrän osoittaminen on edellyttänyt ”usean seikan huomioonottamista” (KKO 1998:53).

²⁴⁰ HE 46/2014 vp s. 47 sekä Jokela 2015 s. 348.

²⁴¹ Rautio – Frände 2016 s. 38.

²⁴² HE 46/2014 vp s. 47 sekä Pölönen – Tapanila 2015 s. 131.

Arviointivaltuussäännöksen olemassaolosta huolimatta asianosaisen on aina vaadittava tarkkaa määrää, sillä OK 24:3.1:n mukaan tuomioistuin ei voi tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut.²⁴³ Poikkeussäännös ei muuta myöskään sitä lähtökohtaa, että asianosaisen on esitettävä saatavissa oleva näyttö ja että asianosaisen on esitettävä uskottava näyttö.²⁴⁴ Jos vahingon määrästä ei esitetä näyttöä, vaikka sitä olisi saatavissa, vahingonkorvausta ei lähtökohtaisesti tuomita.²⁴⁵ Esimerkiksi korkeimman oikeuden enakkoratkaisussa KKO 1995:96 tuomittavaa vahingonkorvausta ei voitu perustaa kustannusarvioon, sillä kustannusarvion mukaiset työt oli tehty jo ennen alioikeuskäsittelyä, ja kanne hylättiin.²⁴⁶ Tosin arviointivaltuussäännöstä on sovellettu laajentavasti niin, että vahingonkorvausta on tuomittu vahingon määrä arvioiden, vaikkei kaikkea saatavissa olevaa näyttöä vahingon määrästä ole esitetty.²⁴⁷

Mitä tulee erilaisiin yksityisoikeudellisiin saataviin, arviointivaltuussäännös soveltuu eri tavoin erilaisten saatavien arviointiin.²⁴⁸ Kuten todettu, säännöksen on katsottu voivan soveltua erityisesti esimerkiksi sellaisten aineettomien henkilövahinkojen määrän arvioimiseen, joista ei ole mahdollista esittää objektiivista selvitystä, eli esimerkiksi kivun, kosmeettisen haitan tai kärsimyksen ollessa kyseessä.²⁴⁹ Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu arviointivaltuussäännöksen soveltuvan erityisen hyvin puhtaan varallisuusvahingon tilanteissa.²⁵⁰ Esimerkiksi kilpailunrajoituksista aiheutuvissa vahinkotilanteissa erilaiset tekijät vaikuttavat vahingonkärsijän asemaan ja vahingon määrän osoittaminen on tyypillisesti erityisen vaikeaa.²⁵¹ Monesti kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa ei ole edes vaivalla saatavissa näyttöä vahingon määrästä, mistä syystä vahingon määrä joudutaan käytännössä aina arvioimaan käyttäen olettamuksiin ja likiarvoihin perustuvia ”par-

²⁴³ Rautio – Frände 2016 s. 37.

²⁴⁴ HE 46/2014 vp s. 47.

²⁴⁵ Vrt. Halila (1955 s. 297), jonka mukaan tällainen tulkinta olisi liian tiukka. Vaikka kantaja olisi jättänyt esittämättä saatavilla olevaa näyttöä vahingon määrästä, hänen mukaansa tuomioistuin voinee tuomita vahingonkorvausta, jos se pystyy esitetyn aineiston ja oman kokemuksensa perusteella arvioimaan vahingon määrän tietyn suuruiseksi.

²⁴⁶ Ks. Ståhlberg – Karhu 2013 s. 517. Ratkaisusta ei heidän mukaansa tosin käy ilmi, perustuiko kanteen hylkääminen vahingon määrää koskevat uskottavan näytön vai syy-yhteyden puuttumiseen.

²⁴⁷ Hemmo 2005 s. 202.

²⁴⁸ Viljanen (2009 s. 566) toteaa, että arviointivaltuussäännös saa ”erilaisia hahmoja eri vahingoissa”.

²⁴⁹ Pölönen – Tapanila 2015 s. 131, Ståhlberg – Karhu 2013 s. 517, Lappalainen 2001 s. 338 sekä Halila 1955 s. 294. Ståhlberg ja Karhu (2013 s. 517) toteavat kuitenkin, ettei tuomioistuinratkaisuihin usein mainita nimenomaisesti, että arviointivaltuussäännöstä on sovellettu. Ks. kuitenkin KKO:n vähemmistön kanta ratkaisussa KKO 2000:83. Vähemmistö nimenomaisesti totesi, että arviointivaltuussäännös olisi tullut sovellettavaksi.

²⁵⁰ Halila 1961 s. 295 sekä Viljanen 2009 s. 566.

²⁵¹ Aine 2016 s. 143 – 144 sekä Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010 s. 74.

haita arvioita”.²⁵² Lain esitöissä todetaan, että irtaimen kauppaa, palvelua tai vuokraa koskevissa saatavissa ei puolestaan olisi harvinaisia poikkeustapauksia lukuun ottamatta syytä käyttää tuomioistuimen arviointivaltuutta, sillä saatavan määrä on yleensä tiedossa jo ennen riidan syntymistä.²⁵³

Yksityisoikeudellisen saatavan määrän määrittäminen arviointivaltuussäännöstä soveltamalla on tuomioistuimen suorittamaa tapauskohtaista kohtuullisuusarviointia, joka tapahtuu varsin vapaasti.²⁵⁴ Tuomioistuin ottaa tällaisessa tilanteessa huomioon kaikki saatavan määrästä kertovat tekijät, jotka todistelua vastaanotettaessa ovat ilmenneet.²⁵⁵ Uudessa säännöksessä ei ole kyse samanlaisesta kohtuusharkinnasta kuin vanhassa säännöksessä, vaan tuomioistuimen on uuden säännöksen mukaan arvioitava esitetyn näytön perusteella, mikä on *objektiivisesti perustelluin lopputulos*.²⁵⁶ Kohtuuden mukaan arviointi saattoi johtaa siihen, ettei valittu perustelluinta lopputulosta, vaan vahvistettiin määrä, joka saatavalla on vähintään.²⁵⁷ Vahingon määrän arviointiin liittyen on painotettu kahta seikkaa. Ensimmäkin arvioitavan vahingon määrän oikeudenmukaisuuteen on kiinnitettävä huomiota, mikä tarkoittaa erityisesti sitä, ettei tuomittava vahingon määrä saisi olla ainakaan liian suuri.²⁵⁸ Toisin sanoen vastaajan vahingoksi ei saisi koitua se, ettei kantaja pysty osoittamaan aiheutuneen vahingon määrää. Toisessa vaakakupissa painaa taas täyden korvauksen periaate, eli tuomittavan vahingon määrä ei saisi olla myöskään merkittävästi pienempi kuin todellisuudessa aiheutunut vahingon määrä.²⁵⁹ OK 17:6:n soveltamiskäytännössä näyttää painotetun ensiksi mainittua näkökulmaa, sillä tuomitut korvaukset ovat olleet merkittävästi pienempiä kuin vaaditut korvaukset (esimerkiksi KKO 1990:150 ja KKO 2000:45).²⁶⁰ Viljanen on myös todennut edellä mainitulla tavoin OK 17:6:n osalta, että tuomittavaan

²⁵² Komission tiedonanto vahingon määrittämisestä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C 167/07, kohta 9 sekä komission käytännön opas vahingon määrittämisestä SEUT 101 ja 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa SWD (2013) 205 kohdat 16 ja 17. Ks. myös Havu 2013 s. 353.

²⁵³ HE 46/2014 vp s. 47. Vrt. Pölönen – Tapanila (2015 s. 131), jotka toteavat kuitenkin säännöksen soveltamisen esimerkkitalanteina erityisesti kauppahinnan alentamisen määrän arvioinnin tavaran virheen perusteella.

²⁵⁴ Havu 2015 s. 9–10. Koulou (2017 s. 120) toteaa, että arviointivaltuuden käyttötilanteissa arvio vahingon määrästä on enemmän tai vähemmän summittainen.

²⁵⁵ Pölönen – Tapanila 2015 s. 131.

²⁵⁶ Jokela 2015 s. 348.

²⁵⁷ HE 46/2014 vp s. 47, Havu 2015 s. 8 ja s. 19–20 sekä Rautio – Frände 2016 s. 37–38. Kohtuusarvioinnista vanhan OK 17:6:n yhteydessä ks. Havu 2015 s. 11–13. Viljanen (2009 s. 570) tosin toteaa, että OK 17:6 johti ”sopivan” vahingonkorvauksen tuomitsemiseen.

²⁵⁸ Halila 1961 s. 298.

²⁵⁹ Viljanen 2009 s. 572 sekä Havu 2015 s. 11. Kyseiset kaksi punnintanäkökohtaa on tosin esitetty vanhan OK 17:6:n aikana, mutta nähdäkseni ne käyvät aivan yhtä hyvin nykyisen säännöksen soveltamiseen.

²⁶⁰ Havu 2015 s. 16.

vahingonkorvauksen määrään vaikuttaa se, kuinka suuri epävarmuus vahingon määrästä jää vahingonkorvausta vaativan osapuolen laiminlyöntien vuoksi.²⁶¹

Havu on analysoinut OK 17:6:ää koskevaa ratkaisukäytäntöä ja tullut siihen tulokseen, että monia sen soveltamista koskevista ratkaisuista on vaikea tulkita siltä osin, miten kohtuusarviointi on suoritettu. Havun mukaan OK 17:6:n kohtuusharkintaan viittaavasta sanamuodosta huolimatta vahingon määrän arviointi on ollut jo ennen säännöksen muutosta ”lähinnä objektiivisluontoista laskennallista arviota muistuttavaa määrittystä ja laskelmien aukkokohtien täydennystä”. Havu tulee siihen lopputulokseen, että vanhan OK 17:6:n aikaisesta ratkaisukäytännöstä voi ainakin ottaa suuntaviivoja vahingon määrän arviointiin myös uuden säännöksen mukaan.²⁶² OK 17:6:n soveltamiskäytännössä kohtuuden rooli on kuitenkin hänen mukaansa siinä määrin vaikeasti hahmotettava, että vanhojen ratkaisujen käyttöön malleina liittyy epävarmuustekijöitä. Havun mukaan kohtuusperusteista arviointia koskevan maininnan poisjättäminen saattaa selkiyttää tilannetta. Lisäksi hänen mukaansa lain esitöiden maininta objektiivisesti perustelluimmasta lopputuloksesta saattaa selkiyttää oikeustilaa. Toisaalta Havu mainitsee, ettei uusikaan säännös ole ongelmaton. Säännös tai sen esityöt eivät nimittäin tarjoa lainsoveltajalle lähestulkoon minkäänlaisia ohjeita vahingon määrän arviointiin. Tällöin päädytään tilanteeseen, jossa tuomioistuimella on hyvin vapaat kädet vahingon määrän arvioimiseen.²⁶³

Mitä tulee joukkokannetapauksiin, arviointivaltuussäännöksessä tai sen esitöissä ei mainita suoraan, että se soveltuisi juuri kollektiiviseen oikeussuojaan. Tosin ryhmäkannelain esitöissä viitataan nimenomaisesti siihen, että arviointivaltuussäännöstä voisi soveltaa vahingon määrittämiseen ryhmäkanteissa. Ryhmäkannelakia koskevassa hallituksen esityksessä sanotaan kuitenkin, että vahingon määrää koskevan näyttökynnyksen tulisi olla sama sekä ryhmäkannemenettelyssä että tavanomaisessa riitaprosessissa.²⁶⁴ Tämä viitannee siis lainsäätäjän tahtoon siitä, ettei arviointivaltuussäännöstä sovellettaisi kollektiivisessa oikeussuojassa matalammin edellytyksin kuin yksilöllisessä oikeudenkäynnissä.

²⁶¹ Viljanen 2009 s. 574. Viljanen (2009 s. 575) mainitsee tällaisessa epävarmuustilanteessa vahingonkorvauksen määrän laskennasta esimerkkinä ns. loss of chance -doktriinin, jossa vahingonkorvauksen määrä lasketaan kertomalla todennäköisenä pidetty vahingon määrä sillä todennäköisyydellä, jolla kyseinen vahingon määrä on aiheutunut.

²⁶² Havu (2015 s. 10) esittää kysymyksen siitä, voiko OK 17:6:n käyttöä havainnollistavilla korkeimman oikeuden ratkaisuilla olla edes ”epäsuoraa relevanssia” OK 17 luvun uudistuksen tapahduttua. Säännöksen muutokset ovat mielestäni siinä määrin pieniä, että niitä voi käyttää ainakin antamaan suuntaviivoja tässä tutkielmassa.

²⁶³ Havu 2015 s. 10, s. 15 ja s. 20.

²⁶⁴ HE 154/2006 vp s. 17.

Edellä käsitellyt arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytykset ovat kuitenkin sellaisia, että ne voivat kollektiivisessa oikeussuojassa helposti täytyä. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, etteivät arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytykset ole ”kohtuuttoman ankarat”, ja että säännös voi tulla juuri kollektiivisessa oikeussuojassa sovellettavaksi.²⁶⁵ Myös oikeuskäytännössä arviointivaltuussäännöksen soveltamiskynnys on ollut suhteellisen matala. Asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynneissä suomalaiset tuomioistuimet ovat jo soveltaneet arviointivaltuussäännöstä, mitä käsitellään tarkemmin jäljempänä. Arviointivaltuussäännöksen soveltaminen on tosin johtunut enemmänkin tapausten kilpailuoikeudellisesta luonteesta kuin siitä, että kyseessä ovat joukkokanteet.²⁶⁶

Säännöksen soveltamistilanteena kollektiivisessa oikeussuojassa voi olla tapaus, jossa yksityisoikeudellisen saatavan olemassaolo on pystytty esimerkiksi ryhmän kesken yhteisesti osoittamaan, mutta kullekin yksittäiselle kantajalle aiheutuneen vahingon määrää on vaikea osoittaa. Erityisesti kolmannen momentin mukainen edellytys voi käsittääkseni täytyä kollektiivisessa oikeussuojassa helposti, sillä kollektiivisen oikeussuojan tyyppitilanteissa ovat kyseessä hyvin vähäiset saatavat.²⁶⁷ Arviointivaltuussäännös voisi siis tulla mielestäni sovellettavaksi kollektiivisessa oikeussuojassa tilanteessa, jossa yhden kantajan saatavan määrä on pieni suhteessa siihen, miten paljon resursseja vahingon määrän osoittamiseen tarvittaisiin. Muut arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytyksetkin voivat nähdäkseni täytyä, mutta ne eivät viittaa samalla tavalla joukkokannetilanteisiin kuin kolmannen momentin mukainen edellytys.

Lisäksi EU-oikeuden vaatimukset ovat vaikuttaneet siihen, että arviointivaltuussäännöstä sovelletaan enenevässä määrin myös tilanteissa, joihin säännöksen ei ole ajateltu sen säätämisen yhteydessä soveltuvan, kuten kollektiivisessa oikeussuojassa. Kilpailuoikeudellisessa vahingonkorvausdirektiivissä vaaditaan nimittäin, että jäsenvaltioiden tuomioistuimet voivat tarvittaessa arvioida vahingon määrän. EU-oikeuden tehokkuusperiaate edellyttää myös, ettei EU-oikeuteen vetoaminen saa olla suhteettoman vaikeaa tai käytännössä mahdotonta. Tehokkuusperiaate velvoittaa jäsenvaltiot siihen, että ne tarjoavat kansalaisilleen

²⁶⁵ Koulu 2017 s. 120–121.

²⁶⁶ Esimerkiksi Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 160.

²⁶⁷ Koch 2001 s. 364 sekä Koulu 2017 s. 121.

ja yksityisille oikeushenkilöille tehokkaat oikeussuojakeinot heidän EU-oikeuteen perustuvien oikeuksiensa toteuttamiseksi.²⁶⁸

Vaikka arviointivaltuussäännös voi edellä kuvatulla tavoin tulla sovellettavaksi joukkokanteisiin, sen soveltaminen ei anna täysin suoraviivaista ja ongelmattonta ratkaisua vahingon määrän osoittamiseen joukkokannetilanteissa. Ensinnäkään kyseessä ei ole alun perin suoranaisesti joukkokannetilanteisiin tarkoitettu säännös, kuten edellä on todettu. Kun laissa ei ole nimenomaisesti mainittu joukkokanteita soveltamistilanteena, ei arviointivaltuussäännös mielestäni tarjoa tarpeeksi ennakoitavaa ratkaisua vahingon määrän osoittamiseen joukkokannetilanteissa.

Toisena ongelmana voidaan heikon kantajan suojaan liittyen pitää sitä, ettei säännöksen ole katsottu soveltuvan myöskään erityisesti juuri heikossa asemassa olevien kantajien tilanteeseen. Säännöksessä mainitaan edellytyksenä vain saatavan määrän osoittamiseen liittyvät vaikeudet. Toisaalta säännöstä voisi ehkä tulkita niin, että heikommassa asemassa olevalla kantajalla on myös usein vaikeuksia osoittaa vahingon määrää.

Kolmantena ongelmana voidaan mainita tilanne, jonka Koulu tuo esiin: arviointivaltuussäännöksen soveltaminen tulee sitä todennäköisemmäksi, mitä heikompaa näyttöä kantajat esittävät vahingon määrästä.²⁶⁹ Tietenkään niin ei saisi olla, että arviointivaltuussäännös toimii kantajalle kannustimena esittää mahdollisimman vähän näyttöä.²⁷⁰ Toisaalta tämän ongelmana näyttäytyvän tilanteen voi mielestäni ajatella epäsuorasti suosivan heikommassa asiassa olevaa kantajaa: heikommassa asemassa oleva kantaja todennäköisesti myös kykenee esittämään vahingon määrästä heikompaa todistelua, jolloin myös arviointivaltuuden soveltaminen tulee todennäköisemmäksi. Tämän ei kuitenkaan voi sanoa olleen lainsäätäjän tarkoitus.

Neljäntenä ongelmana on se edellä todettu seikka, että arviointivaltuussäännöksen soveltamistilanteissa on tyypillistä, että vahingonkorvausta tuomitaan vähemmän kuin todellisuudessa aiheutuneen vahingon määrää.²⁷¹ Ongelmaa vahingon määrän osoittamisesta kol-

²⁶⁸ Havu 2015 s. 21 sekä Raitio 2016 s. 210–211. Havu (2015 s. 21) viittaa muun muassa ratkaisuihin C-271/91 Marshall II [1993], kok- I-04367, k. 26 sekä yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93 Brasserie du Pêcheur [1996], kok. I-01029, k 82.

²⁶⁹ Koulu 2017 s. 83. Myös Havu (s. 13) on todennut vanhan OK 17:6:n mukaisesta kohtuusarviointista, että kohtuuden käsitteen vastaista on se, että osapuoli jättää tarkoituksella esittämättä näyttöä vahingon määrästä. Tällöin siis tuomioistuimien voisi ottaa kohtuusarviointissaan huomioon tuomittavaa vahingonkorvauksen määrää arvioidessaan sen, että kyseinen osapuoli on pyrkinyt väärinkäyttämään säännöstä.

²⁷⁰ Aine 2016 s. 144.

²⁷¹ Viljanen 2009 s. 574.

lektiivisessä oikeussuojassa ei voi mielestäni täysin ratkaista keinolla, jolla vahingonkorvausta tuomitaan tyypillisesti vähemmän kuin vahinkoa on todellisuudessa aiheutunut.

3.3.2 Heikomman osapuolen suojelutavoitteen vaikutus todistustaakkaan ja näyttökynnykseen joukkokanteissa

Edellä on todettu, että OK 17:2.4:n mukaan todistustaakkaa ja näyttökynnystä koskevista pääsäännöistä voidaan poiketa, jos asian laadusta niin johtuu. Oikeuskirjallisuudessa on käyty keskustelua siitä, voisiko sosiaalinen heikomman osapuolen suojelutavoite olla seikka, joka mahdollistaisi poikkeamisen todistustaakan jakautumista ja näyttökynnyksen korkeutta koskevista pääsäännöistä.²⁷²

Vahingonkorvausvastuun edellytysten osalta todistustaakka on katsottu ensinnäkin voitavan asettaa sille osapuolelle, jolla on parhaat *näyttömahdollisuudet* osoittaa kyseinen seikka.²⁷³ On esimerkiksi katsottu, että todistustaakka kääntyy, jos kantajalla ei ole mahdollisuutta esittää näyttöä tietystä seikasta, mutta vastaajan taas on mahdollista esittää näyttöä. Tällainen tilanne voi aktualisoitua silloin, kun on esimerkiksi kyse liikesalaisuudesta.²⁷⁴ Näyttömahdollisuuksien yhteydessä ei ole kuitenkaan nimenomaisesti aiemmin nostettu todistustaakan kääntymisen yhteydessä esiin sitä kollektiivisen oikeussuojan kannalta relevanttia seikkaa, että kantaja on heikossa asemassa oleva kuluttaja, vaan keskiössä on ollut se, onko näyttömahdollisuutta ylipäänsä. Kohtuusnäkökohdista lähtien tällainen ajatus on kuitenkin esitetty: on katsottu, että taloudellisesti heikommalla osapuolella olisi huonommat mahdollisuudet esittää näyttöä, ja että tämä voitaisiin ottaa huomioon todistustaakan jakautumista arvioitaessa. On myös katsottu, että todistustaakan jaossa voitaisiin ottaa huomioon asianosaisen mahdollisuus kantaa riski mahdollisesta virheellisestä päätöksestä.²⁷⁵ Myös Halila toteaa, että osapuolten varallisuusasemalla saattaa olla tiettyä merkitystä todisteiden arvioinnissa. Hän mainitsee esimerkkitilanteena sen, että jos asianosainen ei ole

²⁷² Todistustaakan jako ja näyttökynnys ovat merkityksellisiä, sillä ne voivat ratkaista jopa sen, onko oikeudenkäyntiin ryhtyminen lainkaan kannattavaa (Lappalainen – Rautio 2017b s. 712). Siksi *access to justice* -näkökulmasta on merkityksellistä, kummalla osapuolella on todistustaakka tietystä asiasta ja mille tasolle näyttökynnys asetetaan.

²⁷³ HE 46/2014 vp s. 48, Lappalainen 2001 s. 327, Saranpää 2013 s. 958, Jokela 2015 s. 349 sekä Lappalainen – Rautio 2017b s. 723.

²⁷⁴ Saarnilehto 2010 s. s. 87, s. 99 ja s. 102. Saarnilehto (2010 s. 100) toteaa, että kokemuseräisesti voidaan sanoa salaisen liiketiedon selvittämisen olevan vaikeaa muille kuin sen haltijoille, mistä syystä todistustaakka salaisesta liiketiedosta tulee asettaa sille osapuolelle, jonka hallussa aineisto on. Saarnilehto (2010 s. 96–99) mainitsee esimerkkinä teleoperaattorien perimien ylihintojen määrän osoittamisen. Saarnilehto (2010 s. 101) toteaa ylihinnan perimistapauksista, että liikaosuuden määrän selvittäminen edellyttää sitä, että laillinen hinta on tiedossa. Muutoin ei ole mahdollista lasketa sitä, mikä on oikean hinnan ja liiallisen hinnan erotus eli vahingon määrä.

²⁷⁵ Klami 2000 s. 82–84 sekä Jokela 2015 s. 351.

erityisestä varakkuudestaan huolimatta pystynyt esittämään tiettyä asiaa, voi tällainen seikka vaikuttaa kyseisen asianosaisen vaatimusten hylkäämiseen.²⁷⁶ Myös Lappalainen toteaa, että sosiaaliset näkökohdat voisivat heijastua todistustaakan jakoon sitä kautta, että näyttöriski jaettaisiin sosiaalisesti heikomman osapuolen kannalta edullisesti.²⁷⁷

Esimerkiksi Halila ja Lappalainen ovat kuitenkin päätyneet siihen, ettei heikomman suoje-
lulle saisi antaa kovinkaan itsenäistä merkitystä todistustaakkaa arvioitaessa. Lappalaisen
mukaan todistustaakan jakoa ei voida perustaa yksittäistapauksista ilmenevien sosiaalsiin
eriarvoisuusnäkökohtiin, sillä se johtaisi kasuistisiin ja ennustamattomiin todistustaakan
jakosääntöihin. Tällöin päädyttäisiin ei-toivottavaan tilanteeseen, jossa todistustaakan jako
määräytyisi sillä perusteella, kumpi asianosaisista on varattomampi. Seurauksena voisi olla
vääriäkäytöksiä sekä tilanne, jossa vähävaraisten kanssa ei ryhdyttäisi oikeustoimiin, sillä
heillä olisi oikeudenkäynnissä vahvempi asema.²⁷⁸ Tämä argumentti on nähdäkseni kui-
tenkin jossain määrin ongelmallinen. Heikommasta osapuolesta ei nimittäin uskoisi kovin
helposti tulevan oikeudenkäynnin vahvempaa osapuolta, vaikka hänen todisteluaan helpo-
tettaisiinkin.

Access to justice -näkökulmasta esitän kuitenkin, että vaikka heikomman osapuolen suoje-
lutavoite ei suoraan kääntäisi todistustaakkaa, voitaisiin mielestäni pohtia, voisiko sille
antaa jotain merkitystä näyttökynnyksen ylittymisen arvioinnissa. Heikossa asemassa ole-
van osapuolen osalta voitaisiin näyttökynnyksessä joustaa nähdäkseni hieman tavallisesta
uskottavan näytön ja järkevän näyttöenemmyyden vaatimuksesta. Tällöin siis heikossa
asemassa olevalta kantajalta vaadittaisiin vahingon määrästä vähäisempää näyttöä kuin
varakkaalta kantajalta.

3.3.3 Uusi laki kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista ja sen tuomat helpotuk- set vahingon määrän osoittamiseen joukkokanteissa

Kilpailuoikeudellista vahinkoa voi aiheutua esimerkiksi, kun yritys kilpailunrajoituksen
avulla pitää hintoja korkealla, rajoittaa tuotantoa tai estää uusien yritysten markkinoille
tulon.²⁷⁹ Tällaisesta toiminnasta saattaa aiheutua vahinkoa useille tahoille, joista keskei-
simpinä on pidetty muita markkinatoimijoita ja erityisesti kuluttajia. Muut markkinatoimi-
jat voivat esimerkiksi kärsiä vahinkoa siitä, että kilpailua rajoittava taho perii niiltä ylih-

²⁷⁶ Halila 1955, s. 300–301.

²⁷⁷ Lappalainen 2001 s. 334.

²⁷⁸ Halila 1955 s. 300–301 ja s. 334 sekä Lappalainen 2001 s. 334. Ks. myös Saarnilehto 2010 s. 69.

²⁷⁹ Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010 s. 70. Kanniainen – Saraste – Tammelin (2006 s. 429) toteavat, että kartellista aiheutunut vahinko voitaisiin periaatteessa korvata myös perusteettoman edun palautuksena.

taa myydessään tuotteitaan. Lisäksi markkinoita suljettaessa kilpailijat tai mahdolliset kilpailijat voivat menettää tuloja tai jopa mahdollisuuden ylipäättään saada tuloja kyseisellä markkinalla.²⁸⁰ Kilpailunrajoituksista vahinkoa voivat siis kärsiä niin yrityksen kuin kuluttajankin.

Kilpailuoikeudelliset vahingonkorvauskanteet käsitellään Suomessa yleisissä tuomioistuimissa kansallisten prosessisääntöjen ja -periaatteiden mukaisesti kuten muutkin vahingonkorvauskanteet. Kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausasiat eivät peruseriaateiltaan eroa muunlaisista vahingoista.²⁸¹ Kilpailuoikeuden rikkomistapauksissa vahingon määrän osoittamiseen soveltuvat siis lähtökohtaisesti kaikki edellä tässä jaksossa käsitellyt prosessisäännöt ja -periaatteet. Niiden lisäksi kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvausasioihin liittyy omia erityispiirteitä ja niihin sovelletaan kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskevia erityissäännöksiä. Kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa on pidetty kantajan näkökulmasta vaikeimpana seikkana sitä, miten vahingon aiheutuminen ja erityisesti sen määrä osoitetaan.²⁸² Tyypillistä vahingon ja sen määrään liittyvässä todistelussa on ollut käyttää taloustieteellistä asiantuntijatodistelua.²⁸³ Suomessakin on yrityksiä, jotka tarjoavat tällaisia palveluita: esimerkiksi Tempo Economics Oy laati yhden kartellillisää koskevasta tutkimuksista asfalttikartellissa ja Copenhagen Economics yhden asiantuntijatutkimuksista raakapuukartellissa.²⁸⁴

Kilpailuoikeudellisen vahingonkorvauksen saaminen on todisteluun liittyvien monimutkaisuusien vuoksi usein vaikeaa ja kallista.²⁸⁵ Yrityksillä on tavallisesti resursseja nostaa

²⁸⁰ Kanniainen – Saraste Tammelin 2006 s. 420 sekä Havu 2014 s. 69–70. Havu (2014 s. 69–70) mainitsee, että on myös useita muita tahoja, jotka voivat kärsiä vahinkoa. Näitä ovat esimerkiksi kilpailevan yrityksen osakkeenomistajat ja työntekijät sekä kuluttajat, jotka eivät kilpailunrajoitusten myötä saa ehkä lainkaan haluamaansa tuotetta.

²⁸¹ HE 83/2016 vp s. 5–6 ja s. 21 sekä Kanniainen – Saraste – Tammelin 2006 s. 421. Suomessa kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauskanteita ei ole keskitetty tiettyyn tai tiettyihin käräjäoikeuksiin.

²⁸² Kalliokoski – Virtanen 2014 s. 32.

²⁸³ Kanniainen – Saraste – Tammelin 2006 s. 430, Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010 s. 69, s. 73 ja s. 132. Vahingon aiheutumisen ja sen määrän osoittaminen ovat vaikeimpia osa-alueita, sillä esimerkiksi kilpailunrajoituksen todistamisen tekevät kilpailuviranomaiset. Ks. Kanniainen et al. 2006 s. 432–433, Havu et al. 2010 s. 73–78 sekä Aine 2016 s. 438–450, jotka käsittelevät erilaisia malleja kilpailunrajoituksesta aiheutuneen vahingon määrän laskemiseksi. Niitä ovat esimerkiksi mittatikkumenetelmä, ennen ja jälkeen -menetelmä, markkinaosuusmenetelmä sekä käyvän arvon menetelmä. Ekonometristen menetelmien käytöstä vahingon määrän arvioimisessa ks. Kanniainen et al. 2006 s. 433–434.

²⁸⁴ Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 135 sekä Metsähallitusta koskeva käräjäoikeuden ratkaisu puukartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 29441, s. 347.

²⁸⁵ Kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauskanteista annetun direktiivin johdantokappaleessa 45 todetaan, että vahingon määrittäminen kilpailuoikeutta koskevissa asioissa vaatii paljon tietoja ja voi edellyttää monimutkaisten taloudellisten mallien soveltamista. Tämä on usein erittäin kallista, ja kantajilla on vaikeuksia hankkia vaateiden toteennäyttämisen edellyttämiä tietoja. Kyseisen kohdan mukaan vahingon

kilpailuoikeuden rikkomisesta vahingonkorvauskanne itsenäisestikin. Yksittäisellä kuluttajalla tällaisia resursseja ei yleensä ole, tai ainakaan se ei ole kannattavaa vaatimuksen pienuun vuoksi, mikä aiheuttaa sen, että kuluttajalle vahingonkorvauksen vaatiminen on käytännössä mahdollista vain kollektiivisesti.²⁸⁶

Kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus on eriytyvässä EU-oikeuden kehityksen myötä yleisestä vahingonkorvausoikeudesta erilliseksi vahingonkorvauksen osa-alueeksi.²⁸⁷ Kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskee nimittäin vuoden 2017 alussa voimaan tullut laki kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista.²⁸⁸ Sillä pannaan täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin (2014/104/EU). KilpVahL:a sovelletaan kaikkien kilpailuoikeuden rikkomisesta aiheutuneiden vahinkojen korvaamiseen riippumatta tapauskohtaista harkintaa edellyttävän kauppakriteerin täyttymisestä. KilpVahL:in lähtökohtana on, että kaikilla vahinkoa kärsineillä on oikeus täyteen korvaukseen: oikeus korvaukseen on siis niin luonnollisilla kuin oikeushenkilöilläkin ja jakeluketjun kaikilla tasoilla (KilpVahl 2.1 §). Lakia sovelletaan 1 §:n soveltamisalasäännöksen mukaan sellaisten vahinkojen korvaamiseen, jotka ovat aiheutuneet SEUT:n kilpailusääntöjen (101 ja 102) taikka kiellettyjä kilpailunrajoituksia koskevan säännöksen (kilpailulain 5 §) tai kilpailulain määräävän markkina-aseman väärinkäyttökiellon rikkomisesta (kilpailulain 7 §).²⁸⁹

Kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista annetun direktiivin taustalla ovat komission toteamat heikkoudet kilpailuoikeudellisen vahingonkorvauksen toteutumisessa EU:n jäsenvaltioissa. Komissio on koko 2000-luvun ajan pyrkinyt edistämään vahingonkorvausoikeuden toteutumista.²⁹⁰ Komissio on todennut, että EU:n jäsenvaltioissa merkittävä määrä kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauksia jää saamatta, koska kansalliset vahingonkorvaus-

määrittäminen kilpailuoikeutta koskevissa asioissa voi siten muodostaa merkittävän esteen korvausvaateiden tehokkaalle esittämiselle.

²⁸⁶ Aine 2016 s. 385–386 sekä Koulu 2017 s. 47–48.

²⁸⁷ Havu 2014 s. 70.

²⁸⁸ Kilpailuoikeudellisesta vahingonkorvauksesta ei ole aiemmin EU:ssa tai Suomessa ollut erillislainsäädäntöä. Kansallisessa oikeudessaamme oikeus vahingonkorvaukseen kilpailuoikeudellisesta vahingonkorvauksesta perustui aiemmin kilpailulain (12.8.2011/948) 20 §:ään, mutta uudessa KilpVahL:ssa säännellään kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta huomattavasti tarkemmin kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista annetun EU-direktiivin 2014/104/EU edellytyksiä seuraten. Ks. HE 83/2016 vp s. 5 ja s. 32.

²⁸⁹ HE 83/2016 vp s. 1, s. 5, s. 26 ja s. 28.

²⁹⁰ Edilex-uutinen kärjäoikeuden ratkaisuksista asfalttikartellin vahingonkorvausasioissa 28.11.2013

säännökset ovat puutteellisia.²⁹¹ Komission mukaan yksi suurimmista haasteista kansallisissa säännöksissä on liittynyt vahingon määrän laskemiseen ja ryhmäkannemahdollisuuden puuttumiseen.²⁹² Muun muassa näyttöön liittyvien ongelmien takia kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausoikeudenkäynnit ovat olleet Euroopassa harvinaisia viime vuosiin saakka, mistä johtuen Suomen laajat asfalttioikeudenkäynnit ovat herättäneet kiinnostusta komissiossa ja muissa jäsenvaltioissa.²⁹³ Erityisen vaikeaa vahingon toteen näyttäminen kilpailuoikeuden rikkomistapauksissa on siksi, että liiketoiminnassa voi olla myös muita mahdollisia syitä tuloksen heikkenemiselle kuin kilpailunrajoitus.²⁹⁴ Esimerkiksi liikevaihdon muutoksista ei siis suoraan voi laskea kartellin aiheuttamaa vahinkoa.²⁹⁵

Direktiivin ja KilpVahL:n tavoitteet ovat sisällöllisesti samat. Uuden sääntelyn tarkoitus on ensinnäkin selventää ja helpottaa vahingonkorvauskanteiden nostamista ja käsittelyä. Tähän pyritään muun muassa siten, että vahingon todistamisen vaikeuksia vähennetään ja kustannuksia alennetaan. Direktiivi helpottaa merkittävästi vahinkoa koskevaa todistelua kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausoikeudenkäynneissä.²⁹⁶ Tämän tutkielman kannalta keskeistä on erityisesti se, että KilpVahL:n tarkoituksena on helpottaa sitä, että kilpailuoikeuden rikkomisesta vahinkoa kärsineet saavat täyden korvauksen kärsimästään vahingosta.²⁹⁷ Seuraavassa käsitellään direktiivin ja KilpVahL:n mukaisia konkreettisia uudistuksia.

KilpVahL parantaa kilpailuoikeuden rikkomuksen johdosta vahinkoa kärsineiden oikeus-suojaa helpottamalla useilla tavoin vahingon osoittamista. KilpVahL:n konkreettisista uudistuksista ehkä merkittävin tämän tutkielman kannalta on kumottavissa oleva *kartelleja koskeva vahinko-olettama*: KilpVahL:n 2.3 §:n mukaan kartellin oletetaan aiheuttaneen vahinkoa, jollei rikkomiseen syylistynyt muuta näytä.²⁹⁸ Kartellin olemassaolo kääntää todistustaakan siten, että vahingonkorvausvastuun välttääkseen vastaajan on osoitettava, ettei vahinkoa ole aiheutunut. Vahinko-olettama on siis kumottavissa. KilpVahL ei kuitenkaan helpota suoraan vahingon määrän osoittamista, mikä vähentää sen merkitystä tämän tutkielman kannalta. Kartellitapauksissa kantajan asema toki helpottuu siten, että vahinkoa voidaan olettaa aiheutuneen, minkä lisäksi vahingon aiheutuminen ja vahingon määrän

²⁹¹ Ks. esimerkiksi KOM(2008) 165 lopullinen, 2.4.2008 s. 2.

²⁹² HE 83/2016 vp s. 20.

²⁹³ Edilex-uutinen käräjäoikeuden ratkaisusta asfalttikartellin vahingonkorvausasioissa 28.11.2013 ja Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013.

²⁹⁴ Kanniainen – Saraste – Tammelin 2006 s. 423.

²⁹⁵ Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010 s. 73.

²⁹⁶ Koulu 2017 s. 83.

²⁹⁷ HE 83/2016 vp s. 5 ja s. 26.

²⁹⁸ Direktiiviä ja KilpVahL:a edeltävän oikeustilan ei ole oikeuskäytännössä katsottu sisältävän kyseistä vahinko-olettamaa. Ks. jakso 4.2.

osoittaminen ovat edellä todetulla tavalla kiinteässä yhteydessä toisiinsa, mutta nimenomaan vahingon määrästä uusi laki ei sano mitään. Lain esitöissä todetaan, ettei kartellia koskevaan vahinko-olettamasäännökseen sisällytetä vahingon määrää koskivia prosenttiosuusolettamia, vaan kantajan tulee osoittaa vahingon määrä. Kilpailurikkomusten aiheuttaman vahingon määrää arvioidaan lain esitöiden mukaan siis KilpVahL:n voimaantulon myötä edelleen aiemman voimassa olevan oikeuden ja oikeuskäytännön mukaisesti.²⁹⁹

Vastaavanlainen on rikkomuspäätöksen vaikutusta koskevan säännöksen tilanne. KilpVahL 3.1 §:n mukaan tuomioistuimen on oma-aloitteisesti otettava vahingonkorvaustuomionsa perustaksi Kilpailu- ja kuluttajaviraston, markkinaoikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden lainvoimaisessa päätöksessä todettu kilpailuoikeuden rikkominen. Näissä tilanteissa rikkomuspäätös ratkaisee siis vahingonkorvauksen perustavat seikat, mutta itse vahinko ja sen määrä jäävät edelleen vahingonkorvausvaatimusta käsittelevän tuomioistuimen ratkaistavaksi. Silloinkin, kun kilpailuoikeuden rikkomista koskeva päätös on olemassa, tuomioistuin arvioi aiheutuneen vahingon määrän tapauskohtaisesti esitettyjä todisteita hyödyntäen.³⁰⁰

Kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauskanteista annetun direktiivin 17 artikla koskee kuitenkin nimenomaisesti vahingon määrän määrittämistä. Sen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, ettei vahingon määrittämisen edellyttämä todistustaakka eikä näyttökynnys tee käytännössä mahdottomaksi tai kohtuuttoman vaikeaksi käyttää oikeutta saada vahingonkorvausta. Lisäksi jäsenvaltioiden on kyseisen artiklan mukaan varmistettava, että kansallisilla tuomioistuimilla on valta arvioida kansallisten menettelyjen mukaisesti vahingon suuruus, jos kantajan todetaan kärsineen vahinkoa mutta vahingon täsmällinen määrittäminen on käytännössä mahdotonta tai kohtuuttoman vaikeaa käytettävissä olevien todisteiden pohjalta.³⁰¹ Direktiivi painottaa siis vahingon arvioimisen mahdollisuutta, joka Suomen oikeudessa todetulla tavalla jo ennen direktiiviä oli. KilpVahL:n esitöissä todetaan vahingon määrän arvioimisesta, että tuomioistuimet arvioivat vahingon määrän edellä mainitun OK 17:2.3:n arviointivaltuutta koskevan säännöksen mukaisesti, jos aiheutuneen vahingon

²⁹⁹ HE 83/2016 vp s. 32.

³⁰⁰ Ibid., s. 44. Myös direktiivin johdantokappaleessa 45 todetaan, että vahinkoa kärsineen osapuolen, joka on näyttänyt toteen kärsineensä vahinkoa kilpailuoikeuden rikkomisen seurauksena, on vielä osoitettava vahingon laajuus saadakseen vahingonkorvausta.

³⁰¹ Havu 2013 s. 349.

määrittäminen täsmällisesti olisi käytännössä mahdotonta tai kohtuuttoman vaikeaa käytettävissä olevien todisteiden pohjalta.³⁰²

Lisäksi vahingon määrän osoittaminen saattaa uuden lain myötä helpottaa sitä kautta, että Kilpailu- ja kuluttajavirasto voi avustaa tuomioistuinta oikeudenkäynnissä vahingon määrän määrittämisessä. KilpVahl 2.4 §:n mukaan vahingonkorvausta määrätessään tuomioistuin voi pyytää Kilpailu- ja kuluttajavirastoa lausumaan vahingon määrän määrittämisperusteista. Kilpailu- ja kuluttajavirasto antaa lausunnon harkintansa mukaan. Lausunto ei kuitenkaan sido tuomioistuinta. Vahingon määrän osoittaminen saattaa helpottaa myös sitä kautta, että OK:n todisteiden esittämiseen liittyviä pykäläiä tulee tulkita direktiivin näytön hankkimista ja näytön esittämistä koskevien tavoitteiden valossa.³⁰³

Toisaalta mitä tulee nimenomaan kollektiivisen oikeussuojan toteutumiseen, lain esitöissä todetaan, ettei uusi KilpVahl myöskään erityisesti tehosta vahingon saamista tapauksissa, joissa vahinko on hajautunut eli vahingonkärsijöitä on paljon ja vahingonkärsijät ovat esimerkiksi kuluttajia. Direktiivi ei esimerkiksi edellytä ottamaan käyttöön ryhmäkannetta kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausasioissa.³⁰⁴

KilpVahl ei siis nähdäkseni helpota vahingon määrän osoittamista. Lisäksi se on vain sektorikohtainen laki, jota ei siis ainakaan lähtökohtaisesti sovelleta muilla aloilla. KilpVahl:n tuomat helpotukset sektorikohtaiseen vahingon määrän osoittamiseen herättävät kuitenkin kysymyksen siitä, kertovatko ne jotain yleistä siitä, missä tilanteissa näyttötaakka vahingonkorvausvastuun edellytyksistä voi kääntyä. Vaihtoehtoina on, että KilpVahl:n mukaisten helpotusten vahingonkorvauksen edellytysten osoittamiseen katsottaisiin voivan soveltua analogisesti jollain tavalla myös muilla sektoreilla. Toisena vaihtoehtona taas on se, ettei KilpVahl:n mukaisia helpotuksia tule soveltaa muilla aloilla.

Ensimmäistä vaihtoehtoa puoltaa se, että KilpVahl:n mukaiset helpotukset kantajan näyttötaakassa nähtäisiin indisiona siitä, että lainsäätäjän tahtona on helpottaa kantajan näyttötaakkaa tilanteissa, joissa vahingon määrän osoittaminen on vaikeaa. Esimerkiksi Havu toteaa, että vahingonkorvausta koskevilla erityissäännöksillä voi olla *spillover*-vaikutusta

³⁰² HE 83/2016 vp s. 42. Direktiivin johdantokappaleessa 46 todetaan, että kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa huomioon olisi otettava mahdollinen tietojen epäsymmetria osapuolten välillä ja se, että vahingon määrittäminen tarkoittaa sen arvioimista, kuinka kyseessä olevat markkinat olisivat kehittyneet ilman rikkomista. Tähän arviointiin sisältyy vertailu sellaiseen tilanteeseen, joka on itsessään hypoteettinen, joten arvio ei voi koskaan olla täysin tarkka. Sen vuoksi on tarkoituksenmukaista varmistaa, että kansallisilla tuomioistuimilla on toimivalta arvioida kilpailuoikeuden rikkomisesta johtuvan vahingon suuruus.

³⁰³ Ibid., s. 37, s. 43 ja s. 55.

³⁰⁴ Ibid., s. 32.

myös erityislainsäädännön soveltamisalan ulkopuolella, mikä ei kuitenkaan suoraan puolla tätä ensimmäistä vaihtoehtoa.³⁰⁵

Jälkimmäistä vaihtoehtoa voitaisiin taas perustella sillä, että KilpVahL:n mukainen sektorikohtainen lainsäädäntö nimenomaan osoittaa sen, että näyttötaakan kääntymiseen vahingonkorvausasioissa vaaditaan sektorikohtaista lainsäädäntöä. Esimerkiksi Havu on todennut, etteivät erityiskysymyksiin rajatut EU-oikeudelliset säännöt ole suoraan sovellettavaa oikeutta erityislainsäädännön soveltamisalan ulkopuolella.³⁰⁶

Lisäksi maininnan arvoinen on se argumentti, että Suomessa on OK 17 luvun uudistuksen yhteydessä haluttu sisällyttää todistustaakkaa koskeva pääsääntö OK 17:2.1:iin, vaikka lain esitöissä nimenomaisesti mainittiin se, ettei muissa Pohjoismaissa todistustaakkaa koskevaa säännöstä ole otettu lakiin.³⁰⁷ OK 17:2.4:ssa on myös nimenomainen säännös siitä, että todistustaakkaa koskevaa pääsääntöä noudatetaan, jollei todistustaakasta tai näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu. OK 17 luvun uudistuksen yhteydessä tehty ratkaisu todistustaakkaa koskevan säännöksen sisällyttämisestä lakiin muista pohjoismaista poiketen sekä OK 17:2.4:iin sisältyvä poikkeuksia koskeva nimenomainen säännös mielestäni alleviivaavat sitä, että todistustaakan jaon on perustuttava lakiin tai oikeuskäytäntöön. Myös empiriseen aineistoon kuuluva raakapuukartellin vahingonkorvausasiassa annettu Metsähallituksen ratkaisu puoltaa tätä kantaa, sillä käräjäoikeus katsoi nimenomaan, ettei näyttötaakan voitu edes kartellin yhteydessä katsoa kääntyneen ilman nimenomaista säännöstä asiassa.³⁰⁸ Olen taipuvainen näin ollen itse puoltamaan toisen vaihtoehdon mukaista tulkintaa, jonka mukaan voimassaolevan oikeutemme mukaan kantajan näyttötaakka vahingonkorvausvastuun edellytyksistä on vahva pääsääntö, ja siitä voidaan poiketa vain nimenomaisen lainsäädännön tai tietyissä tapauksissa oikeuskäytännön nojalla.

³⁰⁵ Havu 2015 s. 23.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012 s. 16–17. Saranpää (2013 s. 953) luonnehtii ratkaisua poikkeukselliseksi. OK 17:2.1:a on tosin pidetty yleisluontoisuutensa vuoksi mitäänsanomattomana, kuten edellä jaksossa 3.2 on todettu. Olen kuitenkin eri mieltä siitä, ettei OK 17:2.1 kertoisi mitään todistustaakan jakautumisesta, sillä mielestäni se osoittaa selkeän pääsäännön todistustaakan jakautumiselle.

³⁰⁸ Metsähallitusta koskeva käräjäoikeuden ratkaisu puukartelliasiansa, tuomio nro 29441 s. 50. Metsähallitus totesi, että ”[t]ässä asiassa oli perusteltua soveltaa käännettä todistustaakkaa siten, että metsäyhtiöiden oli osoitettava, ettei kartelli ollut aiheuttanut vahinkoa Metsähallituksen vahingonkorvausvaatimuksen mukaisesti”. On mielenkiintoista, että Metsähallituksen kanteessa on tehty tällainen johtopäätös ilman minkäänlaisia tukea poikkeussäännöksistä. Kartelliolettaman soveltamisen osalta tarkennuksena todettakoon, että KilpVahL:n 13 §:n mukaan laki tuli voimaan 26.12.2016, ja lain voimaan tullessa tuomioistuimissa vireillä olevat asiat käsitellään loppuun noudattaen KilpVahL:n voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Kyseisessä asiassa ei siis sovellettu vielä KilpVahL:n mukaisia helpotuksia näyttötaakkaan. Ks. tarkemmin Metsähallitusta koskevan ratkaisun analyysistä jakso 4.2.

Puhtaan lainopillisesta näkökulmasta ei voida kuitenkaan olla täysin varma kyseisestä tulkinnasta. Vaikea tosin on ainakaan löytää vahvoja argumentteja sen puolesta, että sektori-kohtaisella lainsäädännöllä tällaista yleisempää vaikutusta olisi. Lisäksi jos jo tutkielman tässä vaiheessa sallitaan pieni siirtyminen *de lege ferenda* -näkökulmaan, olen sitä mieltä, ettei oikeuskirjallisuuteen perustuvia todistustaakkasäännöksiä tulisi hyväksyä lainkaan ja oikeuskäytäntöön perustuvat todistustaakkasäännötkin tulisi hyväksyä vain silloin, kun kyseessä on niin yksittäistapauksellinen asia, ettei siitä voida laintasoisella säännöksellä säännellä. Todistustaakka on nimittäin oikeudenkäynnin lopputuloksen kannalta niin merkittävä seikka, että todistustaakan pääsäännön ja siitä tehtävien poikkeusten tulisi ilmetä mahdollisimman yksiselitteisesti lain säännöksistä. Esimerkiksi Lappalainen ja Rautio ovat todenneet, että etukäteen pitäisi voida arvioida, kummalla osapuolella on todistustaakka, jossa asianosaiset voisivat ennalta arvioida oikeudenkäynnin riskejä.³⁰⁹ Vaikka kirjoitetun lain yleisluontoista todistustaakkasäännöstä on pidetty mitäänsanomattomana, on sen hyödyt myös tunnistettu. Esimerkiksi Salmialan mukaan todistustaakkaa koskevan pääperiaatteen ilmeneminen laista on hyödyllistä, sillä käytäntö on osoittanut, että kirjoittamattomien periaatteiden ei välttämättä katsota edes olevan olemassa.³¹⁰

3.4 Joukkokanteita koskeva konformismin ongelma vahingon määrän osoittamisessa

Tässä vaiheessa tutkielmaa on syytä mainita konformismin ongelmana oikeuskirjallisuudessa käsitelty kysymys.³¹¹ Kysymystä käsitellään tarkemmin kehitysehdotusten yhteydessä jaksossa 5, mutta tässä vaiheessa on syytä nostaa kysymyksenasettelu esiin, sillä kyseessä on tämän tutkimustehtävän kannalta perustavanlaatuinen kysymys. Konformismin ongelmassa on kyse joukkokanteisiin kuuluvien kanteiden yksilöllisten ja yhteisten ratkaisujen välisestä rajanvedosta.

Vahingon määrän osoittamisen kohdalla konformismin ongelma ilmenee siis konkreettisesti siinä, määritetäänkö joillekin kantajille tai jokaiselle kantajalle vahingon määrä yksilöllisesti vai määritetäänkö kaikille kantajille samansuuruinen vahingonkorvaus. Ensimmäisessä vaihtoehdossa jokaisen kantajan on osoitettava sille aiheutuneen vahingon määrä, ja jälkimmäisessä vaihtoehdossa vahingon määrä voitaisiin osoittaa yhteisesti.

³⁰⁹ Lappalainen – Rautio 2017b s. 725.

³¹⁰ Salmiala 1956 s. 278–279.

³¹¹ Kyseistä termiä käyttää Koulu, ks. esimerkiksi Koulu 2017 s. 107 ja 117.

Kuten todettu, Suomen oikeuden pääsääntö lähtee siitä, että jokaiselle kantajalle aiheutuneen vahingon määrä määritetään yksilöllisesti ja jokaisen kantajan tulee vahingon määrä myös yksilöllisesti osoittaa. Joukkoluonteisissa kanteissa vahingon määrän osoittaminen on oikeuskäytännössä ollut yksi niistä kysymyksistä, jota ei ole Suomessa käsitelty kollektiivisesti. Esimerkiksi Koulu toteaa, että vahingon määrä on usein sellainen kysymys, jonka tuomioistuin määrittää jokaisessa asiassa erikseen huolimatta siitä, että muut kysymykset ratkeaisivat joukkokanteiden sisäisten pilottikanteiden avulla.³¹²

Tuomioistuimen arviointivaltuussäännös OK 17:2.3 mahdollistaa kuitenkin kollektiivisemmän kohtelun. Jäljempänä jaksossa 5 käsiteltävä yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen on esimerkki täysin kollektiivisesta kohtelusta. Tässä tutkielmassa olennainen kysymys on tarkalleen ottaen se, missä määrin samaan ryppäeseen kuuluvia joukkokanteita voidaan käsitellä vahingon määrittämisen osalta yhdessä ilman, että yksittäisen kantaja- tai vastaajapuolen asianosaisen etua loukataan. Tässä joudutaan punnitsemaan vastakkain aineellisen oikeuden ja kollektiivisen oikeussuojan tehokasta toteutumista.

Yksilöllisessä käsittelyssä on katsottu olevan tiettyjä ongelmia kollektiivisen oikeussuojan toteutumisen kannalta. Yksilöllinen käsittely aiheuttaa luonnollisesti vaivaa sekä viivyttää oikeudenkäyntiä. Lisäksi yksilöllinen käsittely saattaa aiheuttaa sen, että prosessinjohto ”paisuu”, kun hallinnointiin tarvitaan erilaisia käsittelyratkaisuja ja liitännäisprosesseja. Koulun mukaan materiaalin riita saatetaan kääntää ”prosessioikeudelliseksi riitelyksi ’oikeista’ menettelytavoista”. Koulu esittää myös kysymyksen, milloin yksilöllisiä vaatimuksia on niin paljon, että niiden käsittelystä tulee käytännössä mahdotonta.³¹³

Toisaalta yhdenmukaistaminenkaan ei ole välttämättä yksittäisen kantajan kannalta edullista, jos esimerkiksi kyseisen kantajan tosiasiallisesti kärsimä vahinko olisi suurempi kuin ryhmälle tuomitusta korvauksesta kantajalle kuuluva osa. Yhdenmukaistava käsittely tosin helpottaa aina jossain määrin yksittäisen kantajan asemaa, kun sen ei tarvitse yksin osoittaa sille aiheutuneen vahingon määrää, vaan se hyötyy muiden kantajien esittämästä todistelusta. Jos otetaan huomioon vastaajan asema, ei yhdenmukaistaminen toisaalta ole välttämättä myöskään vastaajan edun mukaista. Yksittäiselle kantajalle tosiasiallisesti aiheutunut vahingon määrä saattaa nimittäin myös olla pienempi kuin tuomittu määrä, jolloin lopputulos on vastaajan kannalta epäedullinen. Vastaajan asema usein unohtetaan kollektiivista oikeussuojaa koskevasta keskustelusta, mikä on jossain määrin ymmärrettävää, sillä kol-

³¹² Ibid., s. 39 ja s. 70.

³¹³ Ibid., s. 118–119.

lektiivisen oikeussuojan perusajatuksena on parantaa kantajan pääsyä oikeuksiinsa. Mietäni vastaajan oikeuksia tulisi punnita vaakakupin toisella puolella, kantajan toisella.

4 Vahingon määrän osoittaminen joukkokanteita koskevan oikeuskäytännön mukaan

4.1 Vahingon määrän osoittaminen asfalttikartellissa

Edellä on painotettu sitä, että arviointivaltuussäännöksen soveltaminen on mahdollista vasta, kun vahingon aiheutumista ja muita vahingonkorvauksen edellytyksiä koskeva näyttökynnys on täyttynyt. Tätä havainnollistavat myös asfalttikartellin hovioikeusratkaisut. Hovioikeuden Lieksan kaupunkia koskevassa tuomiossa todetaan, ettei kantaja näyttänyt karsineensa vahinkoa kilpailunrajoituksen johdosta ja hovioikeus sen vuoksi hylkäsi kanteen.³¹⁴ Hovioikeudessa Lieksan kaupungin kohdalla ei siis päästy edes määrittämään vahingon määrää eikä soveltamaan arviointivaltuussäännöstä, sillä vahingon aiheutumista ei katsottu näytetyn toteen.³¹⁵

Espoon kaupunkia koskevassa ratkaisussa hovioikeus katsoi vahingon aiheutumista koskevan näyttökynnyksen täytyneen. Näin ollen hovioikeus pääsi määrittämään Espoon kaupungille aiheutuneen vahingon määrää ja kysymyksenä aktualisoitui se, voidaanko arviointivaltuussäännöstä soveltaa. Hovioikeus mainitsi OK 17:2.1:n ja 17:2.2:n pääsäännöt sekä 17:2.3:n arviointivaltuussäännöksen. Se totesi, että kantajalla on todistustaakka vahingosta ja sen määrästä. Arvioinnissa oli hovioikeuden mukaan kuitenkin otettava huomioon ”kartellin luonne lähtökohtaisesti hintatasoon kohottavasti vaikuttavana toimintana”. Hovioikeus totesi, ettei asiassa ollut aihetta epäillä kartellin olleen tehoton. Sen mukaan kartellin voitiin olettaa tuottaneen siihen osallisille yhtiöille sellaista hyötyä, jota niille ei olisi terveen kilpailutilanteen vallitessa syntynyt.³¹⁶

Asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynneissä esitettiin neljänlaista näyttöä: taloustieteellistä asiantuntijatodistelua, kantajakohtaista todistelua hintakehityksestä, kartellin aikana päällystysalalla toimineiden arvioita aiheutuneesta vahingosta sekä epäsuoraa asiakirjanäyttöä vahingon aiheutumisesta.³¹⁷ Hovioikeus piti luotettavana näyttönä asiassa esi-

³¹⁴ Lieksan kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1464 s. 106–107.

³¹⁵ Vastaavasti toteaa Aine (2016 s. 143, av 207) asfalttikartellin Tampereen kaupunkia koskevan käräjäoikeusratkaisun osalta (Tampereen kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64898, s. 217–218).

³¹⁶ Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 160.

³¹⁷ Jaottelu perustuu Kalliokosken ja Virtasen (2014 s. 32–33) käyttämään jaotteluun.

tettyä niin sanottua muuta kuin taloustieteellistä näyttöä.³¹⁸ Tämä näyttö käsitti kartelliaikana asfalttiyritysten toiminnassa mukana olleiden henkilöiden todistelun, jonka mukaan kartelli oli nostanut hintatasoa merkittävästi.³¹⁹ Todistajat ovat esittäneet myös arvioita kartellillisän suuruudesta: todistajien arvioiden mukaan kartelli on nostanut hintoja 10–40 prosenttia.³²⁰ Hovioikeuden mukaan todistajien arvioinneille voitiin antaa ”suuntaantavaa merkitystä” arvioitaessa kartellin aiheuttamaa lisää hinnoissa, joissa kartellien on katsottava vaikuttaneen, sillä todistajat ovat kertoneet kartellilyihinnoista varsin samansuuntaisesti. Hovioikeus totesi, että todistajankertomusten perusteella oli uskottavaa, että kartelli oli vaikuttanut hintatasoa korottavasti ”merkittävässä määrin”.³²¹ Hovioikeus päätyi siis siihen, että kartelli oli aiheuttanut Espoon kaupungille vahinkoa.

OK 17:2.3:n arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytysten täyttymistä hovioikeus perusteli siten, ettei kartellillisän määrästä eri kunnissa eri aikoina kunkin päällystysurakkasopimuksen osalta ollut ”saatavissa uskottavaa näyttöä edes vaikeuksin”.³²² Hovioikeus on siis katsonut arviointivaltuussäännöksen ensimmäisen soveltamisedellytyksen täytyneen. Käräjäoikeus totesi vastaavasti, ettei kilpailunrajoituksen aiheuttaman vahingon määrä ole yksiselitteisesti selvitettävissä tai osoitettavissa. Käräjäoikeus viittasi myös komission käytännön oppaan luonnokseen, jonka mukaan kärsitylle vahingolle ei voi olla ”yhtä ainoaa oikeaa arvoa”, joka olisi mahdollista määrittää, vaan ainoastaan olettamuksiin ja likiarvoihin perustuvia ”parhaita arvioita”.³²³

Käräjäoikeus tosin totesi, että todistaja Alasen kertomuksesta päätellen kartelliyrityksillä olisi ollut ylihinnan määrä tiedossaan.³²⁴ Teoreettisesti voitaisiin siis ajatella, että tällainen selvitys oikeasta ylihinnan määrästä pitäisi hankkia esimerkiksi kartelliyritysten kokous-

³¹⁸ Muusta kuin taloustieteellistä todistelusta, ks. Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 155–160. Todistelun luotettavuuden arvioinnista ks. Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 160.

³¹⁹ Kartellivahingon osoittamiseen käytettävistä todistuskeinoista ks. Kanniainen – Saraste – Tammelin 2006 s. 426.

³²⁰ Todistajien arviot ovat perustuneet osaksi heidän omakohtaisiin arvioihinsa, osaksi heidän käsityksiinsä muiden yritysten toiminnasta (Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 160).

³²¹ Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 160.

³²² Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 160–161.

³²³ Esimerkiksi Espoon kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64929 s. 309, Komission käytännön opas vahingon määrittämisestä SEUT 101 ja 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa SWD (2013) 205 sekä Komission tiedonanto vahingon määrittämisestä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C 167/07 kohta 17.

³²⁴ Espoon kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64929 s. 309.

pöytäkirjojen, muistioiden tai sähköpostien avulla.³²⁵ Käytännössä tietoihin olisi ollut kuitenkin mahdotonta päästä käsiksi, sillä kartelli-yhtiöt eivät luonnollisesti suostu antamaan tällaisia tietoja. Käräjäoikeus onkin todennut, ettei kantajilla ole ollut mahdollisuutta selvittää tarkkaa vahingon määrää, ja näin ollen arviointivaltuussäännöstä voitiin soveltaa.

Vahingon määrän varsinaisesta arvioinnista hovioikeus totesi, ettei sitä tullut arvioida kovin alhaiseksi, kuten muutaman prosentin suuruiseksi, ottaen huomioon todistajankertomuksista ilmenevät seikat vahingon määrän merkittävydestä. Hovioikeuden mukaan arviotaessa kartellilisan määrää tulee ottaa huomioon kartellilisään liittyvät huomattavat epävarmuustekijät. Siksi vahingon määrän arvioinnin tuli perustua varovaisuuteen. Hovioikeus arvioi vahingon määräksi 15 prosenttia maksettujen urakkasummien arvonlisäverollisesta kokonaismäärästä niiden kuntien osalta, joille vahingonkorvausta ylipäänsä tuomittiin maksettavaksi.³²⁶ Hovioikeuden ratkaisut poikkeavat vahingon määrää koskevassa kysymyksessä käräjäoikeuden ratkaisuista, sillä käräjäoikeus arvioi vahingonkorvauksen määräksi joidenkin kuntien osalta 15 ja joidenkin 20 prosenttia. Hovioikeus katsoi päinvastoin usean kunnan osalta, ettei ”kaupungin urakoista esitetty selvitys osoita, että kartellilisiä kaupungin urakoissa olisi ollut keskimääräistä korkeampi”, ja arvioi vahingon määrän suuruudeksi 15 prosenttia urakkasummien arvonlisäverollisesta kokonaissummasta.³²⁷ Tämä ilmentää vahingonkorvausvaatimusten yksilöllistä käsittelyä.

Huomionarvoista on, että kaikille kantajille tuomittu vahingonkorvauksen määrä on ollut selvästi pienempi kuin vaadittu määrä. Erittäin hyvin asiaa havainnollistaa Helsingin käräjäoikeuden mediatiedotteen liitteenä oleva taulukko, johon on koottu kaikkien kuntien pääomavaatimukset, tuomittu pääomamäärä, ylihintaprosentti ja oikeudenkäyntikulut. Esimerkiksi Espoon kaupungin pääomavaatimus on ollut 5.319.944,14 euroa, mutta sille käräjäoikeudessa maksettavaksi tuomittu pääomamäärä on vain 1.843.227,37 euroa ja hovioikeudessa vielä noin 200 000 euroa vähemmän.³²⁸ Tuomitun vahingonkorvauksen määrä on siten ollut vain noin kolmasosa vaaditusta määrästä. Tästä voinen tehdä varovaisen johtopäätöksen siitä, että vahingon määrä on vaikea osoittaa. Tosin asianosaisen vaatima vahin-

³²⁵ Kannianen – Saraste – Tammelin 2006 s. 426.

³²⁶ Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 161.

³²⁷ Esimerkiksi Helsingin kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64913 s. 244. Vrt. Helsingin kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1487, s. 131.

³²⁸ Espoon kaupunkia koskeva käräjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64929, s. 8 ja s. 330–332; Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449, s. 178 sekä Helsingin käräjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013, liite, s. 1.

gonkorvauksen määrä ei automaattisesti tietenkään ole sama asia kuin tosiasiasa aiheutuneen vahingon määrä. Asianosaiset tuskin kuitenkaan vaativat oikeudenkäynnissä aivan kohtuuttomia määriä, sillä tällöin myös riski siitä kasvaa, että vahingonkorvausta tuomiin niin selvästi vähemmän kuin on vaadittu, että kantajan katsotaan hävinneen oikeudenkäynnin ja kantaja joutuu maksamaan molempien osapuolten oikeudenkäyntikulut. Toiseksi voidaan todeta, että arviointivaltuussäännöksen käyttö saattaa johtaa pienempiin korvauksiin kuin mikä on todellisuudessa aiheutuneen vahingon määrä. Kuten edellä on todettu, hovioikeus on noudattanut vahingon määrän arvioinnissa varovaisuutta, mikä on johtanut siihen, että vahingonkorvauksen määrä on ollut suhteellisen matala.³²⁹

Mielenkiintoisena sivuhuomautuksena voidaan todeta, että asiassa esitetyistä taloustieteellisistä tutkimuksista hovioikeus toteaa, toisin kuin muusta todistelusta, että niihin liittyy sellaisia kartelliperiodiin sekä muihin seikkoihin liittyviä perustavanlaatuisia luotettavuutta vähentäviä tekijöitä, ettei ”tutkimuksille voida antaa edes suuntaa antavaa merkitystä vahingon määrän arvioinnissa”.³³⁰ Hovioikeuden suhtautuminen asianosaisten esittämien asiantuntijatutkimusten luotettavuuteen on mielestäni mielenkiintoinen *access to justice* -näkökulmasta. Asiantuntijatutkimuksethan ovat tyypillisesti kalliita ja lisäävät erityisesti kantajan oikeudenkäyntikuluja merkittävästi.³³¹ Jos asiantuntijatutkimuksiin ei luoteta, eivät ne myöskään ole välttämätön edellytys oikeudenkäynnille. Tosin yhdestä hovioikeuden ratkaisusta ei voi nähdäkseni tehdä mitään yleispätevää johtopäätöstä asianosaisten nimeämien asiantuntijoiden lausuntojen käyttökeltvottomuudesta oikeudenkäynneissä.³³² Tällaista johtopäätöstä ei voi varsinkaan tehdä, sillä kärjäoikeus on päätenyt pitämään erityisesti Valtiontalouden tutkimuskeskuksen selvityksiä luotettavina, ja kärjäoikeus on tehnyt ratkaisun vahingon aiheutumisesta kaiken näytön muodostaman kokonaisuuden perusteella.³³³ Myös komission käytännön oppaassa korostetaan taloustieteellisten selvitys-

³²⁹ Myös Havu – Kalliokoski – Wikberg (2010 s. 131) toteavat varhaisista kilpailuoikeudellisista vahingonkorvausratkaisuista, että niissä maksetut korvaukset ovat olleet selvästi vaatimuksia pienempiä.

³³⁰ Espoon kaupunkia koskeva hovioikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 1449 s. 155. Taloustieteellisistä tutkimuksista ks. s. 135–155.

³³¹ Kanniainen – Saraste – Tammelin 2006 s. 440.

³³² Asianosaisten hankkimalla ja esittämällä asiantuntijatodistelulla on OK 17 luvun esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa katsottu olevan merkittäviä hyötyjä. Ks. esimerkiksi HE 46/2014 vp s. 34 sekä Pölönen – Tapanila 2015 s. 418.

³³³ Espoon kaupunkia koskeva kärjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64929 s. 309. Ks. myös Kalliokoski – Virtanen 2014 s. 33, joiden mukaan kärjäoikeus on antanut taloustieteelliselle todistelulle ”paljon painoarvoa”.

ten merkitystä.³³⁴ Lisäksi oikeuskirjallisuudessa painotetaan yleisesti taloudellisten asiantuntijoiden käyttöä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausoikeudenkäynneissä.³³⁵ Toisaalta vastakkaisiakin näkemyksiä on esitetty: esimerkiksi Kanninen, Saraste ja Tammelin ovat todenneet, ettei kalliiden asiantuntijatutkimusten teettäminen ole välttämättä prosessiekonomisesti järkevää, sillä niiden kustannukset saattavat olla liiallisia siihen lisätarkkuuteen nähden, mitä ne tuovat vahingon määrää koskevaan todisteluun.³³⁶ Itse kannattaisin tätä näkemystä juurikin *access to justice* -näkökulmasta.

Hovioikeus ja kärjäoikeus ovat antaneet jokaisen yksittäisen kantajan osalta erillisen tuomion. Kärjäoikeudessa on kuitenkin toimitettu kaksi yhteistä valmisteluistuntoa sekä yhteinen pääkäsittely, mikä on tehostanut oikeudenkäyntiä. Yksittäisten kantajien toimittamasta todistelusta on ollut oikeudenkäynnissä myös hyötyä muiden kantajien näkökulmasta.³³⁷

Hovioikeus on soveltanut usealle kantajalle aiheutuneen vahingon määrän määrittämiseksi samaa ylihintaprosenttia 15, minkä vuoksi ensi katsomalta voi vaikuttaa, että vahingon määrää on arvioitu hyvinkin kollektiivisesti. Todellisuudessa hovioikeus on tehnyt ratkaisut vahingon määrästä kantajakohtaisesti arvioiden ja kantajakohtaiset tuomiot eroavat toisistaan merkittävästi. Asiaa ratkaisemassa ollut hovioikeudenneuvos Ari Siltama onkin todennut, että oikeudenkäyntiä ”ei käyty suurilla linjoilla, vaan hyvin yksityiskohtaisesti”.³³⁸ Myös kärjäoikeuden ratkaisuista ilmenee, että vahingon määrän määrittäminen on ollut kantajakohtaista, mikä ilmenee esimerkiksi siitä, että suurimpaan osaan kantajista on sovellettu 15 prosentin ylihintaprosenttia, mutta kantajakohtaisen näytön perusteella on päädytty käyttämään joidenkin kantajien osalta ylihintaprosenttina 20 prosenttia.³³⁹

On korostettava, ettei arviointivaltuussäännöksen soveltaminen perustunut suoraan asian joukkoluonteisuuteen, vaan kartellivahingon määrän näyttämisen vaikeuteen, kuten edeltävässä jaksossa on todettu. Jotta ratkaisuista voitaisiin tehdä pidemmälle meneviä johtopäätöksiä arviointivaltuussäännöksen soveltamisesta kollektiiviseen oikeussuojaan, tarvittai-

³³⁴ Komission käytännön opas vahingon määrittämisestä SEUT 101 ja 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa SWD (2013) 205, Komission tiedonanto vahingon määrittämisestä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C 167/07 kohta 27.

³³⁵ Esimerkiksi Havu – Kalliokoski – Wikberg 2010 s. 73.

³³⁶ Kanninen – Saraste – Tammelin 2006 s. 440.

³³⁷ Helsingin kärjäoikeuden mediatiedote asfalttikartellioikeudenkäynnistä 28.11.2013 sekä Espoon kaupunkia koskeva kärjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64929 s. 7.

³³⁸ Helsingin sanomien uutinen 20.10.2016.

³³⁹ Esimerkiksi Helsingin kaupunkia koskeva kärjäoikeuden ratkaisu asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 13/64913, s. 244.

siin tietoa siitä, olisiko käräjäoikeus soveltanut muuten vastaavassa asiassa arviointivaltuussäännöstä, jos kyseessä ei olisi ollut kilpailuoikeudellinen asia.

4.2 Vahingon määrän osoittaminen raakapuukartellissa

Kuten todettu, ainoa raakapuukartellin vahingonkorvausoikeudenkäynneissä kirjoitushetkeen mennessä ratkaistusta asioista Metsähallituksen asia.³⁴⁰ Metsähallituksen asia havainnollistaa arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytyksiä sekä sitä, millaisia vahingonkorvauksen edellytyksiä koskevia todisteluprivilegioita voimassaoleva oikeutemme sisältää ja millaisia ei. Metsähallituksen asiassa asianosaiset olivat nimittäin eri mieltä siitä, miten todistustaakka vahingonkorvauksen edellytyksistä asiassa jakaantui. Kantajan mukaan todistustaakan jakautumisessa ja näyttökynnyksen arvioinnissa tuli ottaa huomioon kartellin luonne lähtökohtaisesti vahinkoa aiheuttavana toimintana. Kantajan mukaan ”asiassa oli perusteltua soveltaa käännettyä todistustaakkaa siten, että metsäyhtiöiden oli osoitettava, ettei kartelli ollut aiheuttanut vahinkoa Metsähallituksen vahingonkorvausvaatimuksen mukaisesti”.³⁴¹ Vastaajien mukaan taas todistustaakka vahingonkorvauksen edellytyksistä ei kääntynyt, vaan kantajalla oli todistustaakka yleisten prosessioikeudellisten periaatteiden mukaan samoin kuin yleensäkin vahingonkorvausasioissa.³⁴²

Käräjäoikeus päätyi jälkimmäiselle kannalle todistustaakasta ja luetteli ratkaisussaan OK 17:2:n mukaiset todistustaakkaa ja näyttökynnystä koskevat säännöt. Käräjäoikeus totesi, että asiassa on arvioitava, onko OK 17:2.4:n mukaista syytä poiketa OK 17:2.1:n ilmenevästä lähtökohdasta, jonka mukaan näyttötaakka on kantajalla. Vahingonkorvausasiassa kantajalla on siis näyttötaakka vahingon aiheutumisesta, syy-yhteydestä, tuottamuksesta ja vahingon määrästä. Käräjäoikeuden mukaan ei ollut ”asian laadusta” johtuvaa syytä poiketa näyttötaakkaa ja näyttökynnystä koskevista pääsäännöistä.³⁴³ Käräjäoikeus totesi, että Metsähallituksella oli kyseisessä asiassa näyttötaakka siitä, että vastaajat olivat maksaneet

³⁴⁰ Metsähallitusta koskeva käräjäoikeuden ratkaisu puukartelliasiassa, tuomio nro 29441.

³⁴¹ Metsähallitusta koskeva käräjäoikeuden ratkaisu puukartelliasiassa, tuomio nro 29441, s. 50. Mielenkiintoista on, että Metsähallitus vetosi kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvausdirektiiviin, jota ei kyseisen oikeudenkäynnin aikaan ollut vielä saatettu voimaan Suomessa.

³⁴² Metsähallitusta koskeva käräjäoikeuden ratkaisu puukartelliasiassa, tuomio nro 29441 s. 303–304.

³⁴³ Ibid.

sille kilpailunrajoituksen seurauksena tietyn suuruista alihintaa ja aiheuttaneet siten Metsähallitukselle sen ”korvattavaksi vaatiman määräisen vahingon”.³⁴⁴

Käräjäoikeus totesi, ettei kantajan näyttökynnys vahingon aiheutumisesta ylittynyt ja hylkäsi kanteen. Käräjäoikeuden mukaan asiassa oli jäänyt näyttämättä, että kilpailunrajoitus olisi aiheuttanut sen, että vastaajat olisivat maksaneet Metsähallitukselle kilpailullista hintaa alempaa hintaa ja aiheuttanut siten Metsähallitukselle vahinkoa.³⁴⁵ Kyseeseen ei näin ollen tullut vahingon määrän määrittäminen eikä arviointivaltuussäännöksen soveltaminen, koska kantaja ei ylittänyt arviointivaltuussäännöksen soveltamisen edellytyksenä olevaa näyttökynnystä vahingon aiheutumisesta. Kyseessä ei siis ollut tilanne, jossa vahingonkorvausta ei olisi tuomittu siksi, ettei vahingon määrästä olisi esitetty näyttöä.³⁴⁶

On mielenkiintoista, että kantajaosapuoli oli päätenyt näin innovatiiviselle kannalle todistustaakan jakautumisesta. Olisi erikoista, jos ilman laissa olevaa nimenomaista säännöstä todistustaakka kääntyisi Metsähallituksen esittämällä tavoin. Kysymyksenasettelua todistustaakan kääntymisen mahdollisuudesta olen käsitellyt aiemmin jaksossa 3.3.3, missä olen päätenyt siihen tulokseen, että todistustaakan jaon tulisi perustua lain säännöksiin tai vaikiintuneeseen oikeuskäytäntöön.

Kyseessä on vasta alioikeuden ratkaisu, mutta Metsähallitusta koskeva ratkaisu antaa mielestäni jonkinlaista indisiota siitä, että Suomen oikeudessa suhtaudutaan tällä hetkellä kantajan todistustaakkaan vahingon määrästä ja vahingonkorvauksen muista edellytyksistä vahvana pääsääntönä. Asian erityisen luonteen vuoksi, siis tässä tapauksessa edes vakavan kilpailunrikkomuksen yhteydessä, todistustaakan ei ole katsottu kääntyvän ilman laissa olevaa eksplisiittistä todistustaakan kääntävää säännöstä.

4.3 Vahingon määrän osoittaminen autojen varaosakartellissa

Autojen varaosakartellin käräjä- ja hovioikeusratkaisut havainnollistavat sitä, että vahingon määrän määrittämisen ja mahdollisen arviointivaltuussäännöksen soveltamisen yhtenä ennakkoedellytyksenä on syy-yhteyden osoittaminen. Autojen varaosakartellin vahingonkor-

³⁴⁴ Metsähallitusta koskeva käräjäoikeuden ratkaisu puukartelliasianssa, tuomio nro 29441, s. 304–305. Tapauksessa voisi myös tulla pohdittavaksi se, olisiko tuomioistuimen kuulunut kertoa näkemyksensä siitä, kummalle osapuolelle todistustaakka kuuluu (ks. ratkaisu KKO 2007:52 sekä eri näkemykset siitä, tuleeko tuomioistuimen ottaa oikeudenkäynnin aikana todistustaakan jakautumiseen kantaa).

³⁴⁵ Ibid., s. 329–330.

³⁴⁶ Nämä seikat huomioon ottaen mielenkiintoista on, että Metsähallitus on omassa tiedotteessaan todennut, että ”[k]äräjäoikeuden ratkaisu kuvastaa vahingon määrän [kursivointi kirjoittajan] osoittamisen haastavuutta” (Metsähallituksen tiedote 22.6.2016). Näyttää mielestäni siltä, että tiedotteessa on sekoitettu vahingon aiheutumisen ja vahingon määrän osoittamista koskevat kysymykset.

vausratkaisun mukaan kanne oli hylättävä, sillä syy-yhteyttä vahingon ja vastaajien kilpailunrikkomuksen välillä ei katsottu näytetyn toteen.³⁴⁷ Ratkaisu osoittaa siis sen, ettei arviointivaltuussäännöstä tai muista mahdollisia vahingon määrään liittyviä todisteluprivilegioita päästä soveltamaan, ellei syy-yhteyttä ole näytetty toteen.

4.4 Vahingon määrän osoittaminen muussa suomalaisessa joukkokanteita koskevassa oikeuskäytännössä

Ratkaisu KKO 1989:7 on hyvä esimerkki tapauksesta, jossa vahingon määrä on osoitettu ja määritetty kollektiivisesti. Tapauksessa lämpölaitoksen piipusta käyttöhäiriöiden vuoksi päässyt rikkiä sisältävä noki oli vaurioittanut pysäköintipaikalla olleiden autojen maalipintoja. Neljä autonomistajaa nosti lämpölaitosta vastaan kanteen, jossa he vaativat vahingonkorvausta autojen maalipinnan vahingoittumisesta. Neljän kantajan tilanteet olivat vahingonkorvauksen edellytykset täyttäviltä oikeustosiseikoiltaan samat: sama vahinko oli aiheutunut (autojen maalipinnan vahingoittuminen), vastaajan toiminnan ja vahingon välillä oli syy-yhteys ja vastaajan toiminta oli tahallista tai tuottamuksellista.

Ratkaisussa kihlakunnanoikeus perusti arvion eri kantajille aiheutuneen vahingon määrästä yhden kantajan esittämään arvioon yhden auton ylimaalauksesta syntyvistä kustannuksista. Kihlakunnanoikeus piti tätä arviota luotettavana. Kihlakunnanoikeus määritteli korvattavan vahingon olevan tietty prosenttiosuus arvioidusta ylimaalauksekustannuksesta, sillä se katsoi autojen arvon nousseen ylimaalauksen johdosta. Vain maalipinnan syöpyminen jäi kantajakohtaisesti näytettäväksi. Hovi- tai korkein oikeus ei muuttanut ratkaisua.³⁴⁸ Ratkaisu viittaa siis siihen, että jos tapaukset ovat muuten tosiseikastoltaan identtiset, vahingon määrää koskeva arviointi voitaisiin tehdä yhteisesti. Tämä tilanne on kollektiivisen oikeussuojan kannalta ihanteellinen, mutta käytännössä eri kantajien tapaukset ovat harvoin niin identtisiä, että voimassaolevan oikeuden mukaan vahingon määrä voitaisiin määrittää yhteisesti.

4.5 Välituloksia

Tutkielman alkupuoliskossa olen käsitellyt sitä, miten vahingon määrä osoitetaan Suomen voimassaolevan oikeuden mukaan joukkokanteissa. Seuraavaksi tutkin keinoja, joilla voi-

³⁴⁷ Käräjäoikeuden ratkaisu autojen varaosakartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro. 14988, s. 174 ja s. 180 sekä hovioikeuden ratkaisu autojen varaosakartellin vahingonkorvausasiassa, tuomio nro 533.

³⁴⁸ Ryhmäkannelakia koskevassa hallituksen esityksessä on käsitelty kyseistä ratkaisua (HE 154/2006 vp s. 35–36). Hallituksen esityksessä todetaan, ettei maalipinnan syöpyminen olisi niin iso asia, ettei tapausta voitaisi käsitellä ryhmäkanteena.

massaolevaa oikeutta voitaisiin kehittää alentamalla heikommassa asemassa olevan tahon prosessikynnystä siten, että vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa helpotettaisiin. Lyhyt väliyhteenveto voimassaolevan oikeuden sisällöstä lienee paikallaan, sillä tutkielman viimeisessä pääjaksossa en tutki voimassaolevan oikeuden sisältöä vaan esitän de lege ferenda -suosituksia voimassaolevan oikeuden kehittämiseksi.

Olen päätenyt siihen, että Suomen voimassaolevan oikeuden mukaan pääsääntönä myös joukkokanteissa on se, että vahingon määrä osoitetaan jokaisen kantajan osalta erikseen. Suomen voimassaolevassa kirjoitetussa oikeudessa ei nimittäin ole säännöstä, joka mahdollistaisi kollektiivisen vahingon määrän osoittamisen. Myös empiirinen aineisto vahvistaa yksilöllisen käsittelyn lähtökohdan. OK 17:2.3:n arviointivaltuussäännös tosin sinänsä mahdollistaa epäsuorasti kollektiivisemmän arvioinnin joukkokannetapauksissa, sillä sitä sovellettaessa yhdelle kantajalle aiheutuneen vahingon määrästä ei tarvitse esittää uskottavaa näyttöä. Lisäksi oikeuskäytäntö viittaa siihen, että hyvin identtisissä tapauksissa vahingon määrä voitaisiin osoittaa ja määrittää yhteisesti.

Joukkokannetapausten analyysistä voidaan tehdä myös se johtopäätös, että vahingon määrää koskevaa todistelua voivat kantajat esittää yhdessä ja eri kanteissa esitetty todistelu vahingon määrästä vaikuttaa varmasti muihin samassa ryppäessä oleviin kanteisiin. Lisäksi tiettyjä yhteisiä oikeuskysymyksiä ratkaistaan yhdessä. Joukkokannetilanteissa myös yhteinen vahingon määrää koskeva todistelu vähentää yhdelle kantajalle aiheutuvia todistelukustannuksia. Vahingon määrä kuitenkin tyypillisesti määritetään kantajakohtaisesti, eli suoranainen yhteinen vahingon määrittäminen ei ole yleistä paitsi mahdollisesti tilanteessa, jossa kaikkien kantajien tilanteet vastaavat täysin toisiaan.

Mitä tulee todistustaakkaan vahingon määrästä, se ei myöskään käänny automaattisesti asian joukkoluontoisuuden, kantajan heikon aseman tai asian luonteen vuoksi. Myöskään näyttökynnyksen ei yleensä voida katsoa näistä syistä alentuvan. Näyttötaakan kääntymiseen ta näyttökynnyksen alenemiseen tarvitaan nimenomaisia säännöksiä tai oikeuskäytännön linjauksia, joista vahingon aiheutumista koskevana esimerkkinä on KilpVahL:n uusi kartelleja koskeva vahinko-olettama.

Vaikka vahingon määrää koskeva todistelu on vaikeaa eikä varsinaisia kollektiivista oikeussuojaa koskevia todisteluprivilegioita oikeudessamme ole, empiirisen aineiston perusteella ei voida tehdä mielestäni sitä johtopäätöstä, että vahingon määrän osoittamisen epäonnistuminen olisi estänyt vahingonkorvauksen saamisen ylipäänsä. Vahingon määrän

osoittaminen on nähdäkseni lähinnä vain aiheuttanut osapuolille työtä, ja tieto vahingon määrän osoittamisen vaikeudesta on saattanut nostaa prosessikynnystä. Toki vahingon määrän osoittamisen onnistuminen on myös vaikuttanut tuomittavan vahingonkorvauksen määrään.

5 Kehitysehdotukset vahingon määrän osoittamiseen joukkokanteissa

Tutkielman aiemmissa jaksossa on huomattu, että vahingon määrän osoittamiseen liittyy joukkokanteissa sellaista problematiikkaa, joka yksilöllisessä oikeussuojassa ei aktualisoidu. Vahingon määrän osoittaminen saattaa muodostua jopa kollektiivisen oikeussuojan toteutumisen merkittäväksi esteeksi, sillä se on syy-yhteyden osoittamisen ohella yksi niistä harvoista kysymyksistä, joita ei ole Suomen oikeuden mukaan mahdollista lähtökohtaisesti osoittaa kollektiivisesti. Vahingon määrän osoittamista tulisikin mielestäni kehittää siten, että joukkokanteista tulisi tarpeeksi yksinkertaisia ja selkeitä – sellaisia, että tavallinen kuluttajakin voi niitä ymmärtää.³⁴⁹

Eri tahoilta on vaadittu kollektiivisten vahingonkorvauskanteiden tehostamista. EU:n kollektiivista oikeussuojaa koskevissa aloitteissa on vaadittu, että suuri joukko yksittäisiä vahingonkorvauskanteita tulisi pystyä ratkaisemaan tehokkaasti.³⁵⁰ Myös kollektiivisen oikeussuojan tutkimuksessa on vaadittu konkreettisia uudistuksia, jotta kollektiivinen oikeussuoja voisi oikeasti toimia.³⁵¹ Muun muassa Koulu on todennut, että kollektiivisen oikeussuojan uudelleenarvioinnissa on kehitettävä tavat, joilla massaluonteisten vaatimusten haasteeseen vastataan tulevaisuudessa.³⁵² Wihuri on todennut ryhmäkanteen yhteydessä, että vahingonkorvausoikeuden normistoa tulisi kehittää siten, että se soveltuisi paremmin kollektiiviseen oikeussuojaan.³⁵³ Havun mukaan taas ”tie on avoin” myös uusille käsitteille vahingosta ja vahingoitettujen hyvien arvostuksesta, sillä aiheutunut vahinko ja siihen perustuva vahingonkorvaus voidaan määrittää vain hyvin hypoteettisten tai monivaihteisten vaihtoehtoisten tapahtumankulkujen avulla.³⁵⁴

Tässä jaksossa käsitelen ensin konkreettisia kehitysehdotuksia vahingon määrän osoittamiseksi, minkä jälkeen nostan esiin niihin liittyviä ongelmia. Käsitelyjärjestys on konformismin suhteen radikaaleimmasta menetelmästä maltillisimpaan. Kehitysvaihtoehtoja

³⁴⁹ Samansuuntaisesti Ervo ja Persson (2015 s. 478): ” - - group actions should be developed towards simpler and more effective procedures in the future.”

³⁵⁰ KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013, s. 10.

³⁵¹ Kollektiivisen oikeussuojan uudistusvaatimuksista Koulu 2017 s. 312. Erilaisia *de lege ferenda* -kehitysehdotuksia vahingonkorvausjärjestelmän kehittämiseksi on esittänyt Wihuri (Wihuri 1992 s. 87–103) jo vuonna 1992 ryhmäkanteen yhteydessä, mutta näiden kehitysehdotusten toteuttaminen on jäänyt Wihurin ehdotuksia seuranneiden viimeisten 25 vuoden aikana lähes olemattomiksi.

³⁵² Koulu 2017 s. 312.

³⁵³ Wihuri 1992 s. 105.

³⁵⁴ Havu 2015 s. 23. Vahingonkorvauksen määrän hypoteettisuutta on käsitelty aiemmin jaksossa 2.6. Hodges (2009 s. 5) esittää kysymyksen siitä, kuinka pitkälle järjestelmän pitäisi mennä siinä, että pieniarvoisia vaatimuksia päästään toteuttamaan tuomioistuimissa.

punnittaessa joudutaan perustavanlaatuisena kysymyksenä ratkaisemaan, miten vahingon määrä osoitetaan – osoitetaanko se yhteisesti kaikkien kantajien osalta vai edellytetäänkö yksilöllistä menettelyä.³⁵⁵ Näissä kehitysehdotuksissa on kaikissa enemmän tai vähemmän kyse vaatimusten kaavamaistamisesta tai konformoimisesta eli siitä, että eri kantajien vahingonkorvausvaatimukset puristetaan samaan kaavaan. Kaavamaistamisessa on se etu, että se tuo kustannustehokkuutta oikeudenkäyntiin, kun myös vahingon määrää koskeva kysymys pystytään käsittelemään yhdessä suurtenkin kannemäärien ollessa kyseessä.³⁵⁶ Vahingon määrän osoittaminen helpottuu sitä enemmän, mitä enemmän todistelua on mahdollista suorittaa yhdessä kantajajoukon kesken. Kehitysvaihtoehtoihin liittyy kuitenkin myös ongelmia, joita käsitellen tarkemmin jaksossa 5.7.

Olellainen kysymys on se, mitkä osat käsitellään ryhmän jäsenten kesken yhdessä: käsitelläänkö yhteisesti kaikki kysymykset vahingon määrän osoittamista myöten vai ainoastaan esimerkiksi vastuuperusteen olemassaolo.³⁵⁷ On painotettava, että vastaus kysymyseen vaihtelee paitsi sen mukaan, kuinka myönteisesti kollektiiviseen oikeussuojaan suhtaudutaan oikeusjärjestyksessä, mutta myös sen mukaan, millaisesta tilanteesta on kyse: sarjavahinkoihin soveltuvat niiden standardimaisuuden vuoksi paremmin konformistiset ratkaisut, kuten yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen. Massavahinkoihin suppeassa merkityksessä soveltuvat puolestaan kehitysideoista parhaiten ne, jotka mahdollistavat eniten yksilöllistä käsittelyä.³⁵⁸ Mitä enemmän samanlaisia vahingonkärsijöiden tilanteet ovat, sitä pidemmälle kollektiivisuudessa voidaan mennä jopa sellaisessa oikeusjärjestyksessä, joka suhtautuu kollektiiviseen oikeussuojaan varauksellisesti.³⁵⁹ Ei ole siis olemassa ratkaisua, joka sopisi kaikkiin vahingonkorvaustilanteisiin, vaan erilaiset tilanteet vaativat erilaisen ratkaisun.³⁶⁰ Tosin tässä kohdassa tulee muistuttaa, että tutkielman keskiössä ovat keskenään samanlaiset muutaman sadan euron suuruiset vahingot. Lisäksi kaikissa tilanteissa vahingon määrää koskevien todisteluprivilegioiden soveltamisen yleisenä edellytyksenä tulisi mielestäni olla sen, että vahingonkorvauksen muita edellytyksiä koskevan näyttötaakan tulisi täyttyä. Tämä näyttäisi olevan myös voimassaolevan oikeuden sisältö, kuten empiirinen aineisto on osoittanut.

³⁵⁵ Vastaavasti Koulu 2017 s. 69.

³⁵⁶ Samansuuntaisesti yhteiskanteen osalta ks. Koulu 2017 s. 162.

³⁵⁷ Giussani 2011 s. 160. Giussani toteaa bussivertauksensa kautta (ks. alaviite 80): ”in terms of the bus metaphor, the question is whether the rides should lead only to the city walls, or rather reach the suburbs.”

³⁵⁸ Wagner 2011 s. 4–5.

³⁵⁹ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1989:7 korkein oikeus määräsi kantajaryhmän osalta vahingon määrän yhteisesti tilanteiden samanlaisuudesta johtuen, vaikka mitään varsinaista kollektiivisen oikeussuojan välinettä ei lainsäädännössä ollut.

³⁶⁰ Vastaavasti Wagner 2011 s. 14.

Kehitysehdotuksia käsiteltäessä tulee panna merkille se, että Euroopan unioni on viime vuosina ollut hyvin aktiivinen kollektiivisen oikeussuojan saralla. Näkökulmana tässä tutkielmassa on se, miten Suomen oikeutta voisi kehittää, mutta tulevaisuudessa näkökulma tulee todennäköisesti enenevässä määrin olemaan se, miten kollektiivista oikeussuojaa kehitetään EU:n tasolla, jolloin tulee ottaa kaikkien EU-jäsenvaltioiden oikeusjärjestykset huomioon. Ennen kehitysehdotusten käsittelyä tehdään lyhyt ekskursion muiden maiden joukkoluonteisia vahingonkorvauskanteita koskevaan oikeuskäytäntöön, minkä tarkoituksena on havainnollistaa muiden oikeusjärjestysten tarjoamia kehitysvaihtoehtoja ja vahingon määrän osoittamiseen liittyviä ongelmia.

5.1 Ulkomaisesta oikeuskäytännöstä saatavat esimerkit vahingon määrän osoittamiseen joukkokanteissa

Ulkomaisesta oikeuskäytännöstä nostetaan muutama esimerkki, jotka havainnollistavat vaihtoehtoisia tapoja vahingonkorvauksen määrän määrittämiseksi joukkokannetilanteissa ja vahingonkorvauksen määrän määrittämiseen liittyviä ongelmia. Ruotsissa on esimerkiksi tuomioistuimen vahvistaman sovinnon kautta päädytty joissain ryhmäkanteissa siihen, että ryhmän edustajalle on maksettu yhteinen vahingonkorvaussumma jaettavaksi ryhmän jäsenten kesken. Esimerkiksi Kraftkomissionia vastaan nostetussa ryhmäkanteessa päädyttiin tuomioistuimen vahvistamaan sovintoon, jonka mukaan vastaaja maksaisi 1881 ryhmään kuuluvalla kuluttajalle jaettavaksi yhteisen vahingonkorvaussumman 3,5 miljoonaa kruunua.³⁶¹ Vastaavaan ratkaisuun päädyttiin Aer Olympicin tapauksessa.³⁶²

Yhdysvaltojen oikeuskäytännössä tunnetuimpia joukkoluonteisia vahingonkorvausoikeudenkäyntejä ovat Agent Orange -, DES-, asbesti- ja tupakka-oikeudenkäynnit sekä suuret kilpailuoikeudelliset oikeudenkäynnit.³⁶³ Esimerkiksi asbestioikeudenkäyntien kollektiivisessä käsittelyssä oli se ongelma, että eri kantajien tilanteet vaihtelivat merkittävästi: kantajat olivat altistuneet asbestille eri määrissä, kantajien terveydentilat vaihtelivat ja kantajille oli aiheutunut erisuuruisia taloudellisia vahinkoja. Yhdysvaltalaisesta järjestelmästä ei löytynyt mitään tehokasta kollektiivista menettelyä näiden yli 150 000 kanteen käsittelylle. Asbestioikeudenkäynnit eivät ole ainoa yhdysvaltalainen esimerkki, jossa joukkoluonteiset vahingonkorvauskanteet ovat vaatineet yksilöllistä käsittelyä: myös esimerkiksi Vioxx-kipulääkkeiden aiheuttamat vahingonkorvauskanteet sekä tupakka-oikeudenkäynnit ovat

³⁶¹ Umeå Tingsrätt mål T 5416-04.

³⁶² Stockholms tingsrätt mål T 3515-03 / Nacka Tingsrätt mål T 1281-004.

³⁶³ Taruffo 2001 s. 407 sekä Stadler 2011 s. 163.

vaatineet yksilöllistä käsittelyä. Agent Orange -tapauksessa taas päädyttiin sovintoon, jonka tuloksena perustettiin vahingonkorvausraho. Rahastosta maksetaan Agent Orangen uhreille sekä heidän perheenjäsenilleen korvausta.³⁶⁴

Englannin oikeuskäytännöstä voidaan mainita esimerkkinä tapauksia, joissa vahingonkorvaussumma on määritetty kantajajoukolle yhteisesti. Tällaisista tilanteissa vastaajan aiheuttaman kokonaisvahingon määrä ja siitä jokaiselle yksittäiselle kantajalle aiheutunut vahingon määrä on ollut helposti määritettävissä.³⁶⁵ Näin oli esimerkiksi tapauksessa, jossa vastaaja oli törmännyt kantajien rahtitavaran sisältävään laivaan. Rahtitavaran omistajat nostivat ryhmäkanteen, jossa he vaativat vastaajalta vahingonkorvausta. Tuomioistuin tuomitsi vastaajan maksettavaksi yhteisen vahingonkorvaussumman, jonka ryhmäkanteen edustaja sitten jakoi ryhmäkanteen jäsenille.³⁶⁶ Erityisen tunnettu on lisäksi kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskeva JJB Sportsin tapaus, johon viitattu jo edellä.³⁶⁷

5.2 Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen hyväksyminen joukkokanteisiin

Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen käyttöönotto olisi ehkä tehokkain tapa helpottaa vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa. Tehokasta rangaistusluonteisesta vahingonkorvauksesta tekee se, että siinä yksittäisen kantajan kärsimän vahingon määrää ei tarvitse tarkasti selvittää.³⁶⁸ Onkin sanottu, että joukko- ja ryhmäkanteiden reparatiivinen ja preventiivinen potentiaali kasvaisivat merkittävästi, jos yhteisen vahingonkorvaussumman tuomitseminen ja sen myötä mahdollisesti jonkinlainen rangaistusluonteinen vahingonkorvaus sallittaisiin. Samalla ryhmä- ja joukkokanteiden käsittely tuomioistuimissa helpottuisi, tuomioiden antaminen ja täytäntöönpano nopeutuisi sekä kollektiivisen oikeussuojan toteutuminen ylipäänsä tehostuisi.³⁶⁹ Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen etuna on myös se, että jos potentiaalisista vahingonkärsijöistä vain murto-osa vaatii vahingonkorvausta, tulee vahingonaiheuttajan maksettavaksi isompi osa sen aiheuttamasta vahingosta kuin tilanteessa, jossa murto-osalle määrättäisiin heidän todellisuudessa kärsimänsä va-

³⁶⁴ Murray 2011 s. 178–180 ja s. 184.

³⁶⁵ Andrews 2001 s. 254–255.

³⁶⁶ *Morrison Steamship Co. v. Greystoke Castle (Cargo Owners)*, 1 All E.R. 696 (H.L. 1947). Ks. yhteisen vahingonkorvaussumman tuomitsemisesta myös ratkaisu *E.M.I. Records Ltd. v. Riley*, 1 W.L.R 923 (Ch. 1981).

³⁶⁷ *Consumers' Association v JJB Sports Plc*, Competition Appeal Tribunal, case number 1078/7/9/07, 30 January 2009.

³⁶⁸ Koulu 2017 s. 121.

³⁶⁹ Ks. samansuuntaisesti ryhmäkanteiden yhteydessä Lindblom 2008 s. 104.

hingin suuruinen vahingonkorvaus. Tätäkin kautta vahingonkorvauskanteiden preventiivinen funktio tehostuu.³⁷⁰

Wihuri on jo vuonna 1992 lähtenyt siitä, että kollektiivisen oikeussuojan edistämisen yhteydessä tulisi pohtia samalla myös vahingonkorvausjärjestelmän kehittämistä kollektiivista oikeussuojaa edistäväksi.³⁷¹ Myös Koulu näyttää olevan sillä kannalla, ettei rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen käyttöönotto kollektiivisessa oikeussuojassa olisi Suomen oikeusjärjestelmässä aivan mahdotonta: hänen mukaansa tutkimuksessa on ”aiheellisesti” vaadittu rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen uudelleenmiettimistä myös Euroopassa. Koulun mukaan rangaistusluonteinen korvausvastuu olisi ”oikeudenmukainen” ja tuottaisi ”sosiaalista” kompensatiota.³⁷² Näistä näkemyksistä olen kuitenkin eri mieltä, kuten jaksossa 5.7.2 käy ilmi.

5.3 Korvausmäärien standardisointi ja yhteisen vahingonkorvaussumman tuomitseminen joukkokanteissa

Toinen tehokas tapa helpottaa kantajakohtaista vahingon määrän osoittamista olisi säätää vahingonkorvausnormeja, jotka mahdollistaisivat vahingonkorvauksen määrän standardisoinnin siten, ettei vahingon määrää tarvitsisi kantajakohtaisesti osoittaa.³⁷³ Vahingon määrän määrittämisen yksinkertaistamisen onki sanottu olevan yksi kollektiivisen oikeussuojan suurimmista eduista. Jos sitä ei sallita, menetetään suuri osa kollektiivisen oikeussuojan hyödyistä. Toisaalta taas vahingon määrän määrittämisen yksinkertaistaminen aiheuttaa poikkeamisen täyden korvauksen periaatteesta ja siitä, että jokaisen kantajan tulisi osoittaa hänelle aiheutunut vahinko.³⁷⁴

Korvausmäärien standardisointi ja siitä esimerkkinä yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen ovat yleisesti oikeuskirjallisuudessa esitettyjä mahdollisia keinoja vahingonkorvauksen määrän kollektiiviseksi määrittämiseksi.³⁷⁵ Kun vahingonkorvaus määritetään standardinomaisesti, on kyseessä vahingonkorvauksen määrän arvioimisen ”karkeis-

³⁷⁰ Wagner 2011 s. 8–9.

³⁷¹ Wihuri 1992 s. 88. Cavalier (2011 s. 227) toteaa, että myös EU:n jäsenvaltioiden yleinen ilmapiiri saattaa olla muuttumassa myönteisemmäksi rangaistusluonteista vahingonkorvausta kohtaan.

³⁷² Koulu 2017 s. 121.

³⁷³ Wihuri 1992 s. 98 sekä Raja – Lomas 2015 s. 77.

³⁷⁴ Raja – Lomas 2015 s. 77.

³⁷⁵ Esimerkiksi Wihuri 1992 s. 96 sekä Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 289. Wihuri (s. 96–97) nostaa esiin sen, että jos vahingonkorvauksen määrä määritetään kollektiivisesti, tulee pohdittavaksi myös se, mikä on yksittäisen vahingonkäräjän myötävaikutuksen merkitys vahingonkorvauksen määrään ja miten yksittäisen vahingonkorvauksen kohdalla vahingonkorvauksen määrää voitaisiin kohtuullistaa.

taminen”.³⁷⁶ Lähtökohtana tulisi kuitenkin nähdäkseni tällaisissakin tilanteissa olla sen, kuinka suureksi ryhmän jäsenet ja vastaaja katsovat vahingon määrän.³⁷⁷

Esimerkiksi Yhdysvalloissa on tuomioistuinkäytännössä kehitetty Suomeen verrattuna radikaaleja periaatteita siitä, miten vahingon määrä ryhmäkanteissa lasketaan ja miten vahingonkorvaus jaetaan ryhmän jäsenten kesken. Siellä on todettu, että vahingonkorvausjärjestelmä tehostuu merkittävässä määrin, jos vahingonkorvauksen määrä voidaan ratkaista perustuen ryhmälle määrättävään yhteiseen vahingonkorvaukseen. Yhdysvaltojen oikeudessa on esitetty käsitys, jonka mukaan vahingon määrään ja jakamiseen liittyvien ongelmien ei tulisi antaa muodostua kollektiivisen oikeussuojan esteeksi.³⁷⁸ Käytännössä tosin vahingonkorvauskanteiden yksilöllistä käsittelyä on Yhdysvalloissakin vaadittu, kuten esimerkiksi edellä jaksossa 5.1 mainituista tapausesimerkeistä käy ilmi.

Myös Ruotsin ryhmäkannelain säätämisen yhteydessä ehdotettiin, että tuomioistuimella tulisi olla mahdollisuus tuomita maksettavaksi yhteinen korvaus (*sammanlagd ersättning*), jonka erityinen valittu henkilö jakaisi ryhmän jäsenten kesken tuomioistuimen antamien ohjeiden mukaan.³⁷⁹ Tästä Lindblom käyttää termiä *postprocessuellt beräknings- och fördelningsförfarande*, suomeksi tuomioistuinprosessin jälkeinen korvauksenlaskemis- ja jakamisenmenettely. Tällainen menettely ei Ruotsin ryhmäkannelaissa toteutunut, mutta esimerkiksi Lindblom on esittänyt näkemyksen, että pitäisi pohtia jopa aineellisoikeudellisia muutoksia, jotka mahdollistaisivat yleisesti tuomioistuinprosessissa esimerkiksi vakiokorvausten määräämisen. Näin vahingon määrän osoittaminen helpottuisi myös kollektiivisessä oikeussuojassa. Lindblom on todennut, että vahingon määrän osoittamisen standardisoinnin ja oikeudenkäynnin jälkeisten vahingonkorvauksen jakomekanismien puuttuminen on yksi suurimmista esteistä ryhmäkanteiden nostamiselle Ruotsissa. Siksi näiden menetelmien käyttöönottoa tulisi hänen mielestään pohtia siellä.³⁸⁰

Standardisoiduista vahingonkorvauksen määrän määrittämismenetelmistä tunnetuin on niin sanottu kokonaissummatekniikka (*ruotsiksi klumpsumma*). Kokonaissummatekniikassa

³⁷⁶ Myös muilla keinoilla voidaan helpottaa vahingonkorvaukseen liittyvää todistelua, mutta nämä muut keinot rajautuvat tutkielman ulkopuolelle. Näitä ovat esimerkiksi joustaminen yksilöllisen syy-yhteyden osoittamisen vaatimuksesta (Wihuri 1992 s. 98).

³⁷⁷ Wihuri (1992 s. 98) toteaa (tosin ryhmäkanteen yhteydessä), että lähtökohtana tulisi olla se, mitä ”yksittäiset ryhmän jäsenet katsovat kärsineensä”. Mielestäni ainoastaan kantajaryhmän jäsenten näkemysten huomioonottaminen johtaa liian yksipuoliseen johtopäätökseen. Niiden lisäksi vastaajan näkemys tulisi ottaa huomioon.

³⁷⁸ Wihuri 1992 s. 99 ja s. 101.

³⁷⁹ Ruotsin ryhmäkannelakia koskevaan mietintöön sisältyvän lakiehdotuksen 91 § (Betänkandet Grupprättegång Del A-C, SOU 1994:151). Ks. myös Lindblom 2008 s. 103.

³⁸⁰ Lindblom 2009 s. 104, s. 238 ja s. 240.

lähtökohtana yksittäisten vahinkojen sijasta on vahingon aiheuttajan saama hyöty, kuten vahingon aiheuttajan liian korkeana perimien maksujen yhteissumma. Kokonaissumman arvioinnissa voidaan käyttää erilaisia tilastollisia menetelmiä, kuten satunnaisotantaa ja keskiarvojen laskemista. Wihuri mainitsee erityisen käytännöllisenä keinoja vastaajan kirjanpidon perusteella tehtävät laskelmat.³⁸¹

Kokonaissummatekniikkaa sovellettaessa nousisi kysymys siitä, *miten* vahingonkorvaus jaettaisiin kantajien kesken.³⁸² Tätä varten tarvittaisiin mahdollisesti erityistä lainsäädäntöä. Jos yhteinen korvaus olisi todellisen vahingon suuruinen, aiheutuisi sen jakamisesta kantajien kesken hyvin todennäköisesti käytännön vaikeuksia. Mahdollisuutena olisi luopua rikastumiskiellon periaatteesta ja tuomita suurempi vahingonkorvaus kuin kärsitty vahinko on, jolloin kaikki intressinhaltijat saisivat vähintään todelliset vahinkonsa korvatuksi. Toisaalta tämäkään ratkaisu ei poista jako-ongelmaa.³⁸³ Lisäksi tällainen ratkaisu rikkoi si voimassaolevan vahingonkorvausoikeutemme perustavanlaatuisia periaatteita.

Kokonaissummatekniikan yhteydessä aktualisoituisi myös hallinnollinen kysymys siitä, *kuka* jakaa summan: asianosaiset, asianosaisten taustaryhmät, viranomaiset vai tuomioistuim?³⁸⁴ Komission kollektiivisista oikeussuojakeinoista annetun vihreän kirjan mukaan tuomioistuin voisi jakaa vahingonkorvauksen.³⁸⁵ Tuomioistuimen tulisi ainakin varmistaa, että yhteinen korvaussumma jaetaan oikeudenmukaisesti.³⁸⁶ Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että jos tuomioistuin jakaa summan, lisääntyvät sen tehtävät yksilölliseen oikeussuojaan verrattuna.³⁸⁷ Tuomioistuimeen pitää ehkä palkata uusia työntekijöitä vahingonkorvauksen jakamista varten.³⁸⁸ Tosin näitä näkemyksiä voi kritisoida siitä näkökulmasta, että yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminenhan helpottaa tuomioistuimen työtä verrattuna siihen, että vahingonkorvaus pitäisi määrittää jokaisen kantajan osalta erikseen. Jos tuomioistuimen työmäärä tällä tavalla vähentyisi, voisi se ehkä hoitaa

³⁸¹ Wihuri 1992 s. 99. Kyseistä keinoa ei ole esimerkiksi Yhdysvaltojen oikeuskäytäntö täysin varauksetta hyväksynyt. Kirjanpitoon perustuvaa menetelmää on tosin käytetty ratkaisussa *Samuel v. University of Pittsburgh ja Daar v. Yellow Cab Company* (ks. Wihuri 1992 s. 99).

³⁸² Wihuri 1992 s. 99, KOM(2005) 672 lopullinen, 19.12.2005, s. 10, sekä Pogonowski 2011 s. 218. Wihuri esittää vahingonkorvaussumman jakamiseen liittyen ryhmäkanteissa myös sen ongelman, että kaikki vahingonkärsijät tulee löytää vahingonkorvauksen jakamiseksi.

³⁸³ Koulu 2017 s. 49. Koulu on esittänyt kysymyksen, tarvitaanko kollektiivisen oikeussuojan tilanteessa säännöksiä siitä, miten saatu vahingonkorvaus jaetaan kantajien kesken

³⁸⁴ Wihuri 1992 s. 100.

³⁸⁵ KOM (2008) 794 lopullinen, 27.11.2008, s. 15.

³⁸⁶ Mietintö kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 12.1.2012, s. 30.

³⁸⁷ Koulu 2017 s. 69.

³⁸⁸ Taruffo 2001 s. 409.

vahingonkorvauksen jakamisen. On myös väitetty, ettei tuomioistuimella olisi riittävää osaamista yhteisen vahingonkorvaussumman jakamiseen. Koch toteaa kuitenkin osuvasti, että tuomioistuimet jakavat vastaavasti varoja esimerkiksi konkurssien yhteydessä.³⁸⁹ Mielestäni tuomioistuimet sopisivat jakamaan juuri joukkokanteiden yhteydessä yhteisen vahingonkorvauksen, sillä joukkokanteissa ryhmällä ei välttämättä ole samanlaista yhteistä edustajaa kuin ryhmäkanteissa.

Yhdysvalloissa yhteisen vahingonkorvaussumman jakamiseen on kehitetty kaksi ratkaisua: *fluid recovery* - ja *cy-près*-menetdit. *Fluid recovery* -menetelmissä on kyse vahingon määrän jakamisesta epäsuorasti markkinamekanismin kautta. Tuotteet voidaan esimerkiksi hinnoitella vahingonkäräjille edullisemmin kuin muille ja tällä tavoin kompensoida karsitty vahinko. Tällöin vahingonkorvausta ei saa yksilö suoraan.³⁹⁰ Esimerkiksi yhdysvaltalaisessa tapauksessa *Daar v. Yellow Cab Company* usean vuoden asiakkailtaan ylihintaa laskuttanut taksiyhtiö tuomittiin maksamaan vahingonkorvausta siten, että taksinkäyttäjiltä perittiin määräajan alempia hintoja.³⁹¹ Hieman lähempää, Portugalin oikeuskäytännöstä, voidaan myös nostaa esimerkkinä ratkaisu *DECO v. Portugal Telecom*, jossa on sovellettu *fluid recovery* -tyyppistä vahingonkorvauksen jakamistekniikkaa. Tapauksessa televiestintäyhtiö oli perinyt kuluttajilta ylihintoja, mistä se suoritti 120 miljoonan euron vahingonkorvauksen, joskin sovintoon perustuen, antamalla ylihinnosta vahinkoa kärsineille kuluttajille ilmaiset puhelut tietynä ajanjaksona.³⁹²

Cy-près-metodilla tarkoitetaan taas menetelmää, jossa korvaussumma maksetaan esimerkiksi jollekin oikeudenkäynnin alaan liittyvälle säätiölle tai järjestölle taikka vahinkoja estävään toimintaan.³⁹³ Saksassa esimerkiksi on käytössä järjestelmä, jossa pieniä muutaman kymmenen sentin tai muutaman euron vahingonkorvauksia ei jaeta kuluttajille, vaan ne maksetaan kokonaisuudessaan liittovaltiolle (*Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*,

³⁸⁹ Koch 2001 s. 364.

³⁹⁰ Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 289 sekä Keske 2010 s. 198. Kodek (2015 s. 131) toteaa, että korvausta suoritetaan fluid recovery - ja cy-près-menetelmissä ”on a supra individual level”.

³⁹¹ *Daar v. Yellow Cab Co.* 67 Cal. 2d 698.

³⁹² *DECO v. Portugal Telecom*, Supreme Court of Justice, case 03A1243, 7.10.2003. Komission kuluttajan kollektiivisista oikeuksista annetussa vihreässä kirjassa (KOM(2008) 794 lopullinen, s. 5–6) luonnehditaan tapauksen vahingonkorvausta ”luontaismuotoiseksi”. Ks. tapauksen kommentointia Rodger 2014b s. 183, Ioannidou 2015 s. 134 sekä Pais 2016, jakso 4.3 Collective Redress – The Portuguese Opt-Out Model.

³⁹³ Wihuri 1992 s. 100, Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 289, sekä Raja – Lomas 2015 s. 78. Kyseinen menetelmä on peräisin yhdysvaltalaisesta testamentin tulkintaperiaatteesta, jonka mukaan tilanteessa, jossa testamentin määräys on mahdoton toteuttaa, varat tulee käyttää mahdollisimman samanlaiseen tarkoitukseen (Wihuri 1992 s. 100).

10 §).³⁹⁴ *Cy-près*-menetelmästä voikin olla hyötyä tilanteessa, jossa yksilölle tuomitun vahingonkorvauksen määrän suuruus on mitättömän pieni, kaikkia mahdollisia kantajia ei pystytä identifioimaan tai osa ei ryhdy toimiin saadakseen itselleen kuuluvan vahingonkorvauksen.³⁹⁵ *Cy-près* -metodi on kuitenkin ongelmallinen siitä näkökulmasta, että Euroopan unionin piirissä tehtyjen kollektiivista oikeussuojaa koskevien aloitteiden mukaan ”mikään osa korvauksesta ei saa jäädä asianosaisten edustajana toimivan säätöön käsiin”.³⁹⁶ *Cy-près*- ja *fluid recovery* -menetelmät tuovatkin käytännössä ehkä jopa liikaa yksinkertaistusta vahingonkorvauksen jakamiseen, sillä näissä tilanteissa oikeat vahingonkäräjät saattavat jäädä vaille korvausta, kun korvausta ei makseta suoraan heille. Toisaalta, jos kyseisiä menetelmiä käytetään yhteisen vahingonkorvaussumman sen osan jakamiseen, jota ei ole saatu jaettua suoraan vahingonkäräjille, saattaa joku kantajista saada vahingonkorvauksesta ylisuurta etua.³⁹⁷ Mielestäni *fluid recovery* - ja *cy-près*-menetelmien käyttöönottoa voisi Suomessakin pohtia hyvin pienten ja hajallaan olevien vaatimusten kohdalla.

Mikäli Suomessa otettaisiin mallia Yhdysvalloista, tulisi myös vahingonkorvausoikeuden peruseriaatteita mahdollisesti uudistaa perustavanlaatuisella tavalla. Herääkin kysymys, kuinka pitkälle perinteisistä vahingonkorvauksen tuomitsemisperusteista voidaan poiketa kollektiivisen oikeussuojan toteutumista edistävässä tarkoituksessa.³⁹⁸ Myöskään Yhdysvalloissa ei standardisoida kaikkea: esimerkiksi ryhmäkanteeksi ei hyväksytä kanteita, joissa syy-yhteyttä ja vahinkoa koskevat kysymykset ovat kantajakohtaisesti hyvin yksilöllisiä.³⁹⁹ Yhteisen vahingonkorvaussumman määrittämistä voidaan kuitenkin puolustaa siten, että täyden korvauksen periaatekin on pitkälti vain oikeudellinen konstruktio. Absoluuttisen oikean vahingon määrän korvaaminen ei ole monessa tilanteessa mahdollista: esimerkiksi aineettomien vahinkojen korvaaminen perustuu aina jonkinlaiseen arvioon. Lisäksi täyden korvauksen periaatteeseen on kansallisessa oikeudessamme poikkeuksia: tuomioistuin voi sovittaa korvausta tuottamuksen asteen tai muiden kohtuussyiden nojalla. Tuomioistuin voi myös soveltaa arviointivaltuussäännöstä, joka tyypillisesti aiheuttaa täy-

³⁹⁴ Stadler 2011 s. 167. Myös muissa Euroopan unionin maissa, kuten Kreikassa ja Portugalissa, on käytössä *cy-près*-malli vastaavissa tilanteissa (Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 291).

³⁹⁵ Keske 2010 s. 198 sekä Kodek 2015 s. 131.

³⁹⁶ Mietintö kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 12.1.2012, s. 15.

³⁹⁷ Raja – Lomas 2015 s. 78. Jakamatta jääneiden vahingonkorvauksen osien jakamisen *cy-près*-menetelmällä on kuvattu mahdollistavan varojen jakamisen ”to their next best use” (raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 289, sekä Keske 2010 s. 198).

³⁹⁸ Lindblom 2008 s. 63.

³⁹⁹ Koulu 2017 s. 118.

den korvauksen periaatteesta poikkeamisen. Täyden korvauksen periaate ei siis ole ehdoton.⁴⁰⁰ Mielestäni ei olisi näistä lähtökohdista kovin radikaalia, että kantajaryhmän vahingonkorvaus voitaisiin määrittää yhteisesti, jos täyden korvauksen periaate pysyisi taustalla tavoiteperiaatteena.

Yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen tulisi mielestäni sallia niissä tilanteissa, joissa kantajien vahingonkorvausvaatimukset vastaavat toisiaan, eli esimerkiksi tilanteissa, joissa yritys on perinyt asiakkailtaan tiettyä ylihintaa.⁴⁰¹ Tällöin kuluttajille voitaisiin määrittää joko yhteinen vahingonkorvausprosentti, jonka avulla laskettaisiin vahingonkorvauksen määrä ostomääriin perustuen, tai yhteinen vahingonkorvaussumma, josta eri kantajille jaettaisiin heidän ostomääriensä mukainen vahingonkorvaus. Toisaalta tilanteessa, jossa kantajien vahingonkorvausvaatimukset ovat hyvin samanlaiset, voidaan sanoa, että ryhmäkanteen olisi joukkokanteita tarkoituksenmukaisempi väline. Tällöin parempi keino oikeustilan kehittämiseksi olisi laajentaa ryhmäkannelain soveltamisalaa ja sallia ryhmäkanteen piirissä yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen.⁴⁰²

Jos standardinomaiseen vahingonkorvaukseen päädyttäisiin, olisi mielestäni vastaajan oikeusturvan kannalta suotavaa, että kyseessä olisi vain olettava, joka voitaisiin kumota esittämällä näyttöä todellisuudessa aiheutuneesta vahingon määrästä.⁴⁰³ Tässä mallissa tuomioistuin määrittäisi siis saatavilla olevan todistelun perusteella standardinomaisen vahingonkorvauksen määrän, mutta vastaaja voisi kumota tämän olettaman esittämällä näyttöä todellisuudessa aiheutuneesta vahingon määrästä. Ratkaisu olisi siis jossain määrin kääntynyt todistustaakan luontoinen. Tulee kuitenkin korostaa, ettei tuomioistuimen tekemä vahingon määrän määrittäminen saisi mielestäni ainakaan täysin automaattisesti perustua kantajien vaatimiin vahingonkorvauksen määriin, sillä se saattaisi johtaa vastaajan kannalta epäoikeudenmukaisiin ratkaisuihin. Toinen vaihtoehto olisi soveltaa yhteisen vahingonkorvauksen määrän osoittamisessa alennettua näyttökynnystä. Voidaan tosin sanoa, että nämä todistustaakan kääntymistä ja näyttökynnyksen alentamista koskevat ratkaisut eivät ole

⁴⁰⁰ Ks. poikkeuksista Viljanen 2009 s. 569 sekä Ståhlberg – Karhu 2013 s. 399–400.

⁴⁰¹ Raja ja Lomas (2015 s. 77) toteavat, että ”[i]n true collective redress involving large numbers of claimants with small individual claims, individual proof of loss would not be economic”.

⁴⁰² Wagner 2011 s. 7. Laajemmasta soveltamisalasta oli puhetta jo ryhmäkannelain valmistelun yhteydessä LaVM 30/2006 vp s. 3 sekä Ervo 2011 s. 211. Lisäksi ryhmäkannelain soveltamisalan laajentamisen mahdollisuus mainitaan myös Oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa vuosille 2013–2025 (kohta 28, s. 37). Esimerkiksi Ruotsissa ja muissa Pohjoismaissa ryhmäkanteen soveltamisala on laaja (Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1024). Ryhmäkanteen soveltuu esimerkiksi kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvauskanteisiin, perinteisiin hyödykkeiden ja palveluiden ostoa koskeviin kuluttajakanteisiin, tuotevastuulain mukaisiin kanteisiin, vakuutus oikeudellisiin kanteisiin, rahoituspalveluita koskeviin kanteisiin sekä yhtiö- ja arvopaperimarkkinaoikeudellisiin kanteisiin.

⁴⁰³ Wihuri (1992 s. 97) on esittänyt ryhmäkanteen yhteydessä samansuuntaisen ehdotuksen.

välttämättä käyttökelpoisia, sillä ne saattavat loukata liikaa oikeusjärjestyksemme perusteita.

5.4 Tuomioistuimen arviointivaltuussäännöksen soveltamisalan laajentaminen joukkokanteisiin

Kuten aiemmin on painotettu, OK 17:2.3:n mukainen arviointivaltuussäännös ei sovellu mitenkään automaattisesti aina, kun on kyse joukkoluonteisista kanteista. Monesti arviointivaltuussäännös voi tosin tulla sovellettavaksi myös joukkokannetilanteessa, jos tuomioistuin katsoo, että jokin säännöksen soveltamistilanteista on käsillä, eli uskottavaa näyttöä ei ole saatavissa, se olisi saatavissa vain vaikeuksin tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai vaivalla. Arviointivaltuussäännöksen soveltaminen joukkokannetapauksissa ei kuitenkaan ole varmaa, vaan perustuu aina tuomioistuimen yksittäistapauksessa suorittamaan harkintaan.⁴⁰⁴ Tämä ei täytä vaatimusta kollektiivisten oikeussuojakeinojen selkeydestä. Asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynneissä arviointivaltuussäännöksen soveltaminen ei perustunut ainakaan suoraan riidan joukkoluonteisuuden vaan tarkalleen ottaen siihen, ettei vahingon määrästä eli kartellin kantajille aiheuttamista ylihinnoista ollut saatavissa uskottavaa näyttöä. Vaikuttaa siis siltä, että arviointivaltuussäännöstä olisi käytetty riidan joukkoluonteisuudesta huolimatta eli vaikka kantajia olisi ollut vain yksi.

Tämä herättääkin ajatuksen siitä, voisiko OK 17:2.3:a laajentaa kollektiivista oikeussuojaa edistävällä tavalla niin, että säännöksen vaihtoehtoisten soveltamisalojen joukkoon lisättäisiin neljänneksi kohdaksi joukkoluonteiset kanteet. Tämän tyyppisesti on esimerkiksi Portugalin ryhmäkannetta sääntelevässä erityislaissa, jonka mukaan ryhmäkanteessa tuomioistuimella on valta arvioida summaarisesti vahingon määriä.⁴⁰⁵ Vähintäänkin arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytyksiä kollektiiviseen oikeussuojaan olisi mielestäni tarkennettava.⁴⁰⁶ Pitkälti arviointivaltuussäännöksen kirjaaminen olisi mielestäni vain voimassaolevan oikeuskäytännön kirjaamista lakiin, sillä arviointivaltuussäännöstä on jo aiemmin sovellettu joukkokanteisiin.

⁴⁰⁴ Esimerkiksi Viljanen (2009 s. 572) toteaa, että arviointivaltuussäännös antaa tuomioistuimelle hyvin laajan harkintavallan.

⁴⁰⁵ Koulu 2017 s. 83 ja s. 266. Myös portugalilaisen ryhmäkanteen soveltamisala on suhteellisen laaja: ryhmäkanteen piiriin kuuluvat kuluttaja-asiat, ympäristöasiat, kulttuuriperintöä koskevat kiistat sekä julkisen hallinnon erimielisyydet.

⁴⁰⁶ Aine (2016 s. 144) toteaa kilpailunrajoitusvahinkojen osalta vastaavasti, että olisi muodostettava suuntaaviivat OK 17:2.3:n soveltamisesta kilpailunrajoitusten yhteydessä.

5.5 Olemassa olevien välineiden soveltaminen joukkokanteiden käsittelyä tehostavalla tavalla

On mahdollista, että edellä kuvatut mallit vahingon määrän helpottamiseksi ovat kuitenkin Suomen oikeuteen nähden sen verran radikaaleja, ettei niitä aivan lähivuosina toteuteta.⁴⁰⁷ Onkin tarpeen lopuksi esittää vaihtoehtoja, joilla vahingon määrän osoittamista voitaisiin helpottaa joukkokanteissa tavoilla, jotka olisivat helpommin toteutettavissa. Koulu on jopa todennut, ettei edes edellä käsiteltyjä ulkomaisten oikeusjärjestysten tarjoamia oikeudellisia siirrännäisiä tarvittaisi, sillä hänen mukaansa tarvittavat välineet olisivat jo olemassa OK:ssa ja tuomioistuinkäytänteissä.⁴⁰⁸ Suomalaiset tuomioistuimet ovat jo soveltaneet prosessilakia kollektiivisessa oikeussuojassa kantajamyönteisesti: subjektiivista kumulaatiota ja sisäisiä pilottikanteita käytetty.⁴⁰⁹ Myös arviointivaltuussäännöstä on sovellettu suhteellisen pienellä kynnyksellä, kuten asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynnit ovat osoittaneet. Olen kuitenkin eri mieltä siitä, ettei ulkomaisten oikeusjärjestysten tarjoamia oikeudellisia siirrännäisiä tarvittaisi. Näitä maltillisempia kehitysehdotuksia on joka tapauksessa tarpeen esittää siltä varalta, ettei vahingon määrän osoittamista muuten kehitetä.

Kollektiivista oikeussuojaa voidaan kehittää esimerkiksi OK:n uudella tulkinnalla, kehittämällä tuomioistuinkäytäntöjä ja muuttamalla oikeuskulttuurisia asenteita.⁴¹⁰ Tuomioistuimet ovatkin jossain määrin toimineet näin ja soveltaneet vahingonkorvauksen suuruuden määrittämisessä käytännönläheisiä lähestymistapoja, kuten käyttäneet erilaisia olettamia, siirtäneet todistustaakkaa sekä tuominneet vahingonkorvauksia likimääräisten parhaiden arvioiden perusteella.⁴¹¹ Vahingon määrän osoittamiseen liittyvänä esimerkkinä voidaan mainita tuomioistuimen arviointivaltuussäännöksen soveltaminen joukkokannemyönteisesti.

⁴⁰⁷ Koulu toteaa, ettei lainsäädännöllisiä suurhankkeita kollektiivisen oikeussuojan alalta ole odotettavissa lähivuosina (Koulu 2017 s. 71).

⁴⁰⁸ Koulu 2017 s. 71. Vastaavasti Wagner 2011 s. 7.

⁴⁰⁹ Koulu 2017 s. 317.

⁴¹⁰ Ibid s. 71 ja s. 314. Koulu toteaa, että ”tuomarikunnan asenteilla tulee olemaan ratkaiseva merkitys kollektiivisen oikeussuojan kehittymiselle”. Hodges (2009 s.8) nostaa esiin sen seikan, että tarkkojen prosessisääntöjen puuttuminen saattaa jopa auttaa kollektiivisen oikeussuojan toteutumista, sillä se antaa tuomioistuimille vapaammat kädet toimia kollektiivista oikeussuojaa edistäen. Näin on Hodgesin mukaan esimerkiksi Etelä-Afrikassa.

⁴¹¹ Komission tiedonanto vahingon määrittämisestä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C 167/07, kohta 13.

E erityisesti *common law* -maissa, kuten Englannissa, laki on niin avointa ja joustavaa, että tuomarien on ollut mahdollista olla aktiivisia ja toimia kollektiivista oikeussuojaa edistävästi.⁴¹² Siellä kollektiivisen oikeussuojajärjestelmän on osoitettu toimivan myös ilman yhteisen vahingonkorvaussumman määrittämistä ja rangaistusluonteista vahingonkorvausta.⁴¹³ Englantilaiset joukkokanteet ovat tyypillisesti erilaisia: kantajat vaativat erisuuruisia korvauksia ja saattavat perustaa vaatimuksensa joiltain osin erilaisiin tosiseikkoihin. Silti näitä vaatimuksia on Englannissa pystytty käsittelemään joukkokanteiden raameissa.⁴¹⁴

Vahingon määrän osoittamista voidaan helpottaa epäsuorasti myös tuomioistuimen suorittamalla tehokkaalla asianhallinnalla. Tämän onnistumisesta on oikeusvertailevia esimerkkejä.⁴¹⁵ Tuomioistuimen rutiineilla on itse asiassa paljon merkitystä, ja tuomareilla on hie- man kärkevästi väitetty olevan taipumus pitää rutiininsa lainsäädännön muutoksista huolimatta.⁴¹⁶ Tuomioistuin voi esimerkiksi jakaa käsittelyn kahteen vaiheeseen: ensimmäisessä vaiheessa ratkaistaan yhdessä ne kysymykset, jotka ovat yhteisiä kaikille kanteille, ja toisessa vaiheessa taas erikseen ne kysymykset, jotka vaativat erillistä käsittelyä. Joukkokanteissa voidaan tällöin esimerkiksi ratkaista yhteisesti korvauserusteen olemassaolo kaikkien kanteiden osalta ja pitää erilliskäsittelyt vahingon määrän selvittämiseksi.⁴¹⁷ Ratkaisujen yhteinen osa voidaan ratkaista sisäisen pilottijutun muodossa.⁴¹⁸ Koulu tosin mainitsee, että sisäisten ei-sitovien pilottijuttujen käytön hyödyllisyydestä voidaan kiistellä. Myös ei-sitova pilottijuttu tuo kuitenkin ainakin alustavan ratkaisun kanteille yhteiseen oikeuskysymykseen, joka voi olla kiperäkin.

⁴¹² Hodges 2009 s. 8–9. Esimerkiksi Englannissa farmaseuttisten kanteiden yhteydessä 1980-luvulla tuomioistuimet loivat omat uudet prosessinsa, joiden seurauksena vasta säädettiin prosessia koskevat lait vuonna 1999. Romaanis-germaanisen oikeusperinteen maissa tuomioistuinten ei ole kuitenkaan ollut niin pitkälti mahdollista olla aktiivisia kuin *common law* -maissa: esimerkiksi Saksassa piti säätää uusi laki (*KapMuG*), jotta tuomioistuin pystyi käsittelemään kanteet yhdessä *Deutsche Telekom*in tapauksessa (ks. Stadler 2015 s. xvii).

⁴¹³ Lindblom 2008 s. 63.

⁴¹⁴ Andrews 2001 s. 249 sekä Koulu 2017 s. 118. Tätä tilannetta on tosin arvosteltu järjestelmän ja asianosaisten näkökulmasta.

⁴¹⁵ Andrews 2001 s. 259–260 sekä Koulu 2017 s. 313. Esimerkiksi Saksan prosessilaki sallii sen, että jotkin osakysymykset käsitellään yhdessä ja jotkin erikseen (Stadler 2011 s. 166). Tällaista vaatimusten yhdenmu-kaistamista kutsutaan kollektiivisessa oikeussuojassa ”kompensoivaksi matriisiksi” (englanniksi *compensation matrix*). Ks. esimerkiksi Koulu 2017 s. 118. Menettelystä, jossa vastuuperuste määritetään yhteisesti ja vahingon määrä erikseen, käytetään myös nimitystä *bifurcation* (Murray 2011 s. 183).

⁴¹⁶ Kuuliala 2006 s. 747.

⁴¹⁷ Andrews 2001 s. 253. Erillisistä yksittäisoikeudenkäynneistä ks. Wihuri 1992 s. 97.

⁴¹⁸ Wihuri 1992 s. 88 sekä Koulu 2017 s. 120 ja s. 201. Koulu (2017 s. 221) nostaa esiin sen, että sisäisen pilottikanteen valinnassa pitäisi ottaa huomioon, että pilottikanne edustaa joukkokanteita tarpeeksi hyvin.

Vastaava tapa on ryhmäkanteesta peräisin oleva kantajajoukon jakaminen ”alajoukoiksi”.⁴¹⁹ Ryhmäkannelakia koskevan hallituksen esityksen mukaan myös sellainen asia, jossa jokaisen ryhmän jäsenen osalta ei esitetä vahingon määrästä samaa näyttöä, voidaan ratkaista ryhmäkannemenettelyssä, jos riidan kohteena olevaa seikkaa koskeva näyttö on kaikkien ryhmän jäsenten osalta yhteinen.⁴²⁰ Tällöin erilaisia vaatimuksia esittäneet kantajat erotetaan omiksi alaryhmikseen, joiden kanteet käsitellään yhdessä.⁴²¹ Sisäinen pilottikanne on mahdollinen myös alajoukkoihin jakamisen tilanteessa.⁴²² Yhteisten asioiden käsitteleminen kollektiivisesti ja yksilöllisten asioiden käsitteleminen yksilöittäin on ehkä jopa kaikkein järkevin vaihtoehto silloin, kun joukkokanteilla on vain suhteellisen vähän yhteisiä tekijöitä.⁴²³

Osittainenkin yhteiskäsittely voi tuoda merkittäviä prosessiekonomisia etuja. Etuna on paitsi se, ettei kaikkien kantajien tule käyttää resursseja saman asian todistamiseen, myös se, että jos vastuuperuste on jo vahvistettu yhteisesti, ei pelkän vahingon määrän arvioimiseen kohdistuva oikeudenkäynti sisällä suuria riskejä kantajalle.⁴²⁴ Kun korvausperusteen olemassaolo on jo ratkaistu yhteisesti, voivat kantajat olla yksilöllisissä vahingon määrittämisestä koskevissa oikeudenkäynneissä suhteellisen varmoja, että vahingonkorvausta tullaan maksamaan sekä siitä, ettei kantajan pitäisi joutua maksamaan ainakaan kokonaisuudessaan vastaajan oikeudenkäyntikuluja. Tällöin oikeudenkäynnin yksilöllinen osa ei ole niin riskikäs kuin silloin, jos kaikki vahingonkorvaukseen liittyvät kysymykset ratkaistaisiin yksilöllisesti. Kantaja esimerkiksi on suhteellisen varma siitä, että hän saa ainakin jotain vahingonkorvausta.⁴²⁵ Lisäksi todistelussa sisäisestä pilottijutusta voi olla se hyöty, että se kartoittaa, mitä todistelua on ylipäänsä saatavilla, ja välittää todistusvaikutuksensa kautta oikeudenkäyntiaineistoa muihin joukkoon kuuluviin juttuihin.⁴²⁶

⁴¹⁹ Raja – Lomas 2015 s. 77.

⁴²⁰ HE 154/2006 vp s. 20.

⁴²¹ Ibid. Ks. myös Koulu 2017 s. 201.

⁴²² Koulu 2017 s. 121–122. Koulu muistuttaa, että alajoukkoihin jaettaessa menetetään joukkokanteilta niiden prosessitaloudellisia etuja.

⁴²³ Stadler 2011 s. 174–175. Stadler toteaa, että Yhdysvalloissa tilannetta voi mahtua joukkokanteiden (group actions) piiriin, vaikka eri vaatimuksilla olisi vain vähän yhteistä. Tällöin ratkaistaan vain tietyt avainasiat yhteisesti ja yksilölliset asiat erikseen.

⁴²⁴ Wihuri 1992 s. 101.

⁴²⁵ Esimerkiksi Andrews 2001 s. 253–254.

⁴²⁶ Koulu 2017 s. 201.

5.6 Vahingon määrää koskevien suositusten käyttäminen joukkokanteissa

Yksi keino helpottaa vahingon määrää koskevaa todistelua ovat erilaiset suositukset vahingon määrästä. Eri sektoreilla on annettu suositusluonteisia ohjeistuksia vahingon määrästä eri tilanteissa. Esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita liikennevahinkolautakunnan normit ja ohjeet, jotka voidaan korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun KKO 1994:62 mukaan ottaa huomioon vahingon määrää arvioitaessa. Lisäksi henkilövahinkoasian neuvottelukunta antaa yleisiä suosituksia vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä.⁴²⁷ Nämä ohjeet eivät ole tuomioistuimia sitovia, mutta auttavat merkittävästi vahingon määrän määrittämistä tuomioistuimissa.⁴²⁸

Myös EU:n piirissä on annettu vahingon määrästä kilpailuoikeuden alalla suosituksia, joiden tarkoituksena on helpottaa vahingon määrän osoittamista. Vahingon määrittämiseen saadaan suuntaa esimerkiksi komission antamasta tiedonannosta ja komission vahingon määrittämistä koskevasta käytännön oppaasta sekä niin sanotusta Oxeran raportista.⁴²⁹ Tiedonanto on kuitenkin luonteeltaan vain *soft law* -asiakirja, eikä kahdella viimeisellä ole oikeuslähdeasemaa eli ne eivät ole kansallisia tuomioistuimia sitovia.⁴³⁰

Vastaavanlaisia suosituksia voitaisiin mielestäni antaa muillakin aloilla.⁴³¹ Se, että suosituksia on vain tietyillä aloilla, on jossain määrin ongelmallista. Esimerkiksi Koulu mainitsee tähän liittyen osuvasti, että jos todistelua helpotetaan vain kilpailuoikeudellisessa vahingonkorvauksessa, on mahdollista, että se johtaa yhdenvertaisuusperiaatteen rikkomiseen. Hän esittää kysymyksen, miksi kartellivahingoissa kantajaa kohdellaan suotuisammin kuin esimerkiksi ympäristö- ja tuotevastuuvahingoissa.⁴³² Toisaalta, vaikka sektorikohtaisesti todistelua säänneltäisiin epäyhdenvertaisesti, ei eriarvoisuus Koulun mukaan kuitenkaan välttämättä toteudu oikeuskäytännössä. Koulun mukaan on mahdollis-

⁴²⁷ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia 2014.

⁴²⁸ Saarnilehto 2010 s. 61–62.

⁴²⁹ Komission käytännön opas vahingon määrittämisestä SEUT 101 ja 102 artiklan rikkomisesta johtuvissa vahingonkorvauskanteissa SWD (2013) 205, Komission tiedonanto vahingon määrittämisestä kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa 2013/C 167/07, Oxeran raportti 2009 sekä HE 83/2016 s. 43.

⁴³⁰ Havu 2013 s. 57.

⁴³¹ Oikeuskirjallisuudessa on jopa esitetty ajatus, että lainsäätäjät voisivat määrittää tietyt vahingonkorvauksen määrän tasot (Raja – Lomas 2015 s. 78–79). Kyseinen keino kuitenkin jätetään lähtökohtaisen epäsovellettavaksi tässä tutkielmassa maininnan tasolle.

⁴³² Myös Raja ja Lomas (2015 s. 74) ovat käsitelleet sektorikohtaista lainsäädäntöä yhdenvertaisen kohtelun ongelmana. He kysyvät osuvasti: ”Why should one group of claimants benefit because of a particular feature of its case which means that it qualifies, but another be excluded, essentially for reasons outside of its control?”.

ta, että tuomioistuimet alkavat soveltaa vastaavia todistelua helpottavia sääntöjä muidenkin alojen joukkoluontoisissa kanteissa.⁴³³ Mielestäni tämä ei kuitenkaan riitä, vaan helpotuksien pitäisi olla lain tasolla muillakin aloilla, jotta lainsäädäntö olisi yhdenvertaista.

5.7 Kehitysehdotuksiin liittyvät ongelmat

Edellä kuvatut kehitysehdotukset eivät ole täysin ongelmattomia. Vahingon määrän osoittamisen yhdenmukaistaminen johtaa yksilöllisesti aiheutuneen vahingon määrän sivuuttamiseen sekä mahdollisesti rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen kiellon tai täyden korvauksen periaatteen rikkomiseen. Lisäksi kehitysehdotuksia pohdittaessa tulisi ottaa huomioon se, mitä tahoja niiden on tarkoitus hyödyttää. Kehitysideoiden yhteisenä ongelmana on se, että sama kehitysehdotus ei sovi kaikkiin tilanteisiin: katastrofitilanteet, joissa yksilöt kärsivät merkittäviä vahinkoja, vaativat erilaisen vahingon määrän määrittämismenettelyn kuin tilanteet, joissa on kyse pienemmistä vahingoista.⁴³⁴ Toisaalta hyvin monien erilaisten mekanismien soveltaminen erilaisiin tilanteisiin saattaa tehdä järjestelmästä sekavan tai johtaa edellä mainitulla tavoin epäyhdenvertaiseen kohteluun eri aloilla vahinkoa kärsivien välillä.

Kehittämisvaihtoehtojen riskinä voi ajatella olevan sen, että ne laskevat prosessikynnystä liikaa ja mahdollistavat erilaiset väärinkäyttötilanteet. Kollektiivisen oikeussuojan kehittämistä on tyypillisesti vastustettu sillä perusteella, että kanteita nostettaisiin runsaasti ja usein myös täysin perusteettomasti.⁴³⁵ Esimerkiksi Agent Orange -oikeudenkäyntien yhteydessä vastaajat päätyivät maksamaan joillekin kantajille vahingonkorvausta vain oikeudenkäynnin pelotevaikutuksen vuoksi, vaikka tuomioistuin oli alustavasti todennut syy yhteyden puuttuneen vastaajien menettelyn ja kantajille aiheutuneen vahingon väliltä.⁴³⁶ Suomessa nämä pelot ovat mielestäni turhia, sillä täällä ollaan hyvin kaukana siitä, että prosessikynnys laskisi liian matalaksi ja kanteita alettaisiin nostaa perusteettomasti. Kollektiivisen oikeussuojan kehittämisvaihtoehtoja punnittaessa on lisäksi muistettava, ettei itse kollektiivisen oikeussuojan kehittämistä pelättäisi sen vuoksi, että rangaistusluonteisella vahingonkorvauksella tai muilla kollektiivisen oikeussuojan yhteydessä käytetyillä instrumenteilla on ollut kielteisiä vaikutuksia Yhdysvalloissa. On nimittäin havaittavissa, että kollektiivisen oikeussuojan vastustajien argumentit perustuvat usein tiettyjen Yhdysvalto-

⁴³³ Koulu 2017 s. 95–96.

⁴³⁴ Stadler 2011 s. 174.

⁴³⁵ SEC(2011) 173 final, 4.2.2011, kohta 21, Välimäki 2008 s. 12 sekä Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1025.

⁴³⁶ Kagan 2001 s. 121.

jen kollektiivisten oikeussuojakeinojen yhteydessä käytettyjen instrumenttien, ei itse kollektiivisen oikeussuojan, haittoihin.⁴³⁷ Tosin olen luonnollisesti sitä mieltä, että kollektiivisen oikeussuojan kehittämisen yhteydessä on pidettävä mielessä myös se, että estetään mahdolliset väärinkäytökset. Väärinkäytöksiä ehkäisee esimerkiksi häviäjä maksaa -periaate, josta ei mielestäni kollektiivisen oikeussuojan kehittämisen yhteydessä ole syytä luopua.⁴³⁸

Yleisesti kehitysideoiden ongelmana on se, että prosessioikeudellista sääntelyä on uudistettu merkittävästi ja useaan kertaan viimeisten noin 30 vuoden aikana. Onkin oltu laajasti sitä mieltä, ettei siviiliprosessuaalista sääntelyä tulisi nyt uudistaa, vaan antaa toimijoille aikaa omaksua tehdyt uudistukset.⁴³⁹ Toisaalta näissä kehitysehdotuksissa ei ole kyse järjestelmätason muutoksista vaan ehdotukset koskevat suhteellisen pieniä asioita, mistä johdettujen uudistusten toteuttaminen ei olisi liian aikaista.

5.7.1 Konformismiin liittyvät ongelmat kehitysehdotuksissa

Edellä kuvattuja kehitysehdotuksia punnittaessa on otettava ensinnäkin huomioon, missä määrin yksilöllisestä menettelystä ollaan valmiita luopumaan kollektiivisen käsittelyn eduksi. Erityisesti yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen edustaa vahvaa konformismia eli joukkokanteiden osapuolten samanlaista kohtelua. Jos kollektiivista oikeussuojaa halutaan tehostaa, joudutaan tietyistä aineellisen oikeuden ihanteista ja osapuolten prosessuaalisista oikeuksista poikkeamaan.

Jos vahingon määrä määritetään yhteisesti, joudutaan luopumaan yksilöllisen käsittelyn ideaalista.⁴⁴⁰ Tuomioistuin ei tällöin nimittäin perehdy yksilöllisesti jokaiseen kanteeseen.⁴⁴¹ Yksilöllisessä oikeussuojassa ratkaistaan aina täsmällisesti yksittäistilanne, mutta asioiden käsittely yhdessä johtaa aina vahingonkorvauksen määrää määritettäessä välttämättä tiettyyn summittaisuuteen. Summittainen ratkaisu vahingonkorvausoikeudenkäynneissä ei ole yhtä tarkka kuin yksilöllinen ratkaisu.⁴⁴² Erityisesti vastaajan oikeusturvan kannalta kollektiivisesta vahingon määrittämisestä voi aiheutua ongelmia.⁴⁴³ Tosin

⁴³⁷ Raportti ”Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios” 2007, s. 277–281.

⁴³⁸ SEC(2011) 173 final, 4.2.2011, kohta 23.

⁴³⁹ Ervasti 2012 s. 113. Uudistuksista tarkemmin ks. Ervasti 2012 s. 81–113.

⁴⁴⁰ Wihuri 1992 s. 107 sekä Koulu 2017 s. 212.

⁴⁴¹ Stadler 2011 s. 166.

⁴⁴² Koch käyttää tästä summittaisuudesta saksankielistä termiä ”Pauschalierung” (Koch 2016 s. 357–358).

⁴⁴³ Koulu 2017 s. 213.

myös kantaja voi kärsiä, jos hän vahingonkorvauksen standardisoimisen seurauksena saa vähemmän vahingonkorvausta kuin mikä on hänen tosiasiansa kärsimänsä vahingon määrä.

Rajanvedossa yksilöllisen ja konformisen käsittelyn välillä on pohjimmiltaan usein kysymys siitä, kuinka pitkälle kollektiivisen oikeussuojan edistämiseksi ja yksittäisten vahingonkorvausvaatimusten kaavamaistamisessa voidaan mennä oikeuden laadun kustannuksella.⁴⁴⁴ Prosessioikeuden perusperiaatteiden näkökulmasta voi sanoa olevan kyse varmuus- ja prosessiekonomian periaatteiden välisestä rajanvedosta.⁴⁴⁵ Kollektiivisen oikeussuojan tausta-ajatuksenahan on nähdäkseni benthamilainen utilitarismin vivahde siitä periaatteesta, että mahdollisimman suurelle joukolle ihmisiä tarjotaan mahdollisimman paljon hyvää.⁴⁴⁶ Kollektiivista hyvää tavoiteltaessa on kuitenkin se riski, että joudutaan tekemään yksilöiden oikeuksiin loukkauksia. Virheellisestä päätöksestä aiheutuu aina niin sanottuja taloudellisia kustannuksia ja moraalisia haittoja.⁴⁴⁷

Sen lisäksi, että kollektiivisessa oikeussuojassa joudutaan oikeudenkäynnin tehostamisen kustannuksella mahdollisesti tekemään pieniä loukkauksia osapuolten aineellisten oikeuksien toteutumiseen, voidaan myös menettelyllisiä oikeuksia joutua leikkaamaan.⁴⁴⁸ Kollektiivisessa oikeussuojassa tosin vallitsee ajatus siitä, että yksilön etu voi kärsiä, jotta mahdollisimman moni joukon jäsen pääsee oikeuksiinsa.⁴⁴⁹ Erityisesti kantaja saa lisäksi yhteiskäsittelystä yleensä joka tapauksessa merkittävää etua vähentyneinä kustannuksina.

Optimaalinen ei ole ainakaan se tilanne, ettei prosessikynnystä pystytä madaltamaan eikä heikko toimija pääse liian korkean prosessikynnyksen vuoksi oikeuksiinsa lainkaan.⁴⁵⁰

⁴⁴⁴ Koch 2016 s. 358 sekä Koulu 2017 s. 186. Koulu toteaa, että hallintolainkäyttö on ratkaissut onnistuneesti oikeuden saavutettavuuden ongelmat, mutta ratkaisu on saattanut tapahtua oikeuden laadun kustannuksella. Prosessioikeuden tutkimuksessa on viimeaikoina keskeisen ollut kysymys siitä, ovatko tuomioistuin- ja muut vastaavat prosessit keino aineellisen oikeuden toteuttamiseen (*prosessioikeudellinen instrumentalismi*) vai onko niillä myös itsenäisiä arvoja (*prosessiarvoihin tukeutuva ajattelu*) (esimerkiksi Koulu 2014 s. 194). Uusimmassa tutkimuksessa vallitsevaksi on noussut jälkimmäinen (Koulu 2017 s. 196).

⁴⁴⁵ Varmuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että oikeudenkäynnin tulisi taata mahdollisimman hyvin aineellisen oikeuden toteutuminen. Prosessiekonomian periaatteella taas tarkoitetaan sitä, että asiat tulisi ratkaista joutuisasti ja oikeudenkäynnistä aiheutuvien kustannusten tulisi olla mahdollisimman matalat. Nämä periaatteet ovat usein ristiriidassa keskenään (Virolainen – Vuorenperä 2017b s. 120–121).

⁴⁴⁶ Ks. esimerkiksi Bentham 2000 s. 15 sekä Deflem 2008 s. 21.

⁴⁴⁷ Bayles 1990 s. 117–118. Ks. myös Huovila 1999 s. 1166.

⁴⁴⁸ Stadler 2011 s. 166 sekä Kodek 2015 s. 126.

⁴⁴⁹ Hodges 2009 s. 9, Koch 2016 s. 358 sekä Koulu 2017 s. 215. Hodges (2009 s. 9) toteaa, että Englannissa on hyväksytty se, että oikeuksiin pääsy kollektiivisin keinoin tapahtuu yleensä yksilöllisten intressien kustannuksella.

⁴⁵⁰ Koulu (2017 s. 312–313) toteaa, että jos prosessikynnys on liian korkea eivätkä ihmiset pääse oikeuksiinsa, johtaa se jopa ”oikeusjärjestyksen legitimitettiin rapautumiseen”. Hodges (2009 s. 9) nostaa toisaalta esiin seikan, että joissain oikeusjärjestyksissä kollektiivisen oikeussuojan käytön laajentamista on jarruttanut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla, jonka mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa

Monesti kantajan kannalta parempi on se, että hän pääsee kollektiivisen oikeussuojan kautta oikeuksiinsa jossain määrin kuin ettei hän pääsisi ollenkaan. Ihanteellista toki olisi, että aineellinen totuus saavutettaisiin.⁴⁵¹ Tosiasiassa aineellisen totuuden saavuttaminen on useissa tapauksissa vaikeaa, ellei mahdotonta. On myös niin, ettei koskaan voida olla täysin varmoja siitä, onko lopputulos aineellisen totuuden mukainen.⁴⁵² Yksilöllinen käsittely ei toisaalta myöskään takaa aina sitä, että aineellisesti oikea ratkaisu saavutetaan.⁴⁵³ Voidaankin sanoa, että tilanteessa, jossa kantajakollektiivin vaatimukset eivät vastaa täysin toisiaan, kantajan kannalta on parempi, että hän saa asiaan standardoidun ratkaisun, jossa hänen kaikkia yksityisiä piirteitään ei ole otettu huomioon, kuin että kantaja ei saisi asiaansa ratkaisua lainkaan.⁴⁵⁴

Se, toimiiko konforminen ratkaisu, riippuu luonnollisesti siitä, millaisesta tilanteesta on kyse. Tärkeimpiä kysymyksiä ovat, kuinka samanlaisia eri kantajien vaatimukset ovat, kuinka monta kantajaa on ja miten laajaan konformismiin pyritään. Jos kantajien vaatimukset ja kanteiden tosiseikat ovat hyvin samanlaisia, ei konformisessa vahingonkorvauksen määrittämisessä ole välttämättä paljonkaan ongelmia. Tällöin jopa koko oikeudenkäynti voidaan kumulaation nojalla käsitellä yhdessä.⁴⁵⁵

Jos taas kantajien vaatimukset poikkeavat toisistaan merkittävästi, konforminen ratkaisu ei todennäköisesti sovi tilanteeseen. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi ns. mas-savahinkojen (suppeassa merkityksessä) ollessa kyseessä. Silloin yhteiskäsittelyyn ei aina-kaan voida kumuloida rajatonta määrää kanteita. Koulun mukaan tilanteessa, jossa kanta-jien vaatimukset ovat totaalisen tapauskohtaisia, tulee raja yhteiskäsittelylle jo noin sadassa yksittäistapauksessa. Raja voi hänen mukaansa tosin olla vieläkin alhaisempi, ehkä 20–30 yksittäistapausta. Nämä luvut ovat oikeusvertailen alhaisia: kansainväliset esimerkit vetä-

tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Nähdäkseni asia on kuitenkin toisin päin, sillä on parempi, että oikeutta saa jossain muodossa kuin että sitä ei saisi lainkaan. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisia oikeuksia etupäässä vahvistaisikin se, että kollektiivista oikeussuojaa kehitettäisiin (vastaavasti Taruffo 2001 s. 413).

⁴⁵¹ Vuorenää 2009 jakso ”I.1 Mitä on prosessioikeus?”, Koulun 2014 s. 217 sekä Virolainen – Vuorenää 2017a s. 45. On sanottu, että prosessioikeus on olemassa aineellisen oikeuden toteutumisen vuoksi (Virolainen – Vuorenää 2017a s. 45).

⁴⁵² Koulun 2014 s. 196.

⁴⁵³ Hieman vastaavasti on todennut Huovila (1999 s. 1159), jonka mukaan välittömyyttä noudattava menettely on kallis eikä edes takaa aina oikean ratkaisun saavuttamista.

⁴⁵⁴ Giussani (2011 s. 160) toteaa bussivertauksen kautta vastaavasti, että ” - - in many cases suburbs can be very crowded, and justify the effort to reach them; moreover, suburb residents may be willing to take the bus even if their homes are not all exactly in the same place, and the bus does not leave them precisely at their own doorsteps”. Tämä tarkoittaa Giussanin (2011 s. 160) mukaan siis sitä, että “ - - the group members may actually prefer a standardised and imprecise damages determination, if this can significantly cut the litigation costs”.

⁴⁵⁵ Giussani 2011 s. 160 sekä Koulun 2017 s. 200.

vät rajan 10 000 tapaukseen.⁴⁵⁶ Toki on niin, että hyvinkin suuria määriä pystytään ratkaisemaan joidenkin osakysymysten osalta yhtenäisesti, vaikkakaan vahingon määrän on vaikeaa ajatella olevan tällainen kymmenientuhansien kantajien osalta yhtenäisesti ratkaistava asia. Yhteisen vahingonkorvaussumman määrittämisen käyttöala siis kapenee sen mukaan, missä määrin kantajien vaatimukset eroavat toisistaan.⁴⁵⁷

Asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynneissä tämä aktualisoituu esimerkiksi siinä, että kantajakohtainen vahingon määrä on tullut osoittaa pitkälti erikseen, sillä kartelli on vaikuttanut hintoihin eri tavoin eri alueilla. Toisenlaisena esimerkkinä voidaan nostaa esiin Delta Auton työntekijöiden tapaus, jossa 120 yöntekijää vaati käräjäoikeudessa heidän palkoistaan vähennettyjä lomarahoja. Työntekijöiden vaatimukset olivat hyvin samanlaisia ja kaavamaisia, jolloin asioiden yhteiskäsittelyssä ei ollut ongelmaa.⁴⁵⁸ Tällaisissa tilanteissa yhteisen vahingonkorvaussumman käyttäminen voisikin olla tehokas keino.

On toisaalta todettu, että kollektiiviseen oikeussuojaan liittyy väistämättä jonkinlainen ”pakettimaisuus”.⁴⁵⁹ Samansuuntaisesti on myös arveltu, että kollektiivisen oikeussuojan vaatima vahva asianhallinta ja prosessinjohto luonnostaan toisivat mukaan jonkinlaista konformoitumista.⁴⁶⁰ Vaikka varsinaisia yhtenäistäviä keinoja vahingon määrän osoittamiseksi ei otettaisikaan käyttöön, aiheutuu joukkoluonteisesta itsestään oikeudenkäynnistä siis joka tapauksessa jonkinlaista yhdenmukaistamista. On myös luonnollisesti niin, ettei kaikki oikeuksiin pääsy voi toteutua kollektiivisen oikeussuojan kautta. Joidenkin tapauksien on sanottu olevan niin yksilöllisiä, että vastaavia tapauksia on mahdotonta löytää.⁴⁶¹ Toisaalta kyseinen toteamus on mielestäni kollektiivisen oikeussuojan yhteydessä melko turha. Yleensä nimittäin nämä vahvasti yksilölliset tapaukset ovat myös sellaisia, että niissä intressi on suuri, ja tällöin oikeudenkäyntiin ryhdytään helpommin.

Yksilölliset tilanteet tulisi mielestäni aina tarvittaessa ottaa huomioon, ja tästä voidaan oikeuskäytännöstä löytää merkkejä. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen silloin, kun jonkin kantajan tilanne poikkeaa merkittävästi muiden kantajien tilanteesta. Esimerkiksi asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa kantajakohtaiset tilanteet otettiin edellä todetuin tavoin huomioon.

⁴⁵⁶ Koulu 2017 s. 120 ja s. 161.

⁴⁵⁷ Koulu (2017 s. 161) toteaa samansuuntaisesti yhteiskanteen käyttöalan yhteydessä.

⁴⁵⁸ Ibid., s. 162.

⁴⁵⁹ Koch 2016 s. 357 sekä Koulu 2017 s. 119. Koch käyttää ilmiöstä termiä ”*Pauschalierung*”, jonka Koulu on suomentanut ”pakettimaisuus”.

⁴⁶⁰ Stadler 2011 s. 164 ja Koulu 2017 s. 118.

⁴⁶¹ Koulu 2017 s. 244.

5.7.2 Rangaistusluonteisten vahingonkorvausten kieltö ja täyden korvauksen periaatteen rikkominen kehitysehdotuksissa

Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen käyttö tulisi kehitysvaihtoehtona mielestäni sulkea pois siitä syystä, että sen käyttö olisi niin suuressa ristiriidassa vahingonkorvausoi-keutemme perustavanlaatuisen periaatteiden kanssa.⁴⁶² Suomalaisesta oikeusperinteestä katsottuna rangaistusluonteista korvausvastuuta on vaikea pitää oikeudenmukaisena vastaajan näkökulmasta, sillä rangaistusluonteinen vahingonkorvaus johtaa siihen, että vastaaja joutuu korvaamaan vahinkoa enemmän kuin on sitä aiheuttanut.⁴⁶³ Mielestäni parhaiten oikeudenmukaisuutta toteuttaa ratkaisu, jossa vastaaja korvaa tismalleen sen vahingon määrän, jonka on aiheuttanut – ei enempää eikä vähempää.⁴⁶⁴ Suomen oikeudessa teot, joita pidetään rangaistavina, on säädetty rikosoikeudellisesti rangaistaviksi, ja rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen käyttöönotto voisi olla mielestäni ongelmallista humanin ja rationaalisen kriminaalipolitiikan näkökulmasta. Myös institutionaaliset tahot ovat vastustaneet rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen käyttöönottoa, kuten edellä jaksossa 2.6 on todettu.

EU:n kollektiivista oikeussuojaa koskevissa aloitteissa rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen pelätään toimivan turhana lisäyllykkeenä oikeudenkäyntien nostamiseen ja aiheuttavan Yhdysvaltojen tapaan perusteettomia oikeudenkäyntejä. Rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen kieltöä onkin EU:n piirissä pidetty yhtenä keinona, joka ehkäisee perusteettomia oikeudenkäyntejä.⁴⁶⁵ Myös eurooppalaisessa oikeuskirjallisuudessa on suhtauduttu rangaistusluonteiseen vahingonkorvaukseen kielteisesti. On todettu, että rangaistusluonteinen vahingonkorvaus on ollut vahingollinen Yhdysvaltojen taloudelle (*”toxic cocktail”*) ja ettei esimerkiksi Saksan oikeusjärjestelmässä olisi mitään mahdollisuutta ottaa käyttöön rangaistusluonteista vahingonkorvausta. Koch korostaa, että Yhdysvaltojen oikeusjärjestyksessä on kyse aivan erilaisesta järjestyksestä ja oikeuskulttuurista kuin Saksassa.⁴⁶⁶ On otettava huomioon, että Suomen oikeudessa pääsääntönä oleva häviö maksaa-periaate yhdistettynä rangaistusluonteiseen vahingonkorvaukseen voivat yhdessä aiheuttaa häviävälle vastaajalle kohtuuttoman suuren kulurasituksen. Yhdysvalloissa ei häviöjä mak-

⁴⁶² Kannianen, Saraste ja Tammelin (2006 s. 440) ovat todenneet, että rangaistusluonteinen vahingonkorvaus soveltuisi huonosti suomalaiseen oikeusperinteeseen.

⁴⁶³ Esimerkiksi Wihuri (1996 s. 103) toteaa, että rangaistusluonteinen vahingonkorvaus saattaa johtaa vastaajan kannalta kohtuuttomiin lopputuloksiin.

⁴⁶⁴ Vrt. Koulu 2017 s. 121.

⁴⁶⁵ KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013, s. 8–9 ja s. 10.

⁴⁶⁶ Koch 2016 s. 357. *Toxic cocktailista* ks. myös esimerkiksi Rodger 2014b s. 158.

saa -periaatetta ole.⁴⁶⁷ Jos oikeudenkäyntikulujen jakautumisperiaatteita ei muutettaisi ja rangaistusluonteinen vahingonkorvaus otettaisiin käyttöön, tulisi vastaajan oikeudenkäynnin hävitessään maksaa lähtökohtaisesti sekä kaikkien asianosaisten oikeudenkäyntikulut että todellisuudessa aiheutunutta vahinkoa suurempi vahingonkorvaus.

5.7.3 Kehitysehdotusten soveltamisalan rajaaminen

Alun perin kollektiivisessa oikeussuojassa on ollut ajatuksena helpottaa tavallisten kuluttaja-palkansaajien pääsyä oikeuksiinsa tilanteissa, joissa heidän intressinsä on suhteellisen pieni. Todellisuudessa kantajapuoli saattaa kuitenkin muodostua tietyissä tilanteissa institutionaalisista tai niihin verrattavissa olevista toimijoista, mikä aiheuttaa sen, että kantajapuoli onkin vahva. Tällöin ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista, että kantajapuolen vahingon määrää koskevaa todistelua helpotetaan. Jos vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa helpotettaisiin, tulisikin mielestäni soveltamisalaa rajata ja miettiä tarkasti, keihin soveltaminen rajataan.⁴⁶⁸

On esimerkiksi havaittu, että nykyajan joukkokanteita ajavat usein sijoittajat, jotka ovat kärsineet tappioita, tai yritykset, jotka ovat kärsineet kartelleista vahinkoa. Nämä tahot eivät ole kollektiivisen oikeussuojan lähtökohtaisen ajatuksen mukaisia heikommassa asemassa olevia kantajia.⁴⁶⁹ Esimerkiksi raakapuukartelliasian vahingonkorvausoikeudenkäynnissä kantajat vaihtelevat institutionaalisista toimijoista metsänomistajiin ja kantajien vaatimukset vastaavasti parista tuhannesta eurosta kymmeneen miljooniin euroihin. On sanottu, että tällaisten ryhmien jäsenenä olevat tahot pystyisivät käymään oikeutta yksinkin. Tämä nostaakin *access to justice* -näkökulmasta esiin kysymyksen, onko vahingon osoittamiseen aihetta tehdä helpotuksia sellaisten suuryritysten ja muiden vastaavien toimijoiden ajamien joukkokanteiden osalta, jotka pystyisivät ryhtymään oikeudenkäyntiin muutenkin. Toisaalta on sanottu, että kollektiivisuus alentaa myös tällaisten tahojen prosessikynnystä erityisesti psykologiselta kannalta. Myös asian ajaminen tehostuu, kun voimavarat yhdistetään.⁴⁷⁰

Jos vahingon määrän osoittamiseen tehdään helpotuksia, tulisikin mielestäni pohtia sitä vaihtoehtoa, että niitä sovellettaisiin vain edellä jaksossa 2.2 määriteltyjen heikossa asemassa olevien henkilöiden ollessa kantajina. Muuten lainsäädännöllä voi olla haitallisia

⁴⁶⁷ Esimerkiksi Wagner 2011 s. 4.

⁴⁶⁸ Samansuuntaisesti Raja – Lomas 2015 s. 75.

⁴⁶⁹ Stadler 2011 s. 165.

⁴⁷⁰ Koulu 2017 s. 25 ja s. 97.

sivuvaikutuksia sitä kautta, että siitä hyötyvät myös sellaiset tahot, joilla olisi resursseja päästä oikeuksiinsa muutenkin.⁴⁷¹

Vahingon määrän osoittamisen helpotuksien rajaamista kuluttajiin perustelee se, että Suomessa ei ole ajettu tähän mennessä yhtäkään joukkokannetta kuluttajansuojan alalla.⁴⁷² Kartellivahingonkorvausten alalla joukkokanteita on jo ollut, ja niissä tyypillisiä kantajia ovat olleet institutionaaliset toimijat lukuun ottamatta Suurisavotta-ryhmän metsänomistajia. Tästä voisikin tehdä sen varovaisen johtopäätöksen, että nimenomaan kuluttajansuojan alalla tarvittaisiin helpotusta vahingon määrän osoittamiseen. Toisaalta merkittävän joukkokanteiden ryhmän muodostavat sijoittajansuojan alalla nostetut kanteet, joita nostavat tyypillisimmin kuluttajiin rinnastuvat piensijoittajat. Tämä johtuu siitä, että piensijoittajat saavat suhteellisen hyvää oikeussuojaa. Ammattimaiset sijoittajat taas jäävät caveat emptor-periaatteen varaan, sillä heidän oletetaan tietävän, mitä he tekevät.⁴⁷³

Huomionarvoinen on mielestäni myös kysymys siitä, onko kuluttajan asemassakaan oleva kantajajoukko enää heikossa ja vahingon määrän osoittamisen lievittämistä tarvitsevassa asemassa, jos joukko kasvaa hyvin suureksi. Suurella joukolla yksittäisiä kuluttajakantajia voi nimittäin olla yhtä paljon tai enemmänkin taloudellisia resursseja kuin suuryrityksillä. Nämä resurssit voidaan käyttää kalliiseen asiantuntijatodisteluun ja kokeneisiin lakimiehiin institutionaalisten toimijoiden tavoin. Samalla, kun joukkokanteet vahvistavat kantajatahoa, ne heikentävät vastaajatahoa, joka joutuu vastaamaan useisiin kanteisiin yhden kanteen sijaan.⁴⁷⁴

Esimerkiksi Ruotsissa rahoitusta ryhmäkanteisiin ovat keränneet erilaiset tukijärjestöt.⁴⁷⁵ Tällainen oli esimerkiksi Skandiaa vastaan nostettua ryhmäkannetta varten perustettu *föreningen Grupptalan mot Skandia*. Yhdistyksessä oli noin 15 000 jäsentä, ja kun he kaikki maksoivat 150 kruunun jäsenmaksun, nousi yhdistyksen käytettävissä oleva pääoma yli 2 miljoonaan kruunuun.⁴⁷⁶ Myös Suomesta löytyy tähän verrattavissa oleva esimerkki. Raakapuu-kartelliasianssa Suurisavotta-ryhmä muodostuu 700 kantajasta, joista kaikki maksavat kiinteän asianajokulun 2 100 euroa + alv 24 % (504 euroa) = 2 604 euroa.⁴⁷⁷ Asianajokulut

⁴⁷¹ Lainvalmistelusta ja lakien haitallisista sivuvaikutuksista ks. Ervasti 2012 s. 69.

⁴⁷² Koulu 2017 s. 147.

⁴⁷³ Koulu 2017 s. 147, joka viittaa Luyendijkiin 2016 s. 113.

⁴⁷⁴ Vastaavasti Koulu 2017 s. 229, tosin eri yhteydessä.

⁴⁷⁵ Viitanen – Wilhelmsson 2014 s. 1025.

⁴⁷⁶ Stockholms tingsrätt mål T 97-04 sekä Lindblom 2008 s. 219.

⁴⁷⁷ Suurisavotta-ryhmän internet-sivujen Liity ryhmään -osio, käyntipäivä 6.2.2017. Kunta- ja seurakunta-jäsenten summa on vielä suurempi: 5000 euroa (+ alv 24 %) kiinteää asianajokulua sekä 2000 euroa (+ alv 24

sisältävät haastehakemuksen sekä käräjäoikeus- ja hovioikeuskäsittelyn. Lisäksi kaikki ryhmään liittyvät maksavat liittymismaksun 395 euroa + alv 24 % (94,8 euroa) = 489,8 euroa. Liittymismaksuun lisätään vielä 3,9 % mahdollisesta vahingonkorvaussummasta tulospalkkiona. Summasta tulee yhteensä hieman yli 2 miljoonaa euroa jo ilman 3,9 %:n tulospalkkiota, mikä tekee Suurisavotasta jo taloudellisilta resursseiltaan suhteellisen vahvan. Tosin tarkasti ei tiedetä, kuinka paljon ryhmän perustaja ottaa palkkiosta itselleen mahdollisen tulospalkkion lisäksi. Toisaalta noin 3000 euron kantajakohtaisia oikeudenkäyntikuluja voi pitää pieninäkin suhteessa siihen, että yleisen kokemussäännön mukaan riita-asiassa omiin kustannuksiin on varattava 10 000 euroa.⁴⁷⁸ Asian joukkokanneluonteisuus tosin alentaa kustannuksia.⁴⁷⁹

Alakohtaisen vahingon määrittämistä koskevan erityislainsäädännön käyttöönotto saattaa johtaa siihen, että järjestelmästä tulee vaikeasti hahmotettava.⁴⁸⁰ Lisäksi ongelmana voi olla epäyhdenvertaisuus jaksossa 5.6 mainitulla tavoin. Myös EU:n kollektiivisen oikeus-suojan alalta annetussa suosituksessa lähtökohtana on horisontaalinen lähestymistapa, eli suositusta tulisi soveltaa tasapuolisesti eri aloilla.⁴⁸¹ Esimerkiksi kartelleja koskevassa vahinko-olettamassa on se ongelma, että sitä ei sovellettaisi muihin lähes yhtä vakaviin kilpailunrikkomuksiin. Esimerkiksi raakapuukartellissa vahinko-olettamaa ei olisi voitu soveltaa, sillä kyseessä ei edellä todetuin tavoin ollut kartelli vaan kielletty tietojenvaihto. Toisaalta useat EU-jäsenvaltiot ovat olleet valmiita hyväksymään kollektiiviset oikeussuojakeinot nimenomaan vain tietyissä erityiskysymyksissä, kuten kilpailu- ja kuluttajaoikeudessa tai rajatylittävissä kysymyksissä.⁴⁸² Kaiken kattava kollektiivisen oikeussuojan järjestelmä lienee myös turhan kunnianhimoinen kehityksen tässä vaiheessa.⁴⁸³ Järkevämpää lienee edetä askelittain, jotta vältetään mittavat epäedulliset seuraukset.⁴⁸⁴ Lopputuloksena tulisi mielestäni kuitenkin olla kaikki alat kattava järjestelmä.

%) ja 3,9 % mahdollisesta vahingonkorvaussummasta liittymismaksua. Koulu (2017 s. 208) huomauttaa, että avoimeksi näyttää jääneen, miten mahdolliset ylikustannukset katetaan.

⁴⁷⁸ Koulun (2017 s. 208) mukaan enimmäismäärä vaikuttaa ”allistytävän pieneltä”. Toisaalta Koulu (2017 s. 209–210) toteaa, että oikeudenkäynnin rahoitus on lähellä perinteistä joukkorahoitusta.

⁴⁷⁹ Ibid s. 208.

⁴⁸⁰ Osittain vastaavasti ks. Mietintö kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevasta johdonmukaisesta eurooppalaisesta lähestymistavasta (2011/2089(INI)), 12.1.2012, s. 14.

⁴⁸¹ Komission suositus yhteisistä kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevista periaatteista 2013/396/EU, 11.6.2013, johdantokappale 6. Ks. Myös Barker – Freyens 2015 s. 6–7.

⁴⁸² KOM(2013) 401 lopullinen, 11.6.2013 s. 6, Taruffo 2001 s. 412–413 sekä Raja – Lomas 2015 s. 75.

⁴⁸³ Stadler 2015 s. x.

⁴⁸⁴ Raja – Lomas 2015 s. 75.

5.7.4 Maltillisiin kehitysideoihin liittyvät ongelmat

Maltilliset kehitysideat, kuten olemassa olevien välineiden soveltaminen kollektiivista oikeussuojaa kehittämisen ja suositusten käyttäminen, eivät sinänsä sisällä mitään suuria ongelmia Suomen oikeuden näkökulmasta. Voidaan kuitenkin kritisoida todeta kollektiivisen oikeussuojan toteutumisen näkökulmasta, etteivät ne mielestäni tehosta kollektiivista oikeussuojaa kovin konkreettisesti, sillä ne eivät tuo merkittävää muutosta aiempaan. Jos maltillisten mallien soveltamisen tuloksena on se, että päädytään useisiin erillisoikeudenkäynteihin joukkokanteiden sisällä, voi lopputuloksena olla se, että joukkokanteiden kulut nousevat lähelle yksilöllisen oikeussuojan kuluja.⁴⁸⁵

Esimerkiksi arviointivaltuussäännöstä helposti soveltava tuomioistuinkäytäntö ei välttämättä ole tarpeeksi voimakas siihen, että pelkästään se madaltaisi kantajien prosessikynnystä. Niiden osalta, jotka uskaltavat lähteä oikeudenkäyntiin, tulos arviointivaltuussäännöstä sovellettaessa saattaa olla sama kuin radikaalimpaakin vahingonmäärittämismenettelmää käytettäessä. Ongelmana on kuitenkin se, ettei oikeudenkäyntiin uskalleta välttämättä ylipäänsä lähteä, ellei lainsäätäjällä ole selvästi viestinyt vahingon määrän osoittamisen toimivan tietyllä tavalla. Arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytysten arviointi on tapauskohtaista, eikä kantaja voi koskaan olla varma siitä, että säännöstä tullaan oikeudenkäynnissä soveltamaan.⁴⁸⁶

Jos heikkojen toimijoiden oikeuksiin pääsyä haluttaisiin parantaa, tarvittaisiinkin mielestäni selkeitä säännöksiä. Se, että vahingon määrän osoittamiseen liittyvät helpotukset ovat aina tuomioistuimen tapauskohtaisen harkinnan varassa, tuo mielestäni turhan paljon tapauskohtaisuutta ja epävarmuutta tilanteisiin, joiden pitäisi olla asianosaisten ennalta arvioitavissa.⁴⁸⁷ Asianosaisille pitäisi olla selvää, millaista näyttöä heiltä vaaditaan, ja heidän pitäisi jossain määrin pystyä ennakoimaan tuomioistuimen näyttöratkaisua, jotta he voisivat arvioida etukäteen oikeudenkäynnin kannattavuutta.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Samansuuntaisesti Wihuri 1992 s. 98. Wihuri toteaa ryhmäkanteen yhteydessä, etteivät erillisoikeudenkäynnit tuota riittävän tehokasta ratkaisua silloin, kun erillisoikeudenkäyntien kustannukset ylittävät kunkin yksilöllisen vaateen määrän.

⁴⁸⁶ Esimerkiksi Havu (2015 s. 20) toteaa, että ”[a]rviointivaltuuden toteuttaminen tai sen ennakoiminen voi tulevaisuudessaakin olla paikoin haastavaa”.

⁴⁸⁷ Koulu (2017 s. 227) toteaa lisäksi, ettei joukkokanneinstituution kehittämistä saisi jättää tuomioistuimien ja markkinavoimien vastuulle.

⁴⁸⁸ Pölönen – Tapanila 2015 s. 127.

6 Johtopäätökset

Vahingon määrän osoittaminen on vahingonkorvausoikeudenkäynneissä merkittävä asia, sillä se ratkaisee pitkälti oikeudenkäynnin lopputuloksen. Lisäksi vahingon määrän osoittaminen on vaikeaa, mikä saattaa saada aikaan sen, etteivät heikossa asemassa olevat vahingonkärsijät ryhdy oikeudenkäyntiin. Tutkielmassa olen pyrkinyt antamaan vastauksen kaksiosaiseen tutkimustehtävään: miten vahingon määrä osoitetaan voimassaolevan oikeuden mukaan joukkokanteissa ja miten vahingon määrän osoittamista joukkokanteissa voisi kehittää. Ensimmäisessä kysymyksessä olen päätenyt siihen, että voimassaolevan oikeuden mukaisesta täyden korvauksen periaatteesta ja kantajan vahingonkorvauksen edellytyksiä koskevasta todistustaakasta seuraa, että jokaiselle kantajalle aiheutuneen vahingon määrä on myös joukkokanteissa osoitettava ja määritettävä yksilöllisesti. Suomen oikeudessa ei ole säännöstä, joka soveltuisi nimenomaisesti vahingon määrän osoittamiseen ja määrittämiseen joukkokannetilanteessa. Myös empiiriseen aineistoon kuuluvissa joukkokannetilanteissa vahingon määrän osoittaminen on ollut vahvasti yksilöllistä. Toisaalta kalliiseen asiantuntijatodisteluun on oikeuskäytännössä suhtauduttu kriittisesti, mikä saattaa parantaa heikossa asemassa olevan kantajan asemaa.

Jonkinlaista helpotusta joukkokannetilanteisiin tuo kuitenkin OK 17:2.3:n mukainen arviointivaltuussäännös, joka antaa tuomioistuimelle valtuuden arvioida vahingon määrä silloin, kun vahingon määrästä ei ole saatavissa näyttöä tai näytön hankkiminen olisi vaikeaa. Arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytykset eivät sisällä mainintaa joukkokanteista, mutta joukkokanteiden voisi katsoa kuuluvan säännöksen kolmannen kohdan piiriin. Arviointivaltuussäännöstä on tuomioistuinkäytännössä sovellettu suhteellisen matalalla kynnyksellä. Empiiriseen aineistoon kuuluvissa asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynneissä arviointivaltuussäännöksen soveltaminen ei tosin perustunut asian joukkoluonteisuuteen vaan kilpailuoikeudelliseen luonteeseen. Lisäksi arviointivaltuussäännöksessä on se ongelma, että se johtaa usein todellisuudessa aiheutunutta vahinkoa pienempiin vahingonkorvauksiin.

Uusi KilpVahL helpottaa kantajan asemaa kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvauskanteissa, mutta ei suoraan tarjoa helpotuksia vahingon määrän osoittamiseen. Olen tullut tutkielmassani siihen tulokseen, ettei KilpVahL:n todisteluprivilegioista voi tehdä johtopäätöksiä vahingonkorvauksen edellytysten osoittamisesta muilla oikeudenaloilla. Yleisesti ottaen kannakseni on tutkimuksen myötä muodostunut se, että todistustaakkaa ja näyttö-

kynnystä koskevien pääsääntöjen ja poikkeusten tulisi ilmetä mahdollisimman suoraan laista tai poikkeustapauksissa oikeuskäytännöstä.

Tutkielman toiseen, *de lege ferenda* -luontoiseen tutkimuskysymykseen, on etsitty vastausta punnitsemalla erilaisia, osittain ulkomaisten oikeusjärjestysten esimerkkien mukaisia, konkreettisia kehitysvaihtoehtoja. Kantavana väitteenäni on se, että lain tasolla tulisi mielestäni olla tarkemmin määriteltynä vahingon määrän osoittamisen suuntaviivat silloin, kun kyseessä on joukkokannetilanne. Tämä lisäisi ennakoitavuutta niin kantajan kuin vastaajankin näkökulmasta, jolloin joukkokanteita voitaisiin nostaa helpommin. Epäselvästi ilmaistut oikeudet ovat mielestäni nimittäin lähes sama asia, kuin että oikeuksia ei olisi lainkaan. Lisäksi keskeisenä ajatuksena on se, että kehitysehdotuksissa pitäisi pyrkiä eri alojen kantajien yhdenvertaisuuteen sekä siihen, että niillä edistetään heikommassa asemassa olevien oikeuksiin pääsyä – ei niiden institutionaalisten tahojen, joilla jo nykyään prosessikynnys on maltillinen. Todisteluprivilegioissa tulee ottaa myös vastaajan asema huomioon. Niiden yhteydessä pitäisi esimerkiksi vastaajalla olla aina mahdollisuus kumota olettamattomalla esittämällä vastanäyttöä, ja niitä tulisi voida soveltaa vasta, kun vahingonkorvausvastuun muita seikkoja koskeva näyttökynnys on täyttynyt.

Erillisistä kehitysvaihtoehtoista päädyn siihen, että rangaistusluonteisen vahingonkorvauksen nimenomainen käyttöönotto olisi Suomen oikeuden nykyisessä kehitysvaiheessa turhan radikaalia. Yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen olisi sen sijaan mielestäni toimiva vaihtoehto tutkielman keskiössä olevien samanlaisten muutaman sadan euron vahinkojen kohdalla. Toisin kuin oikeuskirjallisuudessa yleensä annetaan ymmärtää, tämänlainen ratkaisu ei ole Suomen oikeudelle täysin vieras. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1989:7 määritettiin samanlaisten vahinkojen tilanteessa vahingon määrä yhteisesti. Erittäin pienten vahinkojen osalta toimivia voisivat olla *fluid recovery* - ja *cy-près*-menetelmät.

Tutkielmassa on havaittu, että täyden korvauksen periaatteen mukainen vahingonkorvaus on vain oikeudellinen konstruktio – tosiasiallisesti aiheutuneen vahingon määrää on usein mahdoton selvittää. Lisäksi arviointivaltuussäännös ja vahingonkorvauksen sovittelu mahdollistavat oikeudessamme jo täyden korvauksen periaatteen lähtökohdista poikkeamisen. Näistä lähtökohdista en pidä yhteisten vahingonkorvaussumman määrittämisestä mahdottomana. Toki yhteisen vahingonkorvaussumman määrittämisessä tulisi pyrkimyksenä olla täysi korvaus, mutta mielestäni mahdollinen pieni poikkeaminen täydestä korvauksesta heikommassa asemassa olevien oikeuksiin pääsyn edistämiseksi ei olisi turhan radikaalia. Vaihtoehtoinen ratkaisu yhteisen vahingonkorvaussumman määrittämiselle olisi lisätä

arviointivaltuussäännöksen soveltamisedellytyksiin joukkokanteet, mutta yhteisen vahingonkorvaussumman määrittäminen olisi mielestäni selkeämpi ratkaisu.

Ennen kuin pidemmälle meneviin muutoksiin ehditään ryhtyä, tulisi mielestäni soveltaa olemassa olevia välineitä kollektiivista oikeussuojaa edistävästi. Maltillisemmat kehitys-ideat eivät kuitenkaan mielestäni takaa kestäväää ratkaisua vahingon määrittämisestä joukkokanteissa, sillä ne riippuvat liikaa yksittäisen tuomarin aktiivisuudesta. Erilaiset vahingon määrää koskevat suositukset ovat mielestäni toimivia nyt ja myös kollektiivisen oikeussuojan kehityksen toivottavasti edetessä. Niitä tulisi laatia lisää ja yhdenvertaisesti eri aloille.

Elämme mielenkiintoisessa taitekohdassa useiden tähän tutkielmaan liittyvien kysymysten kannalta. Myöhemmän tutkimuksen analysoitavaksi jäävät esimerkiksi tämän tutkielman palauttamisen jälkeen annettavat KKO:n mahdolliset ratkaisut asfalttikartellin vahingonkorvausoikeudenkäynneissä sekä raakapuukartellin vahingonkorvausoikeudenkäyntien ratkaisut. Komissiolta on myös odotettavissa kesällä 2017 lisää EU-oikeuden aloitteista kollektiiviseen oikeussuojaan liittyen, mistä saatetaan saada lisää vastauksia tutkimuskysymyksiin. Kuluttajaliitossa on tekeillä lakialoite ryhmäkanteen soveltamisalan laajentamisesta, ja se on vaatinut EU:ta säätämään direktiivin, joka velvoittaisi ryhmäkanteen soveltamisalan laajentamiseen.⁴⁸⁹ Lisäksi tässä tutkielmassa käsiteltyjen uusien säädösten (KilpVahL) ja säännösten (OK 17:2.3 uudessa muodossaan) sisältö tulee varmasti lähivuosina tarkentumaan oikeuskäytännön myötä ja kaipaa myös oikeustieteeltä myötävaikutusta. Joukkoluonteisiin vahingonkorvausoikeudenkäynteihin liittyy lisäksi monia muita hankalia kysymyksiä, jotka kaipaavat tutkimusta ja kehitysvaihtoehtojen pohdintaa. Esimerkki tällaisesta on syy-yhteyden osoittaminen.

Globalisaation todennäköisesti lisääntyessä tulevaisuudessa tarpeet kollektiivisille oikeussuojakeinoille kasvavat entisestään.⁴⁹⁰ Suomi on ollut kilpailuoikeuden alan joukkoluonteisten vahingonkorvauskanteiden edelläkävijä Euroopassa. Kysymys kuuluu: olemmeko valmiita näyttämään mallia muille maille myös siinä, miten vahingon määrä voidaan osoittaa joukkokanteissa tehokkaasti ja aineellisen oikeuden ihanteet huomioon ottaen?

⁴⁸⁹ Esimerkiksi Keski-suomalaisen uutinen 30.3.2017.

⁴⁹⁰ Hodges 2010 s. 2.